

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

**İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TÜRKİYE'DE GÖÇ, TOPLUMSAL
KABUL VE UYUM**

Ruhangiz HUSEYNLİ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TÜRKİYE'DE GÖÇ, TOPLUMSAL
KABUL VE UYUM

Ruhangiz HUSEYNLİ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açıktır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19/06/2023

Ruhangiz HUSEYNLİ

¹ “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Doç. Dr. Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ruhangiz HUSEYNLİ

TEŞEKKÜR

İnsan Hakları bölümünü bana sevdiren ve eğitimimi bu bölümde ilerletmem için ilham veren Prof. Dr. Harun Tepe`ye,

Çalışmamı hazırlayabilmem için gerekli olan ve ufkumu genişleten eğitimleri verdikleri için Prof. Dr. Cemal Güzel`e ve değerli hocalarıma,

Çalışmamın her cümlesini noktasından virgülüne kadar detaylıca inceleyerek Türk diline hakim olmayan bana büyük sabırla yardım eden, sorunlarımı dinleyen ve çözmemde yardımcı olan, bana sonsuz kere kahve hazırlayan, benimle çalışmayı kabul ettiği için onur duyduğum ve karşılaşa bilecek en mükemmel danışman olan Doç. Dr. Özge Sanem Özateş Gelmez`e

İlk adımdan beri her anımda bana destek olan, kararlarımı gerçekleştirmem için hep yanımda olan ve içinde doğduğum için mutlu olduğum canım ailem; Perviz Hüseyinov, Şəlalə Hüseynova ve Gültəkin Hüseyinli`ye,

Türkiye`de bana ikinci bir aile olan, zorlandığım her anımda hayatımı kolaylaştıran arkadaşlarım Kardelen Dilan Ceylan ve Belgüzar Doğan`a

teşekkür ederim.

ÖZET

HUSEYNLİ, Ruhangiz. *İnsan Hakları Odağında Türkiye`de Göç, Toplumsal Kabul Ve Uyum*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

İnsan hakları, hem devletler hem de kişilerce korunması beklenen haklar iken her gün dünyanın farklı yerlerinde insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır. Bazen kişi güvenliği ve yaşama hakkı gibi doğrudan korunması gereken temel hakların ihlal edilmesi bazen ise yurttaşlık hakları dolayısıyla korunması gereken eğitim, sağlık, barınma gibi hakların ihlali, kişilerin yaşadığı bölgeden göç etmelerine sebep olabilmektedir. Göç sürecinin tamamlanmasıyla göçmenlerin insan haklarının korunması sorumluluğu, göç edilen ülkeye yüklenmektedir. Lakin temel hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmamak umuduyla göç eden kişiler, göç edilen ülkede de benzer veya farklı türde insan hakları ihlalleriyle karşılaşabilmektedirler. Bu ihlaller, çeşitli alanlarda olduğu gibi toplumsal boyutta da kendini gösterebilmektedir. Göçmenler, yeni geldikleri toplum tarafından dışlanabilmekte ve dışlanmanın etkisiyle birçok haklarının korunmasında sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Göçmenlerin başta ayrımcılık olmak üzere karşı karşıya kaldıkları hak ihlalleri, hem toplumsal kabul ve uyum sürecinin başarılı şekilde yürütülmesinde, hem de insansal olanaklarını gerçekleştirmeleri ve geliştirilmelerinde engellere yol açmaktadır. Göç politikalarının ve kapsadığı toplumsal kabul ve uyum politikalarının düzenlenmesinde insan haklarının temel alınması, bu engellerin azalmasında etkili olabileceken tersi durum ise iki toplum arasında gerilime neden olabilmektedir. Son yıllarda Türkiye`nin ev sahipliği yaptığı ve sayısı milyonları aşan göçmenlerin, ev sahibi toplumla uzun yıllardır beraber yaşaması ve yaşayacak olması, ülkenin bu politikaları yürütmesinde izleyeceği yaklaşımda önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, Türkiye`de yürütülen göç politikası ve toplumsal kabul ve uyum alanlarında yapılan çalışmalar ve ortaya çıkan sorunlar insan hakları odağında incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: insan hakları, göç, göçmen hakları, toplumsal kabul, toplumsal uyum.

ABSTRACT

HUSEYNLİ, Ruhangiz. *Migration, Social Acceptance And Social Cohesion of Immigrants in Turkey On the Focus of Human Rights*, Master`s Thesis, Ankara, 2023.

Human rights are expected to be protected by both people and governments. However, these rights are violated every day in different places of the world. Sometimes the violation of directly protected basic rights such as the right to security and the right to life, and sometimes the violation of basic rights such as education, health and housing, which should be protected indirectly through citizenship rights, may cause people to migrate from the places where they have lived in. After the process of migrating ends, the responsibility of protecting the human rights of migrants places upon the host country. But the people, who migrate with the hope of not to be facing abuse of basic human rights, might be exposed to similar or different types of violations in the new country which would be seen in the different aspects including social aspects. Migrants can be excluded from the society they have just joined. This rejection may lead to some problems regarding with protection of migrants` rights. Violations of rights migrants face, especially being discriminated can result in obstacles to successfully conducting the process of social acceptance and social cohesion, accomplishing and improving opportunities and capabilities of migrants as human beings. While regulating migration policies and social acceptance and social cohesion policies, using human rights as a principle can be influential to ease these impediments, while not doing that can cause tensions between two communities. In recent years Türkiye has hosted millions of immigrants who are going to live with the host community in the next years. This fact has an impact on determining the approach government will adopt while conducting those policies. In this thesis, the migration policies of Türkiye, the activities that have been done in the scope of social acceptance and social cohesion and emergent problems will be studied on the focus of human rights.

Keywords: human rights, migration, rights of migrants, social acceptance, social cohesion.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU	4
1.1. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA GÖÇ OLGUSU	10
1.1.1. İoanna Kuçuradi'nin İnsan Hakları Düşüncesi Bağlamında Göç Olgusunun Değerlendirilmesi	18
2. BÖLÜM: GÖÇÜN TOPLUMSAL BOYUTU	25
2.1. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA GÖÇÜN EV SAHİBİ TOPLUM VE GÖÇMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	25
2.1.1. Göçün Ekonomik Etkileri	26
2.1.2. Göçün Sağlığa Etkileri	30
2.1.3. Göçün Eğitime Etkileri	33
2.1.4. Göçün Güvenliğe Etkileri	35

2.1.5. Göçün Kültürel Etkileri.....	37
2.2. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TOPLUMSAL KABUL VE UYUM	41
2.2.1. Toplumsal Kabul Ve Uyumun Ev Sahibi Toplum İçin Anlamı	43
2.2.2. Toplumsal Kabul Ve Uyumun Göçmenler İçin Anlamı	45
2.2.3. İnsan Hakları Odağında Toplumsal Kabul Ve Uyum Sürecinde Yaşanan Sorunlar	48
2.2.3.1. Özgürlükler Bağlamında Toplumsal Kabul Ve Uyum.....	55
3. BÖLÜM: TÜRKİYE`DE GÖÇ OLGUSU	58
3.1. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TÜRKİYE`DE GÖÇ POLİTİKALARI	58
3.1.1. 1923-1950 Dönemi Türkiye`nin Göç Politikası.....	59
3.1.2. 1950-1980 Dönemi Türkiye`nin Göç Politikaları	61
3.1.3. 1980-2010 Dönemi Türkiye`nin Göç Politikaları	63
3.1.4. 2010-2023 Dönem Türkiye`nin Göç Politikaları	66
3.2. TÜRKİYE`DE TOPLUMSAL KABUL VE UYUM SÜRECİ.....	72
3.2.1. Türkiye`de Gerçekleştirilen Toplumsal Kabul Ve Uyum Çalışmaları.....	75
3.2.1.1. Türkiye`de Toplumsal Kabul Ve Uyum İçin Yapılan Uluslararası Çalışmalar	77
3.2.1.2. Türkiye`de Toplumsal Kabul Ve Uyum İçin Yapılan Ulusal Çalışmalar	80
3.2.2. Türkiye`de Yaşanan Toplumsal Kabul Ve Uyum Sorunları	88
SONUÇ.....	101

ÖNERİLER.....	106
KAYNAKÇA	109
EK 1. TEZ ORJİNALLİK RAPORU	135
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU	136

GİRİŞ

Göç, insanların çeşitli nedenlerle yaşadıkları bölgeyi terk etmesiyle ortaya çıkan bir hareketliliklerdir. Göç olgusunun anlaşılmasında göçün çeşitli dinamiklerinin araştırılması, farklı alanlardaki etkilerinin incelenmesi, bir göç tanımı veya göç kuramının ortaya koyulması gibi farklı amaçlarla yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, göç olgusu üzerine teoriler ortaya koyabilmekte, kişiyi göç eylemine teşvik eden etkenlerin ve göçün hem göç veren hem de göç alan ülkelerde farklı boyutlardaki etkilerinin anlaşılmasında önemli analizler yapmaktadır. Yapılan çalışmalar aynı zamanda devletlerin yürüttükleri politikalar ile göç olgusu arasındaki ilişkinin de anlaşılmasında oldukça önemli bakış açıları sunmaktadır. Örnek olarak, kişiyi göç etmeye iten ve çeken faktörler (Lee, 1966) olması teorisine dayanarak, devletlerin vatandaşlarının yeterli yaşam düzeyine sahip olma hakkını koruyamamasının göçe teşvik eden, iten faktör olduğunu söylemek mümkündür. Kişiyi göç etmeye iten nedenler arasında kişisel tercihler bulunabildiği gibi devletlerin yönetiminden kaynaklanan sorunlar da kişileri göç etmeye teşvik edebilmekte veya zorunda bırakabilmektedir. Kısacası, göçün, devletlerin politikalarında hem değişikliklere sebep olan hem de bu politikalardan etkilenen bir olgu olduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası düzeyde güncel göç hareketliliğine baktığımızda, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yayınlanan raporda 2020 itibariyle dünya nüfusunun 281 milyonunun uluslararası göçmen olduğu hesaplanmıştır (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2021, ss. 2-4). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin 2022 yılında güncellediği rapora göre ise dünya üzerinde zorunlu göçe maruz kalmış 103 milyon kişi bulunmaktadır (The UN Refugee Agency, 2022a). Raporlarda göçmenlerin demografik özellikleri, mülteci, sığınmacı ve vatansız gibi statülere sahip kişilerin sayıları gibi detaylara da yer verilerek kapsamlı bilgiler sunulmaktadır. Göçmenlerin, özellikle zorunlu göçe maruz kalmış göçmen sayılarının gitgide artması hem bu duruma sebep olan sorunların göz ardı edilemeyecek konuma gelmesine hem de göç alan devletlerin üzerindeki sorumlulukların artmasına sebep olabilmektedir. Türkiye'nin de 2011 yılından itibaren 3 milyondan fazla

göçmene ev sahipliği yapması, ülkenin göç politikalarında önemli düzenlemeler yapılmasına sebep olmuştur.

Devletlerin göç politikaları, diğer yasal düzenlemeler gibi insan hakları yaklaşımını benimsemelidir. Göçmenlerin geldikleri ülkede de insan hakkı ihlalleriyle karşılaşmaması için imzalanan ve göçmenlerin haklarını esas alan 1951 BM *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi)*, 1990 BM *Tüm Göçmen İşçilerin Ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme* gibi uluslararası insan hakları belgeleri, taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirerek göçmenlerin temel haklarını korumasını talep etmektedir. Günümüzde insan hakkı ihlalleri kişileri göç etmek zorunda bırakırken, göç edilen ülkelerde de göçmenlerin haklarının korunmadığı ya da korunmadığı görülebilmektedir. Kişi güvenliği ve dokunulmazlığı, sağlık, barınma, beslenme ve eğitim gibi çeşitli alanlarda karşılaşılan bu ihlaller, göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki yaşamlarını ve yeni katıldıkları topluma kabul ve uyum sürecini de derinden etkilemektedir. Bu hak ihlallerine göçmenlerin daha az maaşla ve daha ağır koşullarda çalıştırılmaları, kültürel kimliklerini kaybetmeye zorlanmaları, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden yararlanamamaları, ev sahibi toplum tarafından ayrımcı muameleyle karşı karşıya kalmaları gibi pek çok örnek vermek mümkündür. Bu bağlamda, devletlerin göç alanında yaptığı düzenlemelerde insan hakları temelli bir yaklaşımın olması, hem göçmenlerin haklarının korunmasında hem de toplumsal kabul ve uyum sürecinin başarılı sonuçlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Türkiye`de son on yılda göçmen sayısının hızlı bir şekilde artması, ani ve kitlesel bir göçmen akınıyla karşı karşıya kalan ülkenin göç yönetiminde de düzenlemeler yapmasına neden olmuştur. Çeşitli alanlarda yapılan bu düzenlemeler, ilk yıllarda geçici olarak yerleştikleri düşünülen göçmenlerin yıllar geçtikçe zorunlu veya kişisel sebeplerden dolayı ülkede kalmaya devam etmesi ile sürdürülebilirlik yaklaşımına yönelmiştir. Göçmenlerin ülkede uzun yıllar boyunca kalması sadece devletin yasal düzenlemelerinde değil, ev sahibi toplumla ilişkilerinde de değişikliklerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu durum, ev sahibi toplumun göçmenlere yaklaşımının yıllar geçtikçe olumsuz yönde değişmesine ve

göçmenlere karşı dışlayıcı tavır sergilemelerine neden olabilmektedir. Ev sahibi toplum tarafından olumsuz bir yaklaşımla karşı karşıya kalan göçmenler ise aidiyet duygularını geliştirmekte zorlanabilmektedirler. Göçmenlerin hak ihlalleri ve dışlanmaya maruz kalmaları ise en nihayetinde toplumsal kabul ve uyum sürecinde engellerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu çalışmada söz konusu engeller, göçmenler ve ev sahibi toplum açısından insan hakları yaklaşımıyla değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye`de göç, toplumsal kabul ve uyum politikalarının düzenlenmesinde ve bu alanda yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sorunlar incelenmektedir. Özetle bu araştırmanın sorunu, Türkiye bağlamında toplumsal kabul ve uyumun başarılmasının önünde ortaya çıkan sorunların çeşitli insan hakları ihlallerine yol açmasıdır.

Söz konusu sorunun farklı alanlarda ele alındığı bu çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde göç olgusu genel hatlarıyla ele alındıktan sonra, insan hakları odağında incelenmiş ve bu bağlamda İoanna Kuçuradi`nin insan hakları düşüncesi üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde göçün toplumsal boyutu, insan hakları odağında hem ev sahibi toplum hem de göçmenler üzerindeki etkileri bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda göçün ekonomik, sağlık, eğitim, güvenlik ve kültür alanlarında etkileri tartışmaya açılmıştır. Ardından aynı bölümde göç süreci ile birlikte ortaya çıkan toplumsal kabul ve uyumun, gerek ev sahibi toplum gerekse göçmenler açısından anlamı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Toplumsal kabul ve uyum sürecinde ortaya çıkan sorunlar ise insan hakları odağında incelenmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye`nin çeşitli dönemlerde karşı karşıya kaldığı göç olgusu ve bu bağlamda ürettiği göç politikaları değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca, Türkiye`de toplumsal kabul ve uyum süreci çerçevesinde yürütülen çalışmalar ve bu çalışmaların toplumsal kabul ve uyuma etkisi tartışılmıştır. Aynı bölüm kapsamında, yapılan çalışmalara rağmen Türkiye`de toplumsal kabul ve uyum sürecinde yaşanan sorunlar da ele alınmıştır. Son bölüm olan “Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise ele alınan konulardan varılan sonuç ve Türkiye`de yaşanan göç, toplumsal kabul ve uyum sürecinin insan haklarının gündemi haline getirilebilmesi için önerilere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU

Tarihe baktığımızda sık sık karşılaştığımız göç olgusu, insanın varoluşundan beri gerçekleştirdiği bir eylemdir. Geçmişten günümüze savaşlar, ticaret, iklim değişiklikleri, kıtlık, salgın hastalıklar, sömürgecilik, işsizlik, olumsuz yaşam şartları gibi kişiyi veya topluluğu etkileyen sebeplerle kısa veya uzun süreli göçler gerçekleştirilmektedir. Mekânsal ve toplumsal ilişkilerde değişiklere sebep olan göç olgusu, sosyoloji, ekonomi, siyaset, hukuk, antropoloji gibi farklı disiplinlerin araştırma konusu olması bakımından farklı açılardan ele alınarak tartışılmakta ve tanımlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration, IOM), göçü, hukuki statüleri, göçün nedenleri, süresi, gönüllü veya zorunlu olması fark etmeksizin, bir ülke sınırları içinde veya sınırları aşarak yapılan yer değiştirme hareketliği olarak açıklamıştır (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 213). Dolayısıyla göç, temelinde ülke içi (iç göç) ve ülke dışı (dış veya uluslararası göç) olarak iki istikamete yapılmaktadır. Yapılma şekilleri, nedenleri ve süreleri gibi göç sürecini etkileyen faktörlere göre göçler farklı özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerine göre, IOM tarafından yayınlanan “Göç Terimleri Sözlüğü”nde (2013) göç ve göçmenlerle ilgili çeşitli tanımlara yer verilmiştir. Örneğin, düzenli göç; kaynak, transit ve hedef ülkenin yasalarına uygun şekilde yapılan göç olarak tanımlanırken düzensiz göç ise bu düzenlemelere uygun yapılmayan yasadışı göç olarak tanımlanmıştır (Perruchoud ve Redpath, 2013). Aynı sözlükte bireysel göç; kişinin tek başına veya ailesiyle yaptığı göçü ifade ederken kitlesel göç ise akın halinde yapılan toplu göçü tanımlamaktadır (Perruchoud ve Redpath, 2013). Son olarak zorunlu göç ise doğal afetler ve insan yapımı olaylar sonucunda yaşama ve refah tehdidi oluşturan durumlarda zorunlu olarak yapılan göç olarak tanımlanmıştır (Perruchoud ve Redpath, 2013). IOM tarafından 2019 yılında güncellenen “Göç Terimleri Sözlüğü”nde genel kapsamda, çeşitli nedenlerle başka bir ülkeye veya aynı ülkede farklı bir bölgeye geçici veya kalıcı olarak göç eden kişi göçmen olarak tanımlanmıştır (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 132). Düzensiz göçmen terimi, bir ülkenin yasalarına ve o ülkenin bağlı olduğu uluslararası sözleşmelere uygun olmaksızın uluslararası sınırları aşarak geldiği

ülkede ikamet etmek için yasal hakkı olmayan kişiler için kullanılmaktadır (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 116). Ükelere giriş yapmak veya ikamet etmek için gerekli yasal belgeleri bulunmayan kişiler belgesiz göçmen olarak tanımlanmaktadır (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 223). “Yurttası olduğu ülke dışında bulunan ve ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşü yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için yurttası olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişiler mülteci olarak tanımlanmaktadır” (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 171). Sığınmacı kavramı ise ilgili yasal düzenlemeler bağlamında uluslararası koruma arayan ve bu anlamda yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen ve mültecilik veya başka koruma statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 14).

Göç, tarih boyunca insanları etkileyen bir hareketlilik olmuştur. Bu süreklilik dönem dönem insanları göç olgusunu araştırmaya, bir teori ortaya koymaya, onu açıklamaya itmiştir. Göçün devletlerarası ve toplumlararası ilişkilere etkisini, arkasında yatan ekonomik ve sosyal nedenlerini, göçmen perspektifinden göç süreci gibi birçok konuyu ele alan, göç üzerine analizler yapan, göç olgusunu farklı açılardan açıklamaya çalışan birçok önemli göç kuramı vardır. Örneğin “göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurulan sosyal ağların varlığı ve bu ağların süregiden karşılıklı göçler üzerindeki etkisine” (Çağlayan, 2006, s. 85) dayanan ilişki ağı kuramı, merkez ve çevre olarak ayrılan devletlerin birbiriyle kapitalist ilişkiyle bağlandıklarını ve ortaya çıkan işgücü arayışı sonucunda oluşan göçleri ele alan merkez-çevre kuramı (Çağlayan, 2006, ss. 80-81) gibi kuramlar, çeşitli açılardan ele aldıkları göç olgusunu anlamada farklı bakış açıları ortaya koymuşlardır.

Göç kuramlarının bazıları yazıldığı dönemde yaşanan göç hareketliliğine dayanırken, bazılarıysa genel hesaplamalarla genel bir göç kuramı ortaya koymaya çalışmıştır. Göçün nedenleri, yapıma biçimleri gibi faktörler zamanla farklılık gösterdiği için kendi dönemine ait göç analizi yapılan çalışmaların bazıları yetkinliği kaybetmiş, fakat kendinden sonra yazılmış kuramları etkilemiştir. Örnek olarak, 1885 yılında yazdığı ve sonradan yine aynı

isimle 1889 yılında güncellediği “The Laws of Migration” eserlerinde Ravenstein, sanayileşmenin göçe olan etkisi üzerinden gerçekleştirdiği analizlerde baskıcı kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim şartları, uyum sağlanamayan sosyal çevre ve hatta zoraki köle ticareti, sürgün gibi durumların, daha iyi maddi refaha sahip olmak için yapılan göçlere oranla daha düşük yoğunluklu olduğunu iddia etmiştir (Ravenstein, 1885, ss. 197-199; Ravenstein 1889, ss. 286-289). Bu eserlerinde Ravenstein (1885; 1889), Birleşik Krallık, Avrupa ve Kuzey Amerika’da belirli yıllar arasında nüfus sayımlarına dayanarak endüstriyellemenin, kentleşmenin, ulaşım araçlarının gelişiminin ve işgücü arayışının sürekliliğinin göçe etkisini araştırmış ve göçmenleri sınıflandırmıştır. Ravenstein (1885; 1889) göç olgusunda yayılma ve emme sürecini açıklamış ve çalışmalarında; çoğunlukla yapılan göçlerin kısa mesafeli göçler olduğu, bu göçlerin ticaret ve endüstrinin merkezi olan kentlere adım adım yöneldiği, uzun mesafeli göçlerin ise bu kentlere direkt olarak yapıldığı, kadınların iç göç ve kısa mesafe göçlerinde erkeklerden çoğunluk gösterdiği, kentlerin yerleşik halkının kırsal halka göre daha az göç ettiği gibi temel sonuçlara ulaşmıştır. Genellikle ekonomik faktörler açısından ele alınarak yazılan bu eserler, kendi döneminde geçerli bir göç teorisi sunmuşsa da günümüzde yaşanan göç durumunu anlamamız için yeterli olmamakta fakat birçok teoriye temel oluşturmaktadır (Çağlayan,2006, s.72).

Petersen, 1958 yılında kaleme aldığı “A General Typology of Migration” isimli eserinde bazı önemli ulusal ve uluslararası göç analizlerini bir tipoloji altına toplayarak genel bir göç teorisi ortaya çıkarmaya çalıştığını ileri sürmektedir. “Eğer insanlar doğası gereği yerleşik (veya göçebe) ise neden bazıları göç ediyorken bazıları etmiyor?” sorusuyla araştırmasına başlayan Petersen (1958), çalışmanın göçmenin bireysel tercihleri ve göçe sebep olan sosyal durumlar (bu durumlarda bireysel tercihler hesaba katılmamaktadır) arasında bir ayırım gözetilmeden yapılmasının hatalı olduğunu belirtir. Petersen (1958), göç yapısını temel olarak; yeni bir şey elde etmek için yapılan “yenilikçi” göç ve koşulların değişmesi sebebiyle eskiden sahip olduklarını sürdürebilmek için yapılan “tutucu” göç olmakla iki tip ayırmaktadır. Petersen (1958), ekonominin göçe olan etkisini göz ardı etmemekle birlikte sadece ekonomik açıdan da ele almayarak göçün farklı nedenlerini, yapılma şekillerini, etkilerini, itme-çekme faktörlerini hesaba katarak göçü beş kategoride sınıflandırmaktadır:

1. İlkel göç (primitive migration): doğa olayları sebebiyle ortaya çıkan, ekolojik itme etkisiyle yapılan toplu göçtür. İlkel olarak adlandırılması, insanların ilkel insanlar gibi doğal afetlerle baş edememesinden kaynaklanmaktadır.
2. Zorunlu ve yönlendirilen göç (forced and impelled migrations): ilkel göçte göçe zorlayan ekolojik sebeplerken, bu göç tipinde baskıcı bir güç unsuru olarak devlet veya aynı derecede işlevselliğe sahip sosyal kurumlardır. Zorunlu göçte göçmene seçim şansı verilmezken, yönlendirilmiş göçte göçmenin kalıp kalmamak hakkında biraz da olsa karar verme yetkisi bulunmaktadır. Bazen seçim şansının sadece teoride var olması nedeniyle iki göç tipinin ayırt edilmesi zorlaşmaktadır. Fakat tarihe bakıldığında bu iki göç durumunun keskin bir şekilde ayırt edilebileceği ileri sürülmektedir. Nazilerin ilk dönemlerdeki politikasında (1933-1938 dönemlerinde) Yahudileri anti-Semitik kanunlarla göçe teşvik etmesi ile sonraki dönem politikasında (1938-1945 dönemlerinde) trenlerle toplama kamplarına taşımaları iki göç arasındaki farkı ortaya koymaktadır.
3. Serbest göç (free migration): ilk ve ikinci göç tiplerinde göç edip etmeme seçimi tamamen kişinin kararına bağlı değilken (yönlendirilen göç tipinde kısmi olarak göçmenin karar yetkisi bulunmaktadır), bu göç tipinde karar tamamen göçmene bağlıdır.
4. Kitlesele göç (mass migration): serbest göç yapan kişiler kendinden sonrakiler için bir yol açarak, tecrübelerini paylaşarak diğer insanların da göç etmesine öncülük etmektedir. Bazen göç edenlerin izinden giden insan sayısı katlanarak bir akın haline gelmektedir. Böyle akın halinde yapılan kitlesele göçlerde bireysel tercihler önemsizleşmektedir. Ulaşım ağlarının gelişmesi de kitlesele göçler için önemli role sahiptir (Petersen, 1958, s. 259-264).

Everett Lee (1966) "A Theory of Migration" isimli eserinde göç kararını etkileyen faktörleri; kaynak bölge ve hedef bölgeyle ilgili faktörler, kişisel faktörler ve araya giren

engeller olmak üzere dört ana başlığa ayırmıştır. Her bölgede oradaki insanı tutan, oradan gitmesi için iten ve oraya çeken sayısız faktör bulunmaktadır. Bir bölgedeki iyi ve kötü faktörler bazen çok sayıda insanı etkilerken bazense küçük bir nüfusu etkilemektedir. Lee (1966) bu teorisini; nerdeyse herkes için kötü iklimin iten, iyi ikliminse çeken bir faktör olduğu, iyi eğitim sistemine sahip bir bölgeye taşınmanın ise genç çocuklu veliler için çekici bir faktör olduğu örneği üzerinden temellendirmektedir. Dolayısıyla bir bölge için iten ve çeken faktör her göçmen için farklıdır. Kaynak ve hedef bölge arasında, kaynak bölgede uzun süredir sahip olunan çevreye karşın hedef bölgeyle ilgili bilinmezlik, göçmenlerin nasıl karşılandığıyla ilgili belirsizlik, kaynak bölgedeki yaşamışlıklar gibi farklar mevcuttur. Tüm iten ve çeken faktörlerle yapılan hesaplamalar göçün olması için yeterli değildir. Çünkü iten ve çeken faktörlerle beraber karşılaşılabilecek engeller de göç eylemini etkilemektedir. Bazen bir göç yasağı olması, bazen fiziksel bir engel (Berlin duvarı vb.), bazen de maddi yetersizlik gibi engeller araya girmektedir. Bu engeller de kişisel olup, bazıları için önemsiz sayılacak engeller bazıları için aşılması imkânsız engeller olabilmektedir (Lee, 1966, s.49-51). Bunun dışında sadece iten ve çeken faktörler, araya giren engeller değil kişisel faktörler de göçün oluşması için etkindir.

Göç olgusuyla ilgili pek çok farklı kuram ortaya atılmışsa da göçün, tarih boyunca var olagelmiş bir hareketlilik süreci olması, söz konusu kuramların ortak noktasıdır. Güncel olarak yayınlanan raporlar da göçün günümüzde de yaygın olarak yaşanan bir hareketlilik olduğu gerçekliğini destekler niteliktedir. Göç alanında ülkelerle uluslararası çalışmalar yürüten IOM'in 2021 yılında yayınladığı raporun istatistiklerine baktığımızda 2020 yılı itibarıyla dünya üzerinde tahmini olarak 281 milyon insanın (bu insanların %52.1'i erkek, %47.9'u kadın olup, %78'i 15-64 yaş aralığındadır) uluslararası göçmen olduğu hesaplanmıştır. Bu göçmenlerin 169 milyonu çalışmak amacıyla göç etmiştir. Yine bu raporda 89.4 milyon kişi zorunlu göçe maruz kaldığı, bu göçmenlerin 55 milyonu ülke içi göç yaptığı, uluslararası göç yapanların ise 26.4 milyonu mülteci, 4.1 milyonu sığınmacı statüsündeyken, bu statülerden sayılmayan 3.9 milyonu Venezuela vatandaşı olduğu bilgisi yer almaktadır (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2021, ss. 2-4).

En çok uluslararası göç alan bölgeler Avrupa (87 milyon), Asya (86 milyon), Kuzey Amerika (59 milyon) ve Afrika (25 milyon) olarak sıralanırken, yoğun olarak göç veren ülkeler ise Hindistan (18 milyon), Meksika (11 milyon), Rusya (10.8 milyon), Çin (10 milyon) ve Suriye (8 milyon) sıranın başında yer almaktadırlar (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2021, ss. 24-25). Hedef ve kaynak ülkeler arasında yapılan göç hareketliliği “koridor” şeklinde tanımlanarak, Meksika-Amerika Birleşik Devletleri, Suriye-Türkiye ve Hindistan-Birleşmiş Arap Emirlikleri arasında oluşmuş koridorlar, göçmen sayısına göre en büyük koridorlar olarak hesaplanmıştır (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2021, ss. 26-27).

Mültecilerin haklarının korunması, sorunlarının çözülmesi, ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalar yürüten uluslararası örgütlerin başında gelen Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) Ekim 2022 tarihinde yayınladığı verilere göre dünyada tahmini olarak zorunlu göçe maruz kalmış 103 milyon kişi bulunmaktadır. Bu göçmenlerin 53.2 milyonu iç göç yapmış, dış göç yapanlardansa 4.3 milyonu vatansız, 4.9 milyonu sığınmacı, 32.5 milyonu mülteci, 5.3 milyonu diğer uluslararası koruma statüsüne sahip olmuştur (The UN Refugee Agency, 2022a). Mülteci ve uluslararası koruma statüsü için başvuran kişilerin geldiği ilk beş ülke Suriye, Venezuela, Ukrayna, Afganistan ve Güney Sudan iken, aynı statüdeki kişilerin göç ettikleri ilk beş ülke Türkiye, Kolombiya, Almanya, Pakistan ve Uganda olduğu bildirilmiştir (The UN Refugee Agency, 2022a).

Bu raporlara dayanarak Türkiye'nin uluslararası göç hareketliliğinden önemli derece etkilendiğini söylemek mümkündür. Türkiye, coğrafi konumunun da etkisiyle tarih boyunca bireysel göçler dışında kitlesel akınlara da maruz kalmış bir ülkedir. Türkiye, 1922 yılından itibaren 6.5 milyondan fazla göçmene, son 15 yılda ise sığınma dışında başka amaçlarla gelen tahmini 3.3 milyon kişiye ev sahipliği yapmıştır (GİB, t.y.e). Yunanistan'dan 384 bin kişi (1922-1938), Balkanlar'dan 800 bin kişi (1923-1945), Bulgaristan'dan 345 bin kişi (1989), Irak'tan 467.489 kişi (1991), 2011'den itibaren Orta Doğu ve Arap ülkelerini etkileyen çatışmaların etkisiyle 3.5 milyon Suriye vatandaşının buraya göç etmesi,

Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi sonrasında yaşadığı kitlesel göçlerden birkaçına örnektir (GİB, t.y.e). Ulusal göç istatistikleri güncel verilerine baktığımızda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) raporuna göre 2021 yılında 2.777.797 kişi ülke içi göç gerçekleştirmiştir ve bu yapılan göçlerin nedenleri arasında eğitim ilk sırada yer almaktadır (TÜİK, 2022). Göç İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) Şubat 2023 yılında yayınladığı rapora göreyse Türkiye'de 1.354.707 ikamet izni bulunan yabancı uyruklu kişi ikamet etmektedir (GİB, t.y.a). Fakat bu veriler dışında sayısı 3.5 milyonu geçen geçici koruma statüsü verilmiş Suriyeli (GİB,t.y.b) ve uluslararası koruma başvurusu yapan 33.246 kişi Türkiye'de yaşamaktadır. (GİB, t.y.c). 2022 yılında Türkiye'de kaçak yollarla barınan 285.027 düzensiz göçmen olduğu bildirilmiştir (GİB, t.y.d).

Sonuç olarak, günümüz dünyasında, küreselleşmenin ve iletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmelerin etkisiyle de artan göç hareketliliği gözlemlenmektedir. Bu göç hareketliliği sadece coğrafi yer değişimi olmamakta, politik, demografik, ekonomik, antropolojik açıdan etkiler ortaya koymakla bu alanlardaki varlığını da belli etmektedir. Bu sebeple göç olgusu tek bir açıdan, tek bir kavramla tanımlanamamakta, farklı disiplinlerde ele alınarak çeşitli kuramlarla açıklanmaktadır. Göç olgusu ne kadar farklı yaklaşımlarla ele alınsa da göçün süreklilik halinde olması ortak bir çıkarımdır. Süregiden bu olgunun insan hakları bağlamında ele alınması, insan yaşamı üzerindeki etkilerinin ve sonuçlarının anlaşılabilmesinin yanı sıra günümüz dünyasında insanların karşı karşıya kaldığı ve göç etmelerine sebep olan insan hakkı ihlallerinin tartışmaya açılması bakımından da önemlidir.

1.1. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA GÖÇ OLGUSU

Günümüzde sık sık farklı alanlarda anılan bir terim olan insan hakları, en öz şekilde, insanların sadece insan olduğu için, hiçbir ayırım gözetilmeksizin sahip oldukları, bütün insanların eşit olduğu ilkesine dayanan haklardır. Bu haklar tarihin bir döneminde aniden ortaya çıkan bir düşüncenin tezahürü değildir. İnsan haklarının temelinde yatan eşitlik, adalet ve özgürlük talepleri tarih boyunca farklı dönemlerde ve dünyanın farklı bölgelerinde insanların arayışları olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünsel gelişim olarak klasik Yunan

döneminden belki de daha eski tarihten beri bu kavramların (adalet, eşitlik, özgürlük) ne olduğu ve aralarındaki ilişki felsefe, siyaset ve hukuk gibi farklı alanlarda sık sık tartışma konusu olmuş, bu kavramların kişi ve devlet ile ilişkisi üzerine Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler tarafından teoriler ortaya konulmuştur. Hak mücadeleleri, devrimler gibi tarihi olaylar sonucunda insanların taleplerine cevap olarak yapılan anlaşmalarda da bu arayışların izlerini görmek mümkündür.

Kral dâhil herkesin yasalara tabi olması ilkesi üzerine İngiltere Kralı John ve baronları arasında imzalanan 1215 *Magna Carta* anlaşmasının 39. ve 40. maddesinde tüm özgür insanların¹ adalet ve adil yargılanma hakkından ve adaletin satılması ve geciktirilmesi yasağından bahsedilmiştir (The British Library, 2014). 1679 yılında İngiltere parlamentosu tarafından hazırlanmış *Habeas Corpus* yasası, kişinin yasadışı şekilde tutuklanması yasağını temel alarak, tutukluların özgürlük ve haklarından bahsetmekte ve günümüzde de birçok anlaşmada yer edinmektedir (The British Library, t.y.). 1689 *İngiliz Haklar Bildirgesi*, III. William ve II. Mary tarafından imzalanarak, kralın gücünü kısıtlama, parlamentonun statüsünü yükseltme ve bazı kişi özgürlüklerinin (parlamentoda konuşma özgürlüğü ve seçme özgürlüğü, acımasız ve alışılmadık cezalara tabi tutulmama ve fazladan kefarete ve para cezasına çarptırılmama, krala dilekçe verme özgürlükleri gibi) tanınmasını kapsamaktadır (History.com Editors, 2023). Kıta Kongresi tarafından 1776 yılında yayınlanan, 13 Amerikan Kolonisinin, nedenlerini açıklayarak, Birleşik Krallık ile her türlü bağımlılık ilişkilerini kestiklerini, özgürlük ve bağımsızlıklarını ilan ettikleri *Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde*, tüm insanların eşit yaratıldığı, yaşama, özgürlük ve mutluluğu arama gibi Tanrı tarafından verilen devredilemez haklarının olduğu kabul edilmiştir. *Bildirgede* Locke'un doğal haklar teorisinin etkisi olarak Tanrı tarafından insanlara verilen devredilemez doğal haklara vurgu yapılmıştır (National Archives, t.y.a). Amerikan bağımsızlığı ve Aydınlanmanın etkisiyle yeni bir anayasa kurmak isteyen Kurucu Meclisin, 1789 yılında yayınladığı *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'nin birinci

---

¹ Belgede “özgür insan” ifadesi, günümüzde insan tanımı için kullanılan “human” kelimesi yerine erkek anlamını veren “men” kelimesi kullanılarak “free men” şeklinde tanımlanmıştır. Yine bu durum 18. yüzyıl insan haklarına ilişkin belgelerde sık sık karşımıza çıkmaktadır.

maddesinde, insanların özgür ve haklar bakımından eşit doğdukları ve öyle de kalacakları, sosyal farklılıklarına sadece ortak yarara dayanabileceğinden bahsedilmektedir (Élysée, 2022). İkinci maddesine göre insanların doğal ve daima sahip olacakları, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskı karşısında direnme hakları vardır ve siyasi kuruluşların amacı bu hakları korumaktır (Élysée, 2022). Toplam 17 maddeden oluşan bu bildirme, vergi, yargı ve mülkiyet gibi diğer haklara da değinerek insan ve yurttaş hakları düşüncesinin gelişiminde önemli bir yere sahip olmuştur (Élysée, 2022). 1791 *Amerikan Haklar Bildirgesiyle*, Anayasa altında kurulan yeni hükümet için önerilen 12 maddenin 10'u kabul edilerek, Anayasanın ilk 10 ek maddesi oluşturulmuştur. Bu bildirme ile ifade ve basın özgürlüğü, ibadetini gerçekleştirme özgürlüğü, toplanma ve hükumete dilekçe verme özgürlüğünün hükümet tarafından kısıtlanması veya engellenmesi yasağı, yargılanma sürecinde kişinin hakları, fazladan kefarete ve para cezası, acımasız ve alışılmadık cezalandırma yasağı gibi kişi hakları ve özgürlükleri yasa ile güvence altına alınmıştır (National Archives, t.y.b).

İnsanların adalet, eşitlik ve özgürlük talebine karşılık veren bu ve birçok bildirmeler, sözleşmeler ve anlaşmalar evrilerek, günümüzde uluslararası etkiye sahip insan haklarının oluşturulmasına katkı sağlamıştır. İnsan hakları diye güncel olarak hitap ettiğimiz haklar ise 1948 BM *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nin temeli üzerine kurulmuştur. Bu beyanname, I. ve II. Dünya Savaşlarından sonra insanlığın maruz kaldığı katliam ve vahşetin mağdurlarına yardım etmek ve bir daha yaşanmasını önlemek amacıyla ortaya koyulmuş bir çabanın sonucudur. Bu yüzden bu hakların evrensel bir işbirliğiyle korunması ve uygulanması insanlık için önemli bir adım olmakta ve uluslararası bir düzen gerektirmektedir.

Uluslararası işbirliğinin en önemli kurumlarının başında gelen, 1945'de kurulmuş ve güncel olarak 193 üye devletinin olduğu BM'in, dört temel amacı vardır: uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve tehdit oluşturan durumlar karşısında harekete geçmek; ülkelerarası dostluk ilişkilerini geliştirmek; uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel problemleri çözmek ve insan haklarını desteklemek için uluslararası işbirliği sağlamak ve bunları başarmak için

ulusların eylemlerini düzenleyen bir merkez olmak. 1948 *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* BM tarafından kabul edilmiş, sonraki yıllarda ise insan haklarının kapsamı genişletilmiş, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, azınlık gruplar, engelleri kişiler gibi farklı kategorideki insanların hakları daha detaylı şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda BM, 1966 *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi* ve *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, 1948 *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*, 1965 *Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Üzerine Uluslararası Sözleşmesi*, 1985 *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme*, 1989 *Çocuk Hakları Sözleşmesi*, 2006 *Engelli Hakları Sözleşmesi* gibi uluslararası insan hakları hukukunda temel olarak kullanılabilecek etkiye sahip çalışmalar ortaya koymuştur. BM'nin insan haklarını korumaya yönelik temel mekanizmalarını oluşturan İnsan Hakları Konseyi ve Sözleşmeler uyarınca kurulmuş Komitelerin yanı sıra insan haklarıyla ilgili uygulamalar yapan, üye devletlerde insan haklarını denetleyen, ihlaller karşısında görevlerini yerine getirmek ve bir daha yaşanmasını önlemek amacıyla eylemler yapan İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, BM'nin insan hakları konusunda önde gelen kuruluştur.

BM dışında insan haklarının korunmasında uluslararası bir diğer kuruluş ise Avrupa Konseyidir. 1949 yılında kurulmuş olan Avrupa Konseyi, ifade ve medya özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, eşitlik ve azınlıkların korunmasını savunmakta, çocuk haklarının korunması gibi birçok konuda kampanya yürütmekte, üye devletlerin yozlaşma ve terörle mücadelesinde gerekli adli işlemleri düzenlemekte, yaptığı uluslararası sözleşmelerle insan haklarını desteklemektedir (Council of Europe, t.y.). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'ni esas alarak hazırlanan *İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme* (*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AİHS*) (1950), bu sözleşmenin ekonomik ve sosyal haklarını detaylı kapsayan *Avrupa Sosyal Şartı* (1961), *İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezalandırmanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi* (1987), *Terörün Önlenmesine İlişkin Sözleşme* (2005), *İnsan Ticaretine Karşın Eylem Sözleşmesi* (2005) gibi insan haklarının korunmasında önemli birçok sözleşmeye imza atmıştır. Organlarında olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM),

üye devletlerde AİHS'nin uygulamalarını denetlemekte, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ise insan hakları ihlallerini gündeme getirmektedir.

“İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının dünyada özgürlük, adalet ve dünya barışının temeli olması” umuduyla 1948 yılında BM tarafından ilan edilen *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nde insanların sadece insan oldukları için sahip oldukları hak ve özgürlükler sıralanmış, kabul eden devletlerin de kendi yasalarını bu hak ve özgürlükleri temel alarak kurmaları temenni edilmiştir. 1950 *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* ile bu sözleşmeyi imzalayan taraf devletlerin *Beynamede*'ki temel hak ve özgürlükleri tanıyarak sözleşmenin getirmiş olduğu yükümlülükleri kabul etmelerine ön ayak olmuştur. En temeline baktığımızda, insanların tarih boyunca sık sık maruz kaldıkları insan onuruna yakışmayan muameleler karşısında talep ettikleri eşitlik, özgürlük ve adalet arayışına *Beyanname* ve *Sözleşme* ile bir çözüm sunulmaya çalışılmış, insan onuruna yakışır muamele görme, eşit yargılanma, ayrımcılığa maruz kalmama gibi temel hakların korunması için devletlerin sorumluluklarına dikkat çekilmiştir.

İnsan hakları, her şeyden önce insanların eşit olduğu ve devredilemez haklarının olduğu düşüncesidir. Kuçuradi'ye (2007) göre insan hakları uluslararası hukukta karşımıza çıksa da temelinde hukuki ilkeler olmaktan çok, etik ilkelere (Kuçuradi, 2007, s. 142). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nin 1. maddesinde insan “akıl ve vicdan sahibi” bir varlık olarak tarif edilmiştir. Dolayısıyla insanı diğer canlılardan ayıran özellik, akıl ve vicdan sahibi olmasıdır. Bu iki özellik insanı, etik eylemlerde bulunabilmekte, değerler yaratabilmekte, etik (sevgi, saygı) ve antropolojik (bilim, sanat, felsefe) değerler ortaya koyabilmekte ve böyle özelliklere sahip olduğu için değerli bir varlık olarak görülmektedir (Tepe, 2022, s. 23). İnsan, değerli bir varlık olarak bazı özellikleri ve olanakları ile diğer canlılar arasında farklı bir yere sahip olduğu için özel bir muamele görmesi beklenir (Kuçuradi, 2007, ss. 56-57). İnsan hakları bu muameleye ilişkin getirilen taleplerdir (Kuçuradi, 2007, s. 57). Bir başka ifadeyle, insan hakları, insanın doğal ve etik olanaklarını gerçekleştiribilmesi için gereken koşulların talepleri ve bu olanakları gerçekleştirirken nasıl

muamele görmeleri veya insanlar arası ilişkilerde birbirlerine nasıl muamele etmeleri gerektiğine ilişkin ilkelerdir (Kuçuradi, 2007). Bir devlette toplumsal düzenin, hukukun ve siyasetin temeli insan hakları ilkelerine dayandığında insanın doğal olanaklarının gerçekleştirilebilirliğinden söz edilmesi mümkündür (Kuçuradi, 2007, s. 61). Yani bir insan hakları ihlali yaşandığında, orada insan onuruna yakışmayan muamele vardır ve bu muamele insan değerine zarar vererek, olanaklarını gerçekleştirmesini ve geliştirmesini engelleyerek etik bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç olgusu ve insan hakları arasındaki ilişki ilk olarak BM *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nde ve Avrupa Konseyi 1963 *İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 4 no.lu Protokol*'de karşımıza çıkmaktadır. *Beyanname*'nin 13. ve 14. maddelerinde, tanımlanan istisnai durumlar dışında, bireyin herhangi bir devletin sınırları içinde serbestçe yer değiştirme, ikamet etme, başka ülkeye gitme, ülkesine geri dönme ve karşı karşıya kaldıkları zulüm karşısında başka ülkeye sığınma haklarından bahsedilmektedir. *İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 4 no.lu Protokole* göre ise vatandaşlar uyruğunun bulunduğu devletin ülkesini terk etmeye zorlanamaz, ülkeye girme hakkı engellenemez, ülkede bulunan yabancılar toplu halde sınır dışı edilemez. Fakat kamu düzeni, halk sağlığı, ulusal güvenlik gibi tehdit oluşturabilecek durumlar karşısında, kamu yararı için serbest dolaşım hakkına sınırlamalar getirilebilmektedir (İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 4 no.lu Protokol). BM 1966 *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi* 12. maddesinde de “seyahat özgürlüğü”, kişilere hukukuna uygun olarak içinde bulunduğu bir ülke sınırları içinde seyahat etme özgürlüğü, ikamet etme hakkı, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere herhangi bir ülkeyi terk etme serbestliği ve ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılmama yasağını kapsamaktadır. Böylece nedenlerine değinilmeden kişilerin ulusal ve uluslararası göç etme hakkı, insan hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar dışında 1983 Avrupa Konseyi *Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme*, 1990 BM *Bütün Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme* gibi göçmen haklarının korunmasında önemli belgelere imza atılmıştır.

Sığınma hakkı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından sunulan 1951 *Mültecilerin Hukuki Duruma Dair Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi)* ile daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır ve Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna bağlı olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) kurulmuştur. Bu sözleşmeyle sığınma hakkı talebinde bulunan kişilerin maruz kaldıkları muameleden doğan mağduriyetlerin giderilmesinde ve daha fazla mağduriyetin ortaya çıkmasının önlenmesinde devletlere ulusal ve uluslararası konumlarında sorumluluk ve yükümlülükler verilmiştir. Bu yükümlülükler çerçevesinde *Cenevre Sözleşmesi*'ni imzalayan devletlere *Sözleşme*'nin 33. maddesi gereğince mülteci statüsündeki kişileri yaşama veya özgürlüklerinin tehdidiyle karşı karşıya kalacakları ülkelere geri gönderme yasağı uygulanmaktadır. Ayrıca devletlerin insanların insan olmaktan kaynaklanan yaşama, kötü muamele ya da işkence görmeme, tutsak edilmeme gibi temel haklarını koruyamadıkları ya da korumak istemedikleri durumlarda sağlanan uluslararası koruma ile söz konusu insanların temel haklarını korumak sığınılan ülkelerin sorumluluğundadır.

BM 1967 *Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname* ile sığınmayla ilgili uygulamaların hangi ilkelere dayanması gerektiğiyle ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur. 1967 *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol*'de (*New York Protokolü*) ise *Cenevre Sözleşmesi*'ne düzenlemeler getirilerek günümüzde kullanılan şekliyle mülteci kavramı: “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır. Başka bir statü ise 1954 BM *Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşmesi*'nin 1. maddesinde “kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi” şeklinde tanımlanan vatansız kişi statüsüdür. Bu uluslararası sözleşmede, *Cenevre Sözleşmesi*'nin mülteci de sayılan vatansızları kapsadığını fakat kapsamına almadığı vatansızların da olduğu vurgulanmış ve bu statüye sahip kişilerin hakları açıklanmıştır.

Uluslararası olarak yapılan bu gibi sözleşmeler, genelde göçmen ve sığınmacıların temel haklar ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal haklarını kapsamakta ve devletlerden hem ulusal olarak hem de uluslararası birlik oluşturarak bu hakları güvence altına almaları ve ihlal etmemeleri beklenmektedir. Temel insan hakları ihlal edilen kişilerin başka devletlerden koruma talep etmesi durumunda ise farklı şekillerde ortaya çıkan bu talebe uygun olarak farklı düzenlemeler oluşturulmuştur.

Bu bağlamda uluslararası koruma, kendi ülkesi tarafından koruma sağlanamayan veya sağlanmayan durumlarda tehlikede olduğu için ülkesinin dışında bulunan, ülkesine dönemeyen kişiler veya gruplara uluslararası toplum tarafından sağlanan koruma olarak tanınmıştır. Genellikle silahlı çatışma sonucunda ortaya çıkan zulüm veya yaşama, özgürlük ve bedensel bütünlüğü tehdit eden durumlar olduğu gibi, çatışmanın sebep olduğu kıtlık, doğal felaketler ve vatansızlık durumunda olmak da bu koruma talebine sebep olan tehlikelerdir (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 114). Geçici koruma, şiddet eylemleri sonucunda kitlesel göç yaparak başka ülkeye kaçan kişilere, bireysel olarak statü tanıma işlemine tabi tutulmaksızın devletin sağladığı bir koruma biçimidir (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 213). Tamamlayıcı koruma ise 1951 BM *Cenevre Sözleşmesi* ve 1967 BM *New York Protokolü*'nde tanımlanan mülteci statüsüne uygun olmayan, fakat uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişilerin, ulusal mevzuata uygun olarak ülke içinde ikamet etmesi için sağlanan korumadır (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 35). İkincil koruma, menşei ülkesinde veya önceden ikamet ettiği ülkede ölüm cezası veya idam, işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele, silahlı çatışmaların sebep olduğu şiddet eylemleri sonucunda hayati tehdit oluşan durumlarla karşı karşıya kalan fakat *Cenevre Sözleşmesi*'ne göre tanımlanan mülteci tanımına uymayan kişiler için bazı ülkelerin sağladığı uluslararası korumadır (Sironi, Bauloz ve Emmanuel, 2019, s. 36).

Seyahat serbestisini kullanarak başka ülkeye veya bölgeye giden kişinin oradaki insanlarla insan hakları bakımından eşit muamele görmesi, ileri zamanlarda ortaya çıkabilecek insan hakları ihlallerinin önlenmesi için bir gerekliliktir. Bir kişinin sığınma hakkı talebinde bulunması ise insan hakları ihlali yaşandığı anlamına gelmektedir. Çünkü bu talepte

bulunan kişi veya topluluğun bir zulümle veya zulüm korkusuyla karşı karşıya kaldığı sonucuna varmak mümkündür. Devletler, insan haklarını esas olarak oluşturması gereken yasalarla her bir yurttaşının insan hakkını koruması gerekirken bu konuda yetersiz kaldığında ya da yönetim biçimi nedeniyle insan haklarını öncelemediğinde, hak ihlaline maruz kalan ya da bu anlamda kendisini güvende hissetmeyen kişiler, uluslararası korunma talebinde bulunmaktadır. Temelinde insan haklarını koruma düşüncesi yatan uluslararası düzenlemeler, insan hakları ihlalleri nedeniyle göç etmeye mecbur kalan kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesinde, haklarının tekrar korunma altına alınmasında ve göç sonucunda doğabilecek insan hakları ihlallerinin önlenmesinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

1.1.1. İoanna Kuçuradi'nin İnsan Hakları Düşüncesi Bağlamında Göç Olgusunun Değerlendirilmesi

*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'*nden sonra 1966 yılında BM tarafından kabul edilen *Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi* ve *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* gibi sözleşmelerle, *Beyanname*'deki hakların kapsamı genişletilmiş, haklardan türeyen yeni insan hakkı talepleri (sağlıklı çevre hakkı, barış hakkı) ortaya çıkmıştır. İnsan hakkı olarak talep edilen hakların kapsamı günü günden arttığı için bu taleplerin hangilerinin insan hakkı veya temel hak özelliğine sahip olduğuna dair bir ölçüt gerekmektedir.

İnsanın başarılarına, olanaklarına ilişkin sistematik bilgi ve bu olanaklarını gerçekleştirebilmesinin koşullarının bilgisi temel hakları diğer haklardan ayırmak için bir ölçüt olmaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 3). Kuçuradi (2007), insan haklarının kişisel hakları olduğunu fakat bütün kişisel haklarının insan hakkı olmadığını ileri sürerek, kişisel hakları olarak görülen talepleri farklı özelliklerine dayanarak; insan hakları veya temel haklar ile devlet tarafından tanınan sosyal, ekonomik ve kültürel haklar yani yurttaşlık hakları olarak iki gruba ayırmaktadır (Kuçuradi, 2007, ss. 58-61). İnsan hakları, insanın insana özgü olanaklarıyla doğrudan ilişkili talepler (kişinin güvenliği, temel özgürlükleri) ve bu

olanakların geliştirilmesi için genel olarak gerekli önkoşullara ilişkin talepleri (sağlık, eğitim, barınma vs. hakları) içermektedir (Kuçuradi, 2007, ss. 58-61).

İlk grup talepler, yani insanın olanaklarıyla doğrudan ilişkin talepler, olanaklarını gerçekleştirirken kişinin kimse tarafından dokunulmaması istemidir (Kuçuradi, 2007, s. 58). Kişilerarası ilişkilerde saygı gösterilerek ihlal edilmemesi, devlet açısından ise yasalarla ve çeşitli organlarıyla bu hakların korunması, güvence altına alınması ve ihlali durumundaysa dengenin yeniden sağlanması beklenmektedir (Kuçuradi, 2007, s. 58). Bir ülkede bu haklar devlet tarafından korunduğunda özgürlük, korunmadığında anarşi ve terör, devletin organları tarafından ihlal edildiğindeyse o ülkede baskı vardır (Kuçuradi, 2007, s. 59).

İkinci grup talepler, yani kişilerin insana özgü olanaklarının geliştirilebilmesi için gerekli önkoşullarla ilgili talepler de temel haklar kapsamına girmektedir (Kuçuradi, 2007, s. 60). İlk taleplerin aksine bu haklar ancak dolaylı olarak korunabilmektedir (Kuçuradi, 2007, s. 60). Çalışma hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı gibi bu tür insan hakları, bütün insanların eşit olduğu ve yine doğuştan sahip olduğu, devlet tarafından tanınmayan fakat gerektirdiklerinin devlet tarafından yerine getirilmesi beklenen haklardır (Kuçuradi, 2007, s. 60). Bu hakların, devlet tarafından tanınan ve sınırları ülkelere göre farklı olabilen ekonomik, sosyal ve siyasal haklar (devletin sağladığı yeterli beslenme, emeği karşılığında verilen asgari ücret, sendika kurma v.b. haklar) ve devlet organlarıyla dolaylı olarak korunması mümkündür (Kuçuradi, 2007, ss. 46-47).

İnsan haklarının kapsamadığı, devlet tarafından tanınan yurttaşlık hakları (Kuçuradi, 2007, ss. 46-47) ise dolaylı olarak ikinci tür taleplerin korunması için gereken önkoşulları sağlar. Örnek olarak, bir kişinin bilimsel değer ortaya koyabilmesi için ilk önce eğitim alması gerekmektedir, fakat bu eğitime de devlet tarafından tanınan haklarla ulaşabilmektedir. Bu anlamda insanın bu doğal olanağını geliştirebilmesi için önkoşul olarak eğitim hakkının korunmasına, eğitim hakkının korunabilmesi için ise devlet tarafından sosyal, siyasal, ekonomik hakların bu amaçla tanınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu ölçüt çerçevesinde ele aldığımızda göç, temel hakların korunması talebiyle gerçekleştirilen bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, insanlar kimi zaman menşe ülkelerinde yaşama hakkı, kötü muamele ya da işkenceye maruz kalmama hakkı gibi doğrudan doğruya insanın olanaklarının gerçekleştirilmesi ile ilgili olan haklarının ihlal edilmesi ya da ihlal edilme tehdidiyle karşı karşıya kalması halinde başka bir ülkeye ancak ve ancak doğrudan korunabilecek bu temel haklarının korunması talebiyle göç etmektedirler. Kimi zamansa insanların olanaklarının geliştirilmesini mümkün kılacak eğitim, sağlık, çalışma, barınma, beslenme ve bakım gibi temel hakların menşe ülkede tanınan yurttaşlık hakları dolayısıyla korunmaması sonucunda kişiler, başka ülkeye göç ederek bu korumanın sağlanması talebinde bulunabilmektedirler. Bu bağlamda uluslararası hukukta tanınan sığınma hakkı, kişinin temel haklar olan kişi güvenliği, tutsak edilmeme, kötü muamele görmeme ve yaşama hakkının ihlal edildiği ya da tehlikeye girdiği durumlar ile eğitim, sağlık, barınma gibi haklarının korunmadığı durumlarda talep edilen bir haktır. Sığınma hakkı kişilere insan olmaları bakımından olanaklarını gerçekleştirirken ve geliştirirken dokunulmaması istemleri olarak karşımıza çıkmaz. Bununla birlikte kişilerin ihlal edilen temel haklarının başka bir devlet tarafından korunmasını sağlamak üzere tanıdığı ve sınırları devletlerin koşullarına göre çizilen bir haktır. Sığınma hakkının tanınması halinde başka bir ülkede yaşamını devam ettiren kişinin doğal olanaklarını gerçekleştirme ve geliştirmesi mümkün olabilmektedir.

Kuçuradi'nin (2007) temel haklar kapsamına almadığı sendika kurma, yeterli yaşam düzeyine sahip olma, güvenli ve sağlıklı koşullarda çalışma hakkı gibi ekonomik ve sosyal haklar (ve bazı siyasal haklar), bir devletin kendi koşullarına uygun olarak yurttaşlarına çizdiği sınırlardır (Kuçuradi, 2007, ss. 46-47). Bütün insanların eşit oldukları için sahip oldukları değil, bir devletin vatandaşı oldukları için onlara tanınan ve bütün yurttaşların eşit olduğu için sahip oldukları haklardır. Kişinin bazı temel haklarının devlet tarafından tanınan haklarla dolaylı olarak korunduğunu göz önünde bulundurarak, bu tanınan haklara çizilen sınırların bütün yurttaşların eşitliği öncülünü esas alarak çizilmesi, ilgili temel hakkın da ülkedeki varlığını etkilemektedir (Kuçuradi, 2007, s. 47). Dolaylı korunan temel hakkın ülkede yaşanabilir olup olmadığını belirleyen şey, bu sınırın tüm yurttaşlara eşitlik

ilkesiyle çizilmesidir (Kuçuradi, 2007, s. 47). Örneğin, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmesi*'nin 11. maddesine göre taraf devletler yurttaşlarının yeterli beslenme hakkını korumak için düzenlemeler yapmayı kabul etmektedirler. Ülkeler, kendi koşullarına uygun olarak yaptığı bu düzenlemelerle tüm yurttaşların eşitliğini gözetmelidir. Ancak bir ülke içinde beslenme hakkının bazı kişiler için korunduğu, diğerleri içinse korunmadığı durumlar, insanlara eşitlik ilkesiyle muamele edilmediğini göstermektedir.

Dolaylı korunan temel haklar, bütün yurttaşlar için korunamadığında ya da koruma olanakları eşitçe sağlanmadığında sosyal adaletsizlik durumu ortaya çıkmaktadır. Kişi açısından bakıldığında etik bir sorun olan bu durum, devlet açısından bakıldığında siyasi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 14). Bu sorunun temel nedenlerinden bir tanesi, ülkelerin yurttaşlarına tanıdığı sosyal, ekonomik, bazı kültürel ve siyasi haklara sınırlar çizdiğinde bu hakların dolaylı korunan temel hakları etkileyeceğini göz önünde bulundurmamaları, diğeri ise ülkedeki “yok”ların da yurttaşlar arasında eşitçe paylaştırılmamasıdır (Kuçuradi, 2007, s. 14-15). Bütün yurttaşların temel hakları devlet tarafından eşitçe ve sürekli korunduğunda ise söz konusu ülkede sosyal adaletten bahsetmek mümkün hale gelmektedir (Kuçuradi, 2007, s. 19).

Sosyal adaletsizlik durumu sadece ülke içinde değil, dünya ülkelerini kıyasladığımızda da ortaya çıkabilen bir durumdur. Küresel adaletsizlik olarak adlandırılan bu durum, bir ülkede yurttaşların temel hakları korunurken, başka bir ülkede bu hakların korunmasının sağlanamamasıyla oluşan eşitsizlik durumudur ve bu durum kişinin kendi ülkesini terk ederek, sosyal adaletsizliğin yaşanmadığı ülkelere göç etmesini tetiklemektedir (Tepe, 2022, s. 87).

Ülkelere göre farklılıklar gösterebilen yurttaşlık hakları açısından göç olgusuna baktığımızda, devlet tarafından tanınan ve sınırları olan ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel hakların göçün gerçekleşmesine olan etkisinden bahsetmek mümkündür. Bir ülkede sosyal adaletsizlik durumuyla karşı karşıya kalındığında, kişi daha iyi yaşam koşullarına

sahip olmak için ülke içinde ikametini değiştirmek veya başka ülkeye yerleşmek talebinde bulunabilmektedir. Devletin yurttaşlara tanıdığı hakları eşit şekilde paylaşmaması kendi yurttaşlarını göç etmek zorunda bırakabildiği gibi, eşit şekilde paylaştırsa bile diğer ülkelerin daha iyi yaşam koşulları sunması da kişileri göçe teşvik edebilmektedir.

Göç edilen devlet açısından bakıldığında başka ülkeden buraya göç etme veya sığınma için gelen kişilerin yurttaşlarından farklı statüye (yabancı, mülteci, göçmen, geçici koruma vb.) sahip olduklarından ülkedeki bazı düzenlemeler bu kişiler için farklı işleyebilmektedir. Örnek olarak, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*'nin ikinci maddesinde, gelişmekte olan ülkelerin yabancılar için tanıdığı ekonomik haklarda bir ölçü belirleyebileceğinden bahsedilmektedir. 1951 *Cenevre Sözleşmesi*'ni imzalayan taraf devletler ise 13. madde gereğince mültecilere mülkiyet haklarını kullanmalarını mümkün olduğu kadar müsait şekilde uygulayabilirken, 23. maddeye göre, sosyal destek ve yardım konusunda vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulamakla yükümlüdürler. Yani devletler, yurttaş olmayıp o ülke sınırları içinde ikamet eden ve farklı statüler kapsamında farklı adlandırılan göçmenler için farklı yasalar veya sınırlamalar uygulayabilmektedir.

Kuçuradi (2007) kişi haklarından farklı olarak grup haklarını, taşıyıcısı tek tek kişiler olmayan, ortak bir özelliğe göre bir araya gelen ve bir grubu oluşturan üyelerin hakları olarak tanımlamaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 143). Kişiler farklı kimlikler (doğal, rastlantısal ve kişinin seçtiği kimlikler) taşıyabilmekte ve farklı grupların üyeleri olabilmektedir (Kuçuradi, 2007, s. 143). Savaşlar, göçler gibi çeşitli olaylar sonucunda bir ülkede farklı özelliklere sahip gruplar birbiriyle beraber yaşamaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 176). Devlet, iktidarda olan veya çoğunluk olan grupların çıkarlarına göre siyaset oluşturduğu zaman, diğer gruptaki insanlar farklı oldukları için onların temel haklarını ve gerektirdiklerini korumadığı zaman bu hak talepleri grup istemleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 176). Yani grup hakları, bir grubun üyelerinin o gruba mensup oldukları için ayrımcılığa maruz kalmamak, diğer kişilerle eşit temel haklara sahip olmak için devletten talep ettikleri istemlerdir.

Kişiler göç ettiğinde o toplumda farklı etnik kökene, farklı ırka, farklı kültüre sahip olması gibi çoğunluktan farklı olarak görünen özellikleriyle o toplumda yaşamaya devam etmektedirler. Bu özelliklere sahip oldukları için kişilerarası ilişkilerde farklı muameleyle karşı karşıya kalabilmektedir. Devletin görevi ise temelinde kendi yurttaşı olmadığı için ayrı bir gruba mensup olan ve kendi aralarında da farklılıklarına (mülteci, sığınmacı, işçi göçmen, öğrenci göçmen vs.) göre farklı gruplar oluşturabilen göçmenlerin, insan oldukları için korunması gereken temel hakları ve gerektirdiklerini koruyan bir siyaset oluşturmaktır. Örnek olarak, ülkenin dilini bilmeyen bir göçmenin diğer haklarına erişebilmesi için iletişim kurabilmesi, iletişimin kurulabilmesi için ise bir çevirmen yardımı ya da dil eğitimi sunulması gerekmektedir. Devlet bu yardımları sunmakla yükümlüdür. Aksi takdirde iletişim bariyeri, göçmenin temel haklarının korunmasında büyük bir engel olacaktır. Bir ülkede çoğunluktan farklı özellikleri (özellikle din, dil ve etnik köken bağlamında) olan azınlık grupların azınlık hakları talepleri ise diğer yurttaşlardan hukuki statüsünde bir farklılıkları olmamasına rağmen ayrımcı muameleyle karşı karşıya kaldıklarında talep edilen eşitlik istemidir (Kuçuradi, 2007, ss. 143-146). Göçmenler de bir ülkeye taşındıklarında orada azınlık grup oluşturabilmekte ve insan haklarının korunmasında eşit muamele talep edebilmektedir. Devlet yasalarıyla bu hakları güvence altına alsa bile kişilerarası ilişkilerde de bu kişilerin ayrımcılığa maruz kalmasını önlemek için toplumsal kabul ve uyum politikaları gibi çeşitli uygulamalar yapabilmektedir.

Sonuç olarak, Kuçuradi (2007) hakları, taşıyıcıları kişiler olan insan hakları ve yurttaş hakları ve taşıyıcıları gruplar olan azınlık hakları, halkların hakkı, kolektif haklar gibi grup hakları şeklinde kategorileştirmiştir. Göç olgusunun, bu kategoriler altında incelenmesi, insan haklarıyla ilişkisinin açık kılınması için faydalı bir yaklaşım sunmaktadır. Farklı kategorilerde ele alınmış olsa da en temelinde yatan düşünce göç eden kişilerin, göç etme nedenlerinden bağımsız olarak insan haklarının korunması gerekliliğidir. Yani yurttaşlık haklarının, herkes için temel hakları eşit biçimde korunmasını sağlayamaması sonucunda sosyal adaletsizlikle karşı karşıya kalması ya da kendi ülkesinde yaşama hakkı gibi temel haklarının ihlal edilmesi nedeniyle başka ülkeye göç eden kişilerin karşılaştıkları muamelelerin, insanın kendinde değerini koruyacak şekilde olması gerekmektedir.

Dolayısıyla, insan haklarının korunması umuduyla başka bir ülkeye göç eden kişilerin ayrımcı muamele görmesi de insan hakkı ihlallerini oluşturacağından devletlerin göç ile insan hakları arasındaki ilişkiyi doğru biçimde kuracakları bir siyaset geliştirmeleri, göçmenlerin bu haklarının korunmasında önemli rol oynamaktadır.

2. BÖLÜM: GÖÇÜN TOPLUMSAL BOYUTU

Göç sadece göçmenler ve devlet düzenlemelerini etkileyen bir durum olmamakta, aynı zamanda, kişilerarası ilişkileri canlandırmakta, toplumların birbiriyle kaynaşmasında önemli rol oynamaktadır. Göç eden ve göç alan toplumların çeşitli toplumsal değişimlere maruz kalması önlenemez bir durumdur. Bu değişimler her toplumda, her göçte aynı şekilde sonuç vermemekte, her göç sürecinin veya göçmen grubunun kendine has özellikleri olduğundan farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Ancak bu süreçte devletin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirme biçim ve düzeyleri, her iki toplumun birbirine karşı oluşan yaklaşımlarını ve toplumsal kabul ve uyumu etkileyebilmektedir. Dolayısıyla göçün, ev sahibi toplum ve göçmenler açısından farklı alanlarda ortaya çıkan etkilerini incelemek, toplumsal kabul ve uyumun geliştirilmesinde insan haklarının korunmasının öncelenmesi gereğini görünür kılmak açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu bölümde insan hakları odağından göçün, ev sahibi toplum ve göçmenler üzerinde etkileri ortaya konulacaktır.

2.1. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA GÖÇÜN EV SAHİBİ TOPLUM VE GÖÇMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Göç, göçmenlerin hayatını olduğu kadar bölgelerin siyasi ve sosyal yapılarını da değişime maruz bırakmaktadır. Göç veren ve göç alan ülkelerin tecrübe edindikleri bu değişimler farklı alanları etkilemekle birlikte aynı şekilde sonuçlanmayabilmektedir. Örneğin, göç alan ülkenin gelişimini olumlu etkileyen göçler, göç veren ülkenin gelişimi için olumsuz bir durum olabilmektedir. Öte yandan göç edilen ülkede göç nedeniyle ortaya çıkan ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel değişimler bazen ev sahibi toplumun farklı nedenler göstererek göçmenlere karşı olumsuz ve ayrımcı yaklaşımlar sergilemelerine sebep olabilmektedir. Göçmenler, ev sahibi toplum tarafından ekonomik rekabet, güvenlik, sağlık, toplumsal yapıların, kültürün ve değerlerin bozulması gibi farklı açılardan tehdit unsuru olarak algılanabilmektedir (Esses, 2018). Göçmen açısından bakıldığında kişinin hayatının bir kısmını veya geri kalanını yaşayacağı ülkede haklarını talep ederken veya kullanırken, ev

sahibi toplum tarafından kabul edilmeme ve dahası dışlanma riski ortaya çıkabilmektedir. Ev sahibi toplum ile göçmenler arasında oluşabilecek gerilimlerin altında yatan gerekçelerin ve neden olabileceği hak ihlallerinin daha iyi anlaşılması için göçün gerek ev sahibi toplum gerekse göçmenler üzerindeki farklı boyutlarda ortaya çıkan etkilerini incelemek gerekmektedir. Bu nedenle göç olgusunun, ekonomi, sağlık, eğitim, güvenlik ve kültür alanlarındaki etkilerinin ele alınması ve insan hakları merkezine alınarak tartışılması önemlidir.

2.1.1. Göçün Ekonomik Etkileri

Göçün ülkelere ekonomik alandaki etkileri işgücü piyasası, işsizlik, nüfus azalması veya artışı, yoksulluk, ekonomik büyüme, uluslararası ilişkiler gibi farklı bağlamlarda ele alınabilmektedir. Sosyal adaletsizlik karşısında kişiler, maddi refah için göç edebilmekte veya zorunlu olarak göç edip sığındıkları ülkelerde geçimlerini sağlamak için çalışmaktadırlar. Devletler ise kaynakların paylaşılmasında hem kendi yurttaşları hem de göçmenlerin mağduriyet yaşamaması ve iki topluluğun da temel haklarının korunması için çeşitli ekonomik-politik düzenlemeler uygulayabilmektedir.

Küreselleşme, 1990'lı yıllardan itibaren yarattığı imkânlarla, yüksek vasıflı işçiler ve finans, yönetim ve teknik alanlarda nitelikli işgücünün sık sık yer değiştirmesine ve başka bölgelere taşınmasına yol açmıştır (Jordan ve Düvell, 2003, s. 60). Bu anlamda göçmen işçi ve emekçiler, kayıtlı çalışarak bilhassa özel sektörlerdeki ihtiyacı karşıladıkları için ev sahibi ülkenin ekonomisine katkı sağlayabilmektedirler (Jordan ve Düvell, 2003, s. 68). Bunun yanı sıra özellikle ekonomik krizlerin yol açtığı sorunlar nedeniyle kimi zaman kişiler, yaşadıkları ülke veya bölgeleri terk etmek ve gidilen ülkede yasal olmayan yollarla çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Özellikle düzensiz göçmen ve sığınmacılar, emek piyasası düzenlemelerine ve maaşın korunmasına, sosyal dengeye tehdit oluşturan, vergilerden ve topluma katkı sağlamaktan kaçınan ve devlete maddi zarar veren kişiler olarak algılanmaktadırlar (Jordan ve Düvell, 2003, s. 68).

Göç ve ekonomi ilişkisini ele almak üzere, kişinin veya topluluğun kendi ülkesinde yaşadığı ekonomik sorunlar sebebiyle ortaya çıkan göçler ve göç alan ülkedeki ekonomik büyüme üzerine çeşitli analizler yapılmıştır. Göç edilen ülkeye vasıflı kişilerin yaptığı göç oradaki ekonomik büyümeye olumlu etkide bulunurken, vasıfsız kişilerin yaptığı göçle işsizlik oranı yükselebilmektedir (Sevinç vd., 2016, s. 398). Bu durum göç veren ülke için ise tersi şekilde etkiler ortaya çıkarabilmekte, yani vasıflı kişilerin göçü ülkenin ekonomisini olumsuz etkilerken, vasıfsız kişilerin yaptığı göçle ülkenin ekonomik büyümesi gelişebilmektedir (Sevinç vd., 2016, s. 398). Azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin verdiği emek göçleri, bu ülkelerde döviz dayalı sermaye açısından ve göç alan ülkenin ise ihtiyaç duyulan emek gücüne düşük maliyetle sahip olmaları açısından çeşitli etkilere sahip olabilmektedir (Sevinç vd., 2016, s. 398).

Bu ve benzeri etkileri değerlendiren çeşitli kuramlar arasında özellikle neo-klasik ekonominin makro kuramı ile ikili işgücü piyasası kuramı, daha iyi ücret ve istihdam koşulları için yapılan göçlerin, hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun yaşamı üzerinde yaratacağı ekonomik etkilerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır. Neo-klasik ekonominin makro kuramına göre, ülkelerde farklı istihdam ve emek ücreti olması göçü tetikleyen temel sebeptir (Güllüpnar, 2012, ss. 57-58). Fazla işgücüne sahip ülkeler düşük ücret sunarken, bu emek gücünde yoksun olan ülkeler daha fazla ücret sunmaktadır (Güllüpnar, 2012, ss. 57-58). Bu sebeple kişiler daha fazla ücret kazanabilmek için fazla ücret sunan ülkelere göç etmektedirler (Güllüpnar, 2012, ss. 57-58). Fakat bu emek göçü, göç alan ülkede gelirin düşmesine, göç veren ülkede ise piyasa daraldığı için gelirin yükselmesine neden olabilmektedir (Güllüpnar, 2012, ss. 57-58).

İkili işgücü piyasası teorisine göre ise gelişmiş ülke ekonomilerinin işgücü piyasasında, sermaye yoğun sektör ve işler ile emek yoğun sektör ve işler olmak üzere ikili bir tabaka bulunmaktadır (Toksöz, 2006, s. 17). İşletme düzeyinde sermaye yoğun sektörde çalışan eğitilmiş ve yetenekli vasıflı bireylere, işverenler eğitim vererek yatırım yapmakta, bu yüzden rahatlıkla işten çıkaramamaktadır (Toksöz, 2006, ss. 17-18). Diğer sektördeki (ikincil sektör) işçiler ise vasıfsız işlerde çalıştırılmakta ve ekonomik kriz durumunda işten

rahatlıkla çıkartılabilmektedirler (Toksöz, 2006, ss. 17-18). Bu sektördeki işlerde terfi durumunun olmaması ve çalışma koşullarının ağırlığı gibi özellikler, yerli işçilerin bu işleri tercih etmemesi için başta gelen sebeplerdir (Toksöz, 2006, s. 18). Bu durumda bu işlerin yapılması için dışarıdan getirilen göçmen işçiler, göç edilen ülkedeki ikincil sektör gelirin kendi ülkesindeki ücretlerden yüksek olması nedeniyle bu tür bir göçü göze almaktadır (Toksöz, 2006, s. 18). Geçmişte kadınlar ve gençlerin yoğun olarak çalıştığı bu sektörde, bu nüfusun sürekli istihdama yönelmesiyle işgücü talebinin karşılanmasında zorluklar yaşanmaya başlanmış ve zaman içinde göçmen işgücüne duyulan ihtiyaç sürekli hale gelmiştir (Toksöz, 2006, s. 18).

Bu iki kuramdan hareketle, göç alan ülkelerde gelirin düşmesi ve göçmen işgücü talebinin süregelen hale gelmesi nedeniyle göçmenlerle ev sahibi toplum arasında kurulan ilişki üzerinde göçe bağlı ortaya çıkan ekonomik etkenlerin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Başlarda talep olan işgücünü karşılayan göçmenler, göç alan toplum tarafından hoş karşılanırsa da, sonrasında bu göçlerin işgücü piyasasının daralması, gelirin düşmesi, göçmenlerin çoğunluk oluşturduğu bölgelerde taleplerin doğal sonucu olarak konut fiyatlarının ve kiraların artması gibi sonuçlar doğurması, göçmenlerin ev sahibi toplum tarafından ekonomik tehdit unsuru olarak görmelerine sebep olabilmektedir (Uyar ve Ercan, 2021, s. 2080).

Bu konuda yapılan araştırmalarda da söz konusu iddiayı destekler nitelikte verilere ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin, National Research Council (1997), Borjas vd., (2008), Lin ve Weiss (2019), Vargas-Silva ve Sumption (2023) yaptıkları araştırmalarda göçün, özellikle niteliksiz kişilerin çalıştığı ikincil sektör için, maaş düşüklüğüne sebep olabileceğini ileri sürmüşler. Artan ve Köseoğlu (2020), 2000-2016 yılları arasındaki verilere dayanarak 27 OECD ülkesi üzerinden yaptıkları analiz sonucunda, işsizlik oranı arttığında bu ülkelere göç eden nüfusun oranının düştüğünü, kişi başına düşen gelir arttığında ise ülkelere yapılan göçte de artış olduğunu tespit etmişlerdir (Köseoğlu ve Artan, 2020, s. 78). Aydın ve Levent (2021) yaptığı çalışmada, 2008-2018 yıllarında Türkiye'nin Düzey-1 bölgelerindeki verileri kullanarak göçü etkileyen sosyo-ekonomik faktörler olarak

nüfus artışı, yoksulluk, eğitim, gelir ve işsizliği ele almışlardır. Yapılan incelemeler sonucunda göçün, göçmen işçiler ve yerli toplum arasında oluşan rekabet bağlamında sendikalaşmayı olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır (Aydın ve Levent, 2021, s. 419). Ergün (2022), araştırmasında Türkiye`de göçmenlerin düşük ücretle çalıştırılmaları veya daha iyi işgücü niteliklerine sahip olmalarının sonucunda, göçmen sayısındaki artışın işsizlik oranının da artmasına sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmalara dayanarak, daha düşük ücretle veya yüksek vasıflı göçmen işçilerin çalıştırılmasının ülkenin gelişimini etkilediği gibi, istihdam alanında ortaya çıkan rekabetin de ev sahibi toplumun göçmenlere olan yaklaşımını etkilediğini söylemek mümkündür. Göçmenler açısından bakıldığında ise barınma, beslenme gibi dolaylı korunan temel hakların korunmasını sağlayan ekonomik ve sosyal hakların, geldikleri ülkede sınırlarının eşit ve insan onuruna yakışır yaşama uygun olarak çizilmemesi, göçmenlerin insan hakları ihlaliyle karşılaşmasına sebep olabilmektedir. Ekonomik refah için göç eden göçmenlerin yanı sıra sığınmak için göç etmek zorunda kalan kişilerin de bu şekilde hak ihlalleriyle karşı karşıya kaldıklarını söylemek mümkündür. Göç edilen ülkede sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmaması ve bunun sonucunda kayıt dışı çalışmak zorunda kalmaları, istihdam koşullarının ağır olması, düşük ücretler verilmesi, iş verilmemesi sonucunda yoksulluk yaşamaları gibi ortaya çıkabilen çeşitli olumsuz durumlar, göçmenlerin insan haklarının korunamadığını işaret etmektedir. Buna ilaveten, yetişkin göçmenlerin yaşadığı bu sorunların yanı sıra göçmen çocukların da eğitimden uzaklaşarak çalıştırılması gibi temel hak ihlallerine yol açmaktadır.

Göçün ekonomik dinamiğini ele alan çalışmalar, genel olarak göçü gelir ve işgücü piyasası üzerinden ilişkiler kurarak incelemiştir. Göçün ekonomik alandaki etkisinin, ülkelerin gelişmişlik seviyesi, göçmenin niteliği, göçün sıklığı gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür. Göçün neden olduğu olumsuz ekonomik etkiler, göçmen ve ev sahibi toplum arasındaki ilişki bağlamında işsizlik, rekabet, barınma ve yoksulluk gibi sorunlarla kendini gösterebilirken, insan hakları açısından ele alındığında ise göçmenlerin karşılaşabilecekleri hak ihlalleri ve hizmetlere erişimdeki engeller olarak

ortaya çıkabilmektedir. Göçmenlerin geldikleri ülkenin ekonomisine katkısı veya zararı ve ev sahibi toplumla işgücü piyasasını paylaşması, ev sahibi toplumun onlara karşı tutumlarını, göçmenlerin sosyo-ekonomik durumları ise toplumdaki katılımlarını etkilemekte ve sonuç olarak bu iki durumun da olumlu veya olumsuz olması ise toplumsal kabul ve uyum sürecinde oldukça önemli rol oynamaktadır.

2.1.2. Göçün Sağlığa Etkileri

Göçün etkilediği diğer bir alan ise sağlıktır. İnsan hareketliliği olan göç, hastalıkların yayılmasında da etken rol oynamakta, halk sağlığı açısından tehdit unsuru olabilen bulaşıcı hastalıkların yeni veya yeniden ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Uyar ve Ercan, 2021, s. 2081; İlhan vd., 2016, s. 8). Göçmenlerin salgın hastalıkların sebebi olduğuna dair kesin bir kanıt olmasa da özellikle kitlesel göç yapan göçmenlerin kamplarda hijyenik olmayan şartlarda barınması ve yetersiz beslenmeleri bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşmasını tetikleyebileceği düşüncesi ileri sürülmektedir (Uyar ve Ercan, 2021, s. 2081).

Ev sahibi toplum tarafından halk sağlığı karşısında olumsuz bir etken olarak görülen göçmenler, kendi açılarından sık sık sağlık alanında sorunlarla yüzleşmekte, fiziksel ve psikolojik sağlıklarına zarar verecek durumlar karşısında hassas olabilmektedirler (Rechel vd., 2011, s. 4). Göçmenlerin, özellikle zorunlu göç yapan kişilerin, kendi ülkelerinde sağlık hizmetinden yoksun kalabildikleri, göç yolculuğunda sağlık risklerine karşı korunmasız olabildikleri, varış ülkesinde ise sağlık hizmetine ulaşımında zorluklarla karşılaşabildikleri bilinmektedir (Ertem ve Keklik, 2019b, s. 46). Özellikle göç edilen ülkede sağlık hizmetlerine erişim; dil bariyeri, sağlık hizmetleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmama, yasal ve yönetsel düzenlemeler ve uygulamalarla ilgili sorunlar, sosyal güvenliğin olmaması, sağlığa ilişkin inançlar, hizmetin yeterli olmaması, ayrımcılığa maruz kalma gibi zorluklar nedeniyle göçmenler açısından oldukça büyük bir soruna dönüşebilmektedir (Ertem ve Keklik, 2019b, ss. 46-47). Kaldı ki son yapılan araştırmalar da

göçmenlerin ilk geldikleri zaman ev sahibi toplumdaki daha sağlıklı olduklarını fakat zaman geçtikçe sağlıklarını yitirdikleri ortaya çıkartmıştır (Tülek, 2019, s. 71).

Göçmenlerin karşı karşıya kaldığı sağlık sorunları, göç öncesi, göç aşaması ve göç sonrası faktörlere bağlı olarak, göçmen gruplarına ve göç edilen ülkelere göre değişiklik gösterebilmektedir (Tülek, 2019, s. 71). Göç edilen ülkeye varılmadan önce yaşanan süreçte hak ihlalleriyle karşılaşabilen göçmenlerin dolaylı korunan temel hakkı olan sağlık hakkının geldikleri ülkede korunması için, devletler bu bağlamda yükümlülüklerini yerine getirmeli ve ayrımcı olmayan politikalar geliştirerek göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimdeki engelleri ortadan kaldırmalıdır. Bu hakkın korunmasında göçmenlere karşı nasıl yaklaşım sergilendiği de oldukça önemlidir. İlk zamanlarda göçmenler için uygulanan sağlık politikaları, varılan ülkeye hastalıklar gelmesini önlemek amacıyla düzenlenmiştir (Tülek, 2019, s. 71). Ancak yapılan çalışmalarla, göçmenlerde ilk aşamada travmatik, obstetrik (doğum, doğum sonrası kadınlarda üreme yolları ve doğan çocuk sağlığı) ve psikolojik sorunların enfeksiyon hastalıklarından daha yoğun olarak karşılaşıldığı sonucuna varılmıştır (Tülek, 2019, s. 71). Yani ev sahibi toplumun korunmasının öncelik olduğu ya da iki toplumun da eşit olarak muamele görebildiği yönde yaklaşımların olması, göçmenlere yönelik sağlık alanında sağlanan hizmetlerin belirlenmesinde önemli olmaktadır.

Genel duruma bakıldığında anksiyete, PTSS (Post Travmatik Stres Bozukluğu), depresyon gibi psikolojik sağlık sorunları, HIV, hepatit, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi bulaşıcı hastalıklar, diyabet, hipertansiyon, astım gibi kronik hastalıklar, alkol ve madde bağımlılığı, tüberküloz, sıtma, menenjit, kızamık, deri hastalıkları göçmenler arasında sık sık görülen sağlık sorunları arasında yer almaktadır (Burnett ve Ndovi, 2018, ss. 1-2; Ertem ve Keklik, 2019b, s. 48). Ek olarak, dezavantajlı kılınmış gruplar olarak değerlendirilen bebekler, çocuklar, ergenler, gebeler, lohusalar, yaşlılar, engelli bireyler, yalnız kadınlar, kronik hastalık taşıyıcıları, insan ticareti mağdurları sağlık açısından diğer göçmenlere nazaran daha fazla risk taşımaktadırlar (İlhan, 2019, s. 154). Örneğin, göçmen kadınlarda, aile planlaması ve üreme sağlığı hizmetine erişim sorunu, istemsiz ve erken yaş gebeliği, istemsiz düşük, cinsel şiddet gibi sağlıkla ilişkili sorunlar görülmektedir (Ertem ve Keklik,

2019b, s. 48). Kadınlarda doğurganlık ve erken yaşta evliliği etkileyen kültürel, toplumda kadının statüsü, eğitimi, toplumsal cinsiyet rolleri, inanç gibi çeşitli faktörlere ilaveten çevresel olaylar da bu konuda büyük önem taşıyabilmektedir.

Göçmenlerin dil bilmemenin, sosyo-ekonomik durumlarının yanı sıra sağlık alanında ayrımcı söylem ve davranışlarla karşı karşıya kalmaları da sağlık hizmetinden yararlanmalarının önündeki engellerden biridir. Sağlık alanında hizmet veren kişilerin ev sahibi toplumun da üyeleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, toplumda göçmenlere karşı oluşan algıları benimseyebilecekleri inkâr edilemez bir gerçektir (Yasin, 2019, s. 106). Fakat sağlık çalışanları hizmet verdikleri alanda temelinde ayrımcılık yapmadan insan olan her kişinin sağlığı için çalıştıklarını unutmamalı ve bu çerçevede hizmet vermelidirler (Yasin, 2019, s. 106). Sağlık çalışanlarının bu konuda eğitilmesi, kültürel farklılıkların bilinciyle hasta ve danışanlarıyla ilgilenmesi, ayrımcı tutum ve davranışlarda bulunmaması göçmenlerin sağlık hizmetine erişiminde kolaylıklar yaratabilmektedir.

Sonuç olarak, ev sahibi toplum tarafından topluma yeni gelen yabancıların hastalık riskini artıracak endişesi, göçmenlerin bu anlamda bir tehlike unsuru olarak görülmesine yol açabilmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalardan hareketle sağlık alanında sorunlarla yoğun olarak karşılaşan kesimin daha ziyade göçmenler olduğunu ileri sürmek mümkündür. Göçmenler, göç sürecinde sağlıklarını etkileyen çevresel ve sosyal zorluklarla ve göç edilen ülkede sağlık alanında birçok sorunla karşı karşıya kalabilmekte ve çözümleri için desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler. Devletlerin, sağlığı etkileyen beslenme, barınma, sağlıklı çalışma koşulları gibi etkenleri de dikkate alarak, göçmenlerin temel bir insan hakkı olan sağlık hakkı ihlallerine yol açan sorunları çözecek düzenlemeler getirmesi ve böylelikle hastalıkların yaygınlaşmasını önleyerek ev sahibi toplumun olumsuz algılarını oluşturabilecek durumların önünü alması gerekmektedir. Bu şartların karşılanması toplumsal kabul ve uyumun önündeki zorlukların azaltılmasını etkili olabilmektedir.

2.1.3. Göçün Eğitime Etkileri

Göç olgusunun, göç edilen ülkelerin eğitim sistemi üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sahip olabilmektedir. Göç ile eğitim arasındaki ilişkiyi; eğitim amacıyla yapılan göçler ile farklı nedenlerle zorunlu olarak yapılan göçler olarak iki ayrı grupta ele almak mümkündür. Eğitim almaya gelen göçmenlerin, ekonomik ve sosyal alanlarda katkıları nedeniyle ev sahibi ülkenin gelişiminde önemli derecede etkiye sahiptir (Kocabaş ve Alpaydın, 2021, s. 5). İç ve dış göçlerde eğitim amaçlı yapılan göçler, kişilerin daha kaliteli eğitim alması, eğitim bittikten sonra daha iyi istihdam olanaklarına erişiminin olması, eğitimin gidilen ülkede veya bölgede oturma ve çalışma iznini elde etmesine yardımcı olması gibi seçenekler sunmaktadır (Kocabaş ve Alpaydın, 2021, s. 6). Özellikle uluslararası göçlerde, göçmenler okul harçları, eğitim ve diğer alanlarda yaptıkları harcamalar ülkenin ekonomisine katkı sağlamaktadır (Kocabaş ve Alpaydın, 2021, s. 6).

Zorunlu ve kitlesel göçlerde ise farklı dile sahip olan göçmenlerin en temelde ev sahibi toplumla iletişim kurabilmeleri için ülkenin resmi dilinin öğrenilmesini sağlayacak eğitimlerin sunulması, işgücüne katılım sağlayabilmeleri için mesleki eğitim verilmesi, hak ve sorumluluklarını öğrenebilmeleri için ülkenin yasalarının öğretilmesi, göçmen çocukların kayıp nesil olmaması için eğitim hizmeti sağlanması gibi hem göçmenlerin eğitim haklarının korunması hem de toplumsal kabul ve uyumun başarılması amacıyla eğitim alanında düzenlemeler yapılmalıdır. Bu tür zorunlu göçlerin gelinen ülkenin eğitim sistemi üzerindeki olumlu etkileri arasında farklı kültürlerin, çok dilliliğin, çeşitliliğin desteklendiği, evrensel pedagojik esasları benimseyen ve uygulayan eğitim sisteminin oluşması, uluslararası kuruluşlardan göçmenlere eğitim sağlanması amacıyla hibe desteği alınması gibi etkileri saymak mümkündür (Kocabaş ve Alpaydın, 2021, s. 9). Olumsuz etkilerine ise öğrenci sayısının artmasıyla ülkenin maddi açıdan ve eğitimcilerin sayısı açısından yetersiz kalması, dil problemleri ve iletişim sorunu, göçmenlerin eğitiminde yeterli bilgiye sahip olmayan eğitimcilerde motivasyon düşüklüğü, eğitime erişim problemleri, bölgeler arası eğitim kalitesinin farklılaşması gibi örnekler vermek mümkündür (Kocabaş ve Alpaydın, 2021, s. 9). Göç alan ülkedeki öğretmenlerin de sınıflarda oluşan kültürel

çeşitlilik ve farklılıklar alanında bilinçlenmesini, eğitim uygulamasında özenli davranarak yeni gelen öğrencilerin dışlanmaya maruz kalmalarını ve kimlik kayıplarının önüne geçilmesini sağlayacak politikaların geliştirilmesi beklenmektedir. Buna ilaveten eğitim müfredatının da çok kültürlülük çerçevesinde daha kapsamlı olmak üzere değiştirilmesi de göçmenlerin toplumsal uyumu için önemli bir adım olmaktadır (GEM, 2019, s. 37).

Göçmenler arasında hassas gruptan biri olan çocuklar için geldikleri ülkede sağlanan eğitim, özel durumları dikkate alınarak uygulanmalıdır. Bir insan hakkı olan temel eğitim hakkının korunmasının önemi göçmen çocuklar bakımından daha fazla üstünde durulması gereken bir konudur. Çünkü göç sürecinde bu hakkı korunamayan göçmen çocukların geldikleri ülkede de bu alanda sorunlarla karşılaşması, çocukların geleceklerini, toplumdaki yerini de etkilemektedir. Araştırmalara göre göçmen çocukların çoğunluğu temel eğitimden yararlanamamaktadırlar (Aras, 2020, s. 123). Bu sorunun, yalnızca mevcut eğitim olanaklarının göçmenler için de sağlanmasıyla çözülebileceğini varsaymak yanlış bir yaklaşımdır. Göçmenlerin başta sosyo-ekonomik olmak üzere farklılaşan koşul ve ihtiyaçlarının eğitime erişimde engel olabildiği de göz önünde bulundurulmalıdır (Gencer, 2017, s. 848). Çocuklar üzerinde beslenme, barınma ve sağlık alanlarında olumsuz etkiler doğuran yoksulluk, eğitim alanını da olumsuz şekilde etkileyen bir faktör olmakta ve çocukların okulda devam sağlayamamaları, okulu bırakmaları, çocuk yaşta çalıştırılmaları, dilencilik yapmaları gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Gencer, 2017, s. 849). Bunun dışında geldikleri toplumda aidiyet arayışında olan, yeni hayata alışmaya çalışan göçmen çocukların, dışlanmaya, toplumsal baskıya maruz kalması da onların eğitim ortamından uzaklaşmasına sebep olabilmektedir (Gencer, 2017, ss. 848-849).

Eğitimin herkes için temel bir hak olmasının yanı sıra, göçmenler için geldikleri ülkeye ve topluma uyum sağlamak bağlamında da hayati bir öneme sahiptir. Ülkenin eğitim sistemlerinde ortaya çıkan olumsuz etkiler ve değişimler, eğitim ortamını göçmenlerle paylaşan ev sahibi toplumda gerginlikler yaratabilmekte, göçmenlere karşı istenmeyen yaklaşımlara sebep olabilmektedir. Devletlerin üzerine düşen görev, göçmenlerin hiç bir ayrımcılığa maruz kalmadan eğitim haklarının korunabileceği bir eğitim sistemi geliştirmek

ve bu sistemden hem ev sahibi toplumun hem de göçmenlerin eşit olarak yararlanabilmelerini sağlamaktır.

2.1.4. Göçün Güvenliğe Etkileri

Göçmenlerle ilgili ev sahibi toplum tarafından olumsuz yönde yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olabilecek bir diğer durum güvenlik korkusudur. Bu güvenlik korkusunun hem kamu güvenliğinin hem de kişisel güvenliğin tehdit altında olduğu düşüncesini temel aldığı söylenebilir. Göçmenlerin suçu artırdığına dair algı göçmen düşmanlığı, yabancı düşmanlığı gibi düşüncelerle ortaya atılabilmekte ve bu algı devletlerin göçmenlere uyguladıkları politikaları da etkileyebilmektedir (Bui, 2009, s. 173). Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra göçmenlere karşı güvenlik korkusu yaygınlaşmış, devletler göçmenleri kabul ve ülkedeki yaşamları üzerine daha sıkı kontrol politikalarına geçmişlerdir (Güllüoınar, 2019, ss. 20-21).

Göç ve suç ilişkisinin araştırılmasında birçok kuramsal yaklaşımlar ve analizler yapılmıştır. Bu yaklaşımlar, genellikle göçmenin davranışlarını etkileyen faktörlere, göç ve yerleşim sürecinin etkilerine, göçmen ve suç arasındaki ilişkiye odaklanmıştır (Bui, 2009, s. 174). Kendi seçme teorisine (self-selection theory) göre, ilk gelen göçmenlerin çoğu çalışkan olmakta ve ekonomik fırsatlar için ülkelerini terk etmektedirler (Bui, 2009, ss. 174-175). Bu kişiler uzun süreli gelişme arayışında oldukları için yasaları çiğnemekten kaçınmaktadırlar (Bui, 2009, s. 175). Bir başka teori olan gerilim teorisi ise sınıf farklılıkları sebebiyle kişilerin eğitim ve iş alanında eşit fırsatlara sahip olamamasının, maddi kazancın iyi olmamasını ve yaşanan yoksulluğun kişileri yasal olmayan yollarla maddi kazanç elde etmeye ittiğini iddia etmektedir (Merton, 1938). Göçmenlerin iyi eğitim alamamış ve vasıfsız olmaları, çalışmak için önlerinde fırsatların olmaması, suça sürüklenmelerine sebep olabilmektedir (Bui, 2009, s. 175). Kültür çelişkisi teorisi ise ev sahibi ülkenin yasaları ve göçmenlerin gelenekleri arasındaki farklılıkları vurgulayarak göçmenlerin kültürleri ile ülkenin yasaları çeliştiğinde, göçmenlerin davranışlarının suçlu olarak damgalandığını ve bu çelişkinin göçmenlerin suç işlemesine sebep olabildiğini ileri

sürmektedir (Bui, 2009, s. 175). Ülkenin dilini öğrenmek, yüksek seviyede eğitim almak, yeni mesleki yetenekler kazanmak göçmenlerin uyum sağlamasını kolaylaştırmakta ve ekonomide başarılı olma şansını yükseltmektedir (Bui, 2009, s. 175). Göçmenlerin, kültürel uyum sürecinden yoksun kalmaları sonucunda yasaları öğrenememeleri ve yeni ekonomiye uyum sağlayamamaları suça sürüklenmelerine neden olan etkenlerden biri olarak görülmektedir (Bui, 2009, s. 175). Göç öncesi, göç ve yerleşim süreçlerinde işkence, PTSS (Post Travmatik Stres Bozukluğu), dışlanma, ötekileştirilme gibi kötü deneyimler yaşaması da göçmenleri suça sürükleyebilmektedir (Bui, 2009, s. 177).

Farklı temellere dayanarak göç ve suç arasında ilişkiyi araştıran çalışmalar, göçün suçu artırdığı, azalttığı veya etkilemediği, bütün suçları değil de bazı tür suçları etkilediği gibi farklı sonuçlar ortaya koymuştur (Kızmaz, 2018, s. 590). Göç ve suç arasında pozitif ilişkinin olduğunu ileri süren araştırmalar ise göçmenlerin kuşakları, etnik kökenleri ve sosyo-ekonomik durumları gibi çeşitli açılardan ele almışlardır (Kızmaz, 2018, s.590). Göçün suç oranını yükselttiğini ileri süren araştırmalarda elde edilen sonuçlar, bu durumu göçmenler arasında genç erkeklerin çoğunluk olması, iki toplum arasındaki kültür çatışması, göçmenlerin vasıfsız ve yüksek eğitilmiş olmamaları, istihdama yönelik sorunların olması, asimilasyon uygulamalarının etkili sonuç vermemesi gibi etkenleri hesaba katarak açıklanmaktadır (Kızmaz, 2018, s. 593).

Sonuç olarak, göçmenleri suça iten sebepler dışlanma, yoksulluk, kötü istihdam koşulları, kültürel çatışmalar gibi farklı nedenlere dayanabilmektedir. Göçmenlerin temel haklarının veya ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının korunması bu bağlamda oldukça önemli bir yere sahiptir. Göçmenler, ev sahibi topluma dışarıdan geldikleri için ve oluşan önyargıların da etkisiyle tehlike unsuru olarak görülebilmektedirler. Devletler, vatandaşların kişi güvenliğinin korunması ve yaşama hakkının tehdit altında olabileceği durumların önlenmesi için bu temel hakları korumakla yükümlüdürler. Yani güvenlik korkusu, göçmenler açısından bakıldığında haklarının korunamamasıyla ve ev sahibi toplum tarafından genelleme yapılarak dışlayıcı söylem ve eylemlere maruz kalma biçiminde somutlaşmaktadır. Ev sahibi toplum ise potansiyel suçlu olarak önyargı taşıdığı

göçmen topluluklara dair kendi güvenliğini tehdit edecek korkusu yaşamaktadır. Bu durum devlet açısından ise kendi vatandaşlarını korumak için ülkeye sığınmak amacıyla gelen göçmenleri kabul etmeme gibi göçmenlere ayrımcı muameleler uygulamasıyla sonuçlanabilmektedir.

2.1.5. Göçün Kültürel Etkileri

Göçün etkilediği alanlardan bir diğeri ise kültürel ilişkilerdir. Kendi toplumunda öğrendiği ve sahip olduğu kültür, değer yargıları, inanç, din gibi etkenler kişilerin kimliklerini oluşturmakta ve kişiler bu kimliklerini kendileriyle göç ettikleri yere taşımaktadırlar. Dolayısıyla insan hareketliliği olan göç, kültürler arası ilişkide etkin rol oynamakta ve bu durumun göçmen ve ev sahibi toplumun kültürlerine olan etkisi entegrasyon, asimilasyon, kültür kaynaşması, çok kültürlülük gibi farklı şekillere kendini gösterebilmektedir. İnsan hakları bağlamında ise göçmen kişilerin veya grupların kültürel kimliklerinin ve haklarının korunması için devletin, göçmenlerin baskın toplum içinde kendi kültürlerini serbestçe ifade etmeleri ve kültürlerini geliştirmek için destek sağlanması (Erdoğan, 2019a) üzerine gerekli düzenlemeler yaparak sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Devletin çalışmalarına ilaveten toplumların kültürel farklılıklara yaklaşımı da farklı kimliklerin bir arada yaşaması için önemli rol oynamaktadır. Bazen ev sahibi toplum tarafından kabul edilmesiyle ülkede çok kültürlülük, kültür zenginliği olabilirken bazen bu kültürler arasında uyum sağlanamamakta ve iki kültür ayrışması durumu ortaya çıkabilmektedir (Güllüpınar, 2019. s. 22).

Göçün kültürel etkilerinde ortaya çıkan sorunlar, iki kültürün beraber var olması için gereken dengenin kurulamamasından veya kültürlerin taşıdığı hakim normların, her zaman insanın değerine zarar vermeyecek ve temel hakların ihlaline yol açmayacak türde olmamasından da kaynaklanabilmektedir. Kuçuradi (2007, ss. 130-134) kültürü, insan ve değerlilik anlayışı, kültürel kimliği ise kişinin bu anlayış hakkında bilgisi olarak açıklamıştır. Fakat kültürel normlar ve pratiklerin tolere edilme sınırlılığını, bunların, insanın değerinin bilgisinden türeyen insan haklarına zarar vermeye başladığı nokta belirler.

Toplumsal düzenlemelerde bu sınırlılık, kültürel normların değerlendirilmesi sonucunda ortaya konulan bilgisel ve değer bakımından özelliklerine göre çizilmesi gerekmektedir (Kuçuradi, 2007, s. 91). Bütün kültürlere saygıyı ifade eden çokkültürlülükte de bu normlar geçerli kılınmadan önce felsefi olarak değerlendirilmelidir (Kuçuradi, 2007, s. 136). Göçmenler açısından baktığımızda ise kendi kültürel kimliklerini geldikleri ülkede de devam ettirebilmeleri için bu kültüre bağlı normlarının insan hakları bağlamında değerlendirilmesi ve toplumsal düzenlemelerde göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Kişilerarası ilişkilerde ise kişilerin kendilerinden farklı düşüncelere sahip olan veya farklı şekilde davranan kişilere karşı, bu farklılıklardan ötürü insan haklarına zarar verecek biçimde eylemde bulunmaması beklenmektedir (Kuçuradi, 2007, s. 90). Yani göçmenler farklı kimlikleri sebebiyle insan hakları ihlaline maruz kalmamalı fakat kültürel normları da insan değeri bilgisine zarar verdiğinde bu pratikleri uygulamalarında sınırlama getirilmelidir. İki kültürün beraber var olabilmesi için de hem ev sahibi toplumun hem de göçmenlerin kültürel farklılıklar sebebiyle bir diğerinin insan haklarına zarar vermemesi ve bu kültürlerin insanın değeri bilgisi bağlamında sınırlarının çizilmesi gerekmektedir.

Göçmenlerin geldiği ülke ve ev sahibi ülkenin kültürleri arasında benzeşmeler varsa bu iki toplum arasında kültürel kaynaşma durumu ortaya çıkabilmektedir (Rapoport vd., 2019, s. 4). Bazı durumlarda göçmenlerin kültürü ev sahibi toplumun normları, değerleri ve alışkanlıklarını etkileyebilmekte ve böylelikle iki kültür birleşerek uyum içinde var olabilmektedir. Göçmenlerin, ev sahibi toplumun alışkanlıklarına etkilerine örnek olarak ev sahibi toplumun göçmenlerin etnik yemeklerini beğenerek tüketmelerini göstermek mümkündür. Kültürlerin birbirine kaynaşması, göçmenlerin normlarının, değer yargılarının ve inançlarının da ev sahibi toplumda kabul görmesini etkileyebilmektedir (Rapoport vd., 2019, s. 4). Bazen ise asimilasyon sonucunda göçmenler, kendi kültürel kimliklerini kaybedebilmektedir (Bhugra ve Becker, 2005, s. 21). Fakat bu durum kültürel kimliklerini kaybeden ve kendi vatanını bırakıp göç ettikleri için suçlu hisseden göçmenlerin, yeni toplumda aidiyet duygusunu oluşturması, hakim kültür tarafından kabul edilmesi, sosyal destek alabilmesi bağlamında göçmenlerin baskın olan kültüre adapte olmasına yol açabilmektedir (Bhugra ve Becker, 2005, ss. 21-22). Ev sahibi toplumun kültürünün

yayılmasının diğer bir yolu ise göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki değerleri, inanışları ve alışkanlıkları kendi menşei ülkelerine döndüğü zaman oraya da taşınmaları ve yaymalarıdır (Rapoport vd., 2019, s. 4).

Bazı durumlarda ise göçmenler, hâkim değerlere zarar verdikleri algısıyla ev sahibi toplum tarafından dışlanmaya maruz kalabilmektedir (Güllüpinar, 2019, s. 23). Bu durum kültürlerin kaynaşmasını olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Kendi kültüründen ayrılan göçmenler çoğunluk tarafından kabul görmediklerinde ve sosyal destek alamadıklarında öz değerlerinde düşüş, kendilerini izole etme gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir (Bhugra ve Becker, 2005, s. 19). Aynı zamanda yapılan araştırmalarda kültürel kimliklerini oluşturan etkenlerin kaybı, yeni kültüre uyma ve kimliklerindeki değişimler göçmenlerde ruh sağlığını da etkileyebildiği sonucuna varılmıştır (Bhugra ve Becker, 2005, s. 18).

Kitle halinde yapılan göçlerde göçmenler, kendi kültürlerini, değerlerini paylaşabilecekleri insanlarla beraber oldukları için azınlık psikolojisini çok taşımazlar (Özkan, 2019, ss. 131-132). Dolayısıyla kitle göçüyle beraber olan gruplar, kültürlerini koruyabilmekte ve yaşatabilmektedirler (Özkan, 2019, s. 132). Yeni bir ülkeye göç eden göçmenler, aidiyet arayışının etkisiyle genelde coğrafi olarak kendi ülkesine benzer veya tanıdık ve akrabalarının bulunduğu mekanlara göç etmeyi tercih etmektedirler (Özkan, 2019, s. 134). Değerlerini, benliğini kaybetme korkusuyla göçmenler, hemşeri mahalleleri gibi kendi kültürlerini rahatlıkla devam ettirebilecekleri yerleşim yerleri oluşturmaktadırlar (Özkan, 2019, ss. 135-136). Ortaya çıkan kültürlerin uyumsuzluğu, değerlerin çatışması durumu göç edilen coğrafi konumda toplumlar arasında çatışmalara öncülük edebilmektedir. Toplum, arasına katılan göçmenleri kabul etmek için onlardan uyumlu olmalarını, toplumsal yapılarını bozmamalarını bekledikleri ve göçmenler de kendi benliklerini korumak istedikleri için bir mücadele durumu söz konusu olabilmektedir (Özkan, 2019, s. 140).

Sadece uluslararası göçte değil bir iç göç türü olan kıır-kent arası göçlerde de bu durumu karşımıza çıkmaktadır. Kırdaki geleneksel yapıya alışan bireyler kentlere göç ettikleri zaman buradaki özgürlük ve bireyselliği merkeze alan yapıyla karşılaşmakta ve yabancılık

duygusu hissedebilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015, ss. 12-13). Kentteki toplumun kırdan gelmiş topluma karşı dışlayıcı bir tutum sergilemeleri sosyal bir varlık olan insan için yeni topluma aidiyet duygusunu oluşturmakta zorluk çıkarmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015, ss. 12-13).

Sonuç olarak, toplumsal ve kişisel kimliklerin oluşmasında yapı taşlarından bir olan kültürlerin, hem ev sahibi hem de göçmenlerin kültürlerinin kaynaşması toplumsal kabul ve uyumun sağlanabilmesi açısından önemlidir. Göçmenler yeni bir mekana göç ettiklerinde kimliklerini kaybetmemek için uğraşmakta, ev sahibi toplum ise onlardan uyum beklemektedir. Bu durumda hem göçmenlerin kendi kültürlerini serbestçe yaşayarak yeni geldikleri toplumun da kültürüne katılım sağlaması hem de ev sahibi toplumun kültürel farklılıklar alanında bilinçlenerek bu farklılıkları kabul etmesi, bu anlamda ortaya çıkabilecek hak ihlallerinin de önlenmesi için gereklidir. İki tarafın da birbiriyle çatışmadığı, baskınlık kurmaya çalışmadığı, değişmemek için direnmediği, dışlayıcı tutum sergilemediği zaman toplumsal kabul ve uyumun önündeki engeller azalabilmektedir.

Özetle, göçe bağlı olarak ortaya çıkan farklı boyutlarda ev sahibi toplum ve göçmenler arasındaki ilişkilerde olumlu ve olumsuz etkiler ortaya çıkabilmektedir. İnsan hakları bağlamında değerlendirildiğinde göçmenler, yeni bir bölgeye göç ettiklerinde onlara tanınan sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel haklardan yararlanabilmeli ve temel hakları da korunarak bu süreçte dışlanmaya maruz kalmamalıdır. Yeterli beslenme ve barınma, iyi koşullarda çalışma, eğitim hakları gibi hakları korunamadığında ortaya çıkabilen yoksulluk, işsizlik, suça meyletme, sağlık sorunları gibi olumsuz durumlar hem ülkenin gelişimini, hem göçmenlerin yaşamını, hem de ev sahibi toplumun yaklaşımını etkileyebilmektedir. Ev sahibi toplum bir genelleme yaparak göçmenlere karşı olumsuz tutum ve davranışta bulunmamalı, toplumsal kabul ve uyumdan sadece göçmenlerin sorumlu olduğunu düşünmemelidir. Toplumsal refah için iki toplum da işbirliği yapmalı ve farklılıkları hoş karşılamalı, dışlamak için mazeret olarak kullanmamaları gerekmektedir. Aksi takdirde sadece toplumsal kabul ve uyumun değil, göçmenlerin insani olanaklarını gerçekleştirmesinin de önünde engeller oluşması kaçınılmaz olacaktır.

2.2. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TOPLUMSAL KABUL VE UYUM

Ev sahibi toplumun ve göçmenlerin karşılıklı uyum içinde yaşamaları, göçmenlerin ev sahibi toplumun sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamlarına dahil edilmesi, entegrasyon olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2017, s. 2). Entegrasyon, toplumsal uyum (iki tarafın karşılıklı olarak anlayışlı olması, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığının olmaması) ve toplumsal kabul (sağlık, eğitim gibi sosyal alanda, iş piyasası ve finansal hizmetlere erişim gibi ekonomik alanda, sivil ve siyasi alanda katılım) gibi iki tarafın da sorumluluklarının olduğu bir süreçtir (IOM, 2017, ss. 2-3). Bu alanlarda göçmenlerin katılımı ve kabulünde ortaya çıkan sorunlar toplumsal kabul ve uyum sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Tüm insanların haklarının korunmasında önemli olan uluslararası hukukta toplumsal uyum ilgili özel olarak yasalar olmadığı için ülkelerin politikalarında bu süreç için yapılan uygulamalar farklılık gösterebilmektedir (IOM, 2017, ss. 2-3). Devletler bu bağlamda temel hizmetlere erişimi artırarak ev sahibi toplumu yeni gelenlere karşı hazırlamalı, iki toplumun ortak değerlerini araştırmalı ve göçmenlerin olanaklarını geliştirebildiği ve toplumun aktif bir bireyi olabildiği bir ortam oluşturmalıdır (IOM, 2017, s. 3). Entegrasyon, göçmenlerin göç etme sebebi, kalış süreleri, sosyo-ekonomik durumları, ev sahibi toplumda onlara karşı oluşan tutum ve davranışlar gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (IOM, 2017, s. 3).

Göçmenlerin entegrasyon sürecinde daha aktif rol oynadığı kabul edilse de ev sahibi toplumun değişikliğe açık olması da bu süreç için oldukça önemlidir. Toplumsal ilişkiler, göçmenler açısından aidiyet duygusu geliştirmelerinde etkili olabileceği gibi, güvensizlik, dolaylı veya doğrudan dışlanma ve düşmanlık durumlarına sebep olan yabancı düşmanlığı veya ırkçılıkla karşı karşıya kalmalarına, toplum dışına itilmelerine ve dolayısıyla uyumun önünde engeller oluşmasına da yol açabilmektedir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 6). Bireyin aidiyet bağlarını oluşturduğu çevresinden dışlanması marjinalleşme ile bu durumun ileri derecesi ise ayrışma, yani bireyin ötekileşmesiyle, toplumsal olarak soyutlanmasıyla sonuçlanabilmektedir (Akıncı vd., 2015, s. 74). Bu ayrımcılıklarla mücadelede devletler kendi politikalarında düzenlemeler yapmakla yükümlüdürler. Bu politikalar, göçmenlerin

ayrımcılığa maruz kalmasına yol açan dezavantajlı durumlara göre ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örnek olarak, Britanya`da çeşitlilik ve uyum üzerine oluşturulan politikalar ırklar arası ilişkiyi merkeze alırken, İskandinav ülkelerinde göçmenlerin çoğunluğu Müslüman olduğu için kamusal yaklaşım ve entegrasyon, kültürel ve dinsel farklılıkları dikkate almaktadır (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 12).

Devletlerin politikaları farklılık gösterse de, eşitliği sağlamak ve çok kültürlülüğü desteklemeyi politikalarında temel ilkeler olarak uygulamalı ve sürdürülebilir politika geliştirmelidirler. Entegrasyon için önem arz eden diğer durum ise toplumsal ilişkiler kurulurken farklılıkların tanınması gibi göçmen ve azınlık grupların eşit muamele görmeleridir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 6). Devletlerin görevi, göçmen ve azınlık grupların toplumsal kabul ve uyumun gelişiminde tam işbirliği ve katılım sağlayabilmeleri için onların eşit haklara sahip olmalarını garantilemektir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 6). Çok kültürlülük, modern toplumlarda kültürel çoğunluğun tanınması ve bu çoğunluğun eşitlik ilkesiyle düzenlenmesini kapsamaktadır (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 7). Çok kültürlülük üzerine politikalar ise asimilasyonda olduğu gibi bir kültürün diğerinin sınırını geçmesi veya bir kültürün diğerlerinden ayrı tutularak korunmasını değil, kültürlerin birbiriyle ilişkilmesini desteklemelidir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 7).

İnsan hakları bağlamında ise toplumsal kabul ve uyum sürecinin başarılı olması için iki toplumun da temel haklarının korunması öncelik olmalıdır. İki toplumun da haklarının korunması ve insan onuruna yakışır derece yaşamalarının güvenceye alınması, göçmenlerin topluma katılım ve katkı sağlamalarıyla, ev sahibi toplumun ise onları kabullenmeleriyle sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal kabul ve uyum, ev sahibi toplumun ve göçmenlerin karşılıklı sorumluluklarıyla gerçekleşen bir süreç olmakta ve göçmenler için yeni yerleştikleri yerde aidiyet duygusunu geliştirmeleri, ev sahibi toplum için ise göçmenleri toplumun bir üyesi olarak kabul etmeleri anlamına gelmektedir (Laurentsyeve ve Venturini, 2017, s. 285). İki toplumun uyum ve refah içinde yaşamasının önündeki engellerin daha iyi anlaşılması için ev sahibi toplum ve göçmenlerin toplumsal kabul ve uyum sürecinde üstlendikleri rolleri, bu süreci nasıl anladıkları, ortaya çıkan engellerin

neler olduğu, bu engellerin başında gelen dışlanmanın bu süreci nasıl etkilediği ve insan hakları bağlamında hangi sorunlarla karşılaşıldığı ele alarak daha geniş çerçevede incelemek gerekmektedir.

2.2.1. Toplumsal Kabul Ve Uyumun Ev Sahibi Toplum İçin Anlamı

Toplumsal kabul ve uyum, göç eylemi bittikten sonra başlayan ve iki toplumun refah içinde yaşamaları için önemli bir süreçtir. Bu süreç karşılıklı biçimde yani göçmenlerin olduğu kadar ev sahibi toplumun da sorumluluklarını yerine getirmesiyle başarılı şekilde sonuçlanabilmektedir. Göçmenlerin ev sahibi toplumda kabulünü etkileyen faktörlerin başında sosyo-kültürel farklılıklar ve devletlerin yönettiği göç politikaları gelmektedir. Devletler, göçmenlere uyguladıkları düzenlemelerle, barınma, beslenme, istihdam, eğitim, sağlık haklarının korunması için sağladıkları imkanlarla ve toplumsal kabul ve uyum için yaptıkları uygulamalarla, göçmen ve ev sahibi toplumun birbiriyle kaynaşmasına bir katkı sağlamaktadır. Devletlerin göçmenler için tanıdığı hukuki statüler, güvenceye aldığı haklar, göçmenlerin topluma katılımının boyutunu ve ev sahibi toplumun kabullenme sürecini etkilemektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 329). Örneğin, göçmen kabul eden ülkenin uygulamalarında, göçmenlerin kültürünü bırakmaya zorlayan asimilasyon yerine çok kültürlülük yaklaşımı esas alındığında, göçmenlerin ve ev sahibi toplumun kültürel farklılıkları tanınmasında ve birbirine bu çerçevede yaklaşmalarında önemli adımlar atılmış olacaktır.

Ortak özellikleriyle (din, dil, kültür vs.) etnik bağlar kurarak oluşan ulus devletlerde, farklı etnik kökenlerden gelen kişiler, ulusal kimlik için bir tehdit unsuru olarak görülmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 21). Buna bağlı olarak göç alan toplum yeni gelenleri, öteki, yabancı olarak görmekte, kendilerinden farklı veya aşağı statüde sınıflandırabilmekte, onlara karşı, biyolojik veya kültürel farklılıklarına bağlı olmadan, ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi ayrımcı davranış ve tutumlar sergileyebilmektedirler (Castles ve Miller, 2008, ss. 46-53). Bu tutumlarının temelinde kendilerinden farklı olanların ulusal birliğe, toplumsal refaha zarar vereceği kaygısı yatabilmektedir. Göçmenlerin kültürel

farklılıklarının az olması, toplumlar arası uyumda olumlu etkiler verebilmekteyken (Ateş ve Yavuz, 2017, s. 1296), farklı kökenlere sahip olan göçmenlerin ise çok kültürlük çerçevesinde uyum sağlamaları ya da kendi kimliklerinden vazgeçerek asimile olmaları veya egemen kültür karşısında etnik azınlıklara dönüşmeleri, marjinalleşmeleri beklenmektedir (Castles ve Miller, 2008, ss. 17-21). Ev sahibi toplum, uyum sürecinin getirdiği sorumlulukların çoğunu göçmenlere yükleyerek onlardan değişim bekleyebilmektedir. Fakat ev sahibi toplum kültürel farklılıkları kültürel zenginlik olarak kabul ettiğinde, iki toplumun toplumsal kabul ve uyum için karşılıklı sorumluluk üstlenebilmesi yönünde bir adım atılması mümkün olmaktadır.

Sadece kültürel farklılıklara değil, göçmenlerin toplumsal boyuttaki etkilerine bakıldığında da, ev sahibi toplumun onları ekonomik olarak işsizliğe, gelir düşmesine, konut fiyatlarının yükselmesine, kamusal ve sosyal hizmetlere erişimde engellere ve dolayısıyla hak ihlallerine, halk güvenliği ve sağlığında tehlikeye neden oldukları gibi çeşitli algılarla yaklaşmaktadırlar. Yani göçmenler farklı anlamlarda yük ve tehdit unsuru olarak görülebilmektedir. Ev sahibi toplum, göçmenleri kiracı veya komşu olarak istememekte, göçmenlerin kendi dilinde konuşmalarını hoş karşılamamakta, eğitim ortamında göçmenlere ayrımcı tutum sergileyebilmekte, göçmenlerin onların sahip olması gereken şeyleri ellerinden aldıkları düşüncesine kapılarak kaygı duymaktadırlar (Castles ve Miller, 2008, ss. 312-314). Göçmenlere karşı oluşan bu yaklaşımlar, ev sahibi toplumun göçmenleri toplumun bir üyesi olarak görmelerinin karşısında engel oluşturmaktadır.

Göçmenler, göç ettikleri ülkede sosyo-ekonomik durumları ve devletin politikaları sebebiyle yoksulluk yaşayabilmekte ve bunun sonucunda yasal olmayan yollarla gelir kazanmaya meyledebilmektedirler. Ev sahibi toplumun göçmenlerle iletişim kurmaması, onların yaşadığı yoksulluktan habersiz olması, onların da insan olarak ihtiyaçlarının ve taleplerinin olduğunu göz önünde bulundurmaması göçmenlere karşı olan olumsuz tutumları daha da artırabilmektedir. Bu bakımdan devlet sorumluluklarını yerine getirmeli, göçmenler için ürettikleri politikalarda ev sahibi toplumun yaklaşımlarını ele almalı,

göçmenlerin sosyo-ekonomik durumlarının hem göçmenlerin yaşam koşulları için hem de toplumsal kabul ve uyum için oldukça önemli olduğunu göz ardı etmemelidir.

Toplumsal kabul ve uyum süreci için ev sahibi toplumun zorlandığı diğer nokta ise göçmenleri ülkesine dönecek olan yabancılar olarak algılamalarıdır. Bu konuda büyük sorumluluk devletlerin üzerindedir. Çünkü devlet göçmenlerin kalıcı olduklarını göz önünde bulundurarak sürdürülebilir uyum politikası geliştirmediğinde, göçmenlere sadece yardım sunarak kendilerini geliştirip topluma katılım ve katkı sağlamalarını destekleyen düzenlemeler yapmadığında, toplum da göçmenlerin gidici olduklarını, toplumun bir üyesi olmadıklarını düşünebilmektedir. Zaman geçtikçe ülkede yaşamını devam ettiren göçmenlere karşı sabırları, hoşgöruları azalan ev sahibi toplum onlara karşı nefret besleme eğilimi gösterebilmektedirler (Erdoğan, 2015, s. 23).

Özetle, ev sahibi topluma dışarıdan katılan yabancılar her zaman hoş karşılanmayabilmektedir. Bu tutumun temelinde farklı nedenler yatmaktadır. Toplumsal kabul ve uyum için tehlikeli olan bu durumun, devletin getirdiği düzenlemeler ve politikalarla hafifletilmesi mümkündür.

2.2.2. Toplumsal Kabul Ve Uyumun Göçmenler İçin Anlamı

Göçmenler için ise uyum, geldikleri toplumun bir üyesi olarak kabul görmek anlamına gelmektedir. Kurdukları hayatı ve ülkelerini terk eden, terk etmek zorunda kalan göçmenler özlem, yabancılık, yalnızlık duygularını deneyimlemekte, kendi değerlerinden farklı değerlere sahip olan toplumun içinde kimlik bunalımı yaşamakta ve yeni geldikleri topluma aidiyet duygusu geliştirmeye çalışmaktadırlar (Uyar ve Ercan, 2021). Göçmenler bazen belirli amaçlarla geçici olarak göçü gerçekleştirip anavatanlarına geri dönerken, bazen ise güvenli şekilde yaşamlarını sürdürmek üzere geri dönebilecekleri bir vatanları olmamakta ve yeni yerleştikleri toplumda kalıcı olarak hayatlarını sürdürmeyi planlamaktadırlar. Böylelikle iki toplumun birbiriyle beraber yaşamlarının kaçınılmaz olduğu bu durumda toplumsal kabul ve uyumun başarılı olmasının önemi daha da artmaktadır.

Stein (1981, s. 325), göçmenlerin uyum sürecini; varışlarından birkaç ay sonra, bir iki yıl sonra, üç dört yıl sonra ve on ve sonraki yıllar olmakla dört sürece bölmüştür. İlk süreçte göçmenler, ülkelerinde bıraktıklarının, kayıplarının farkına varmaya başlamakta, ikinci aşamada ise kayıplarının yerini doldurmak için sıkı çalışarak ve kararlılıkla, dilini geliştirmek, eğitim programlarına katılmak, kültürlenmek gibi etkinliklerle hayatlarını yeniden kurmaya çalışmaktadırlar (Stein, 1981, ss. 325-326). Bu dönemde işlerini veya okullarını değiştirerek, ilk geldikleri yerleşim yerinden ayrıлып göçmenlerin çoğunluk oluşturduğu bölgelere taşınabilmektedirler (Stein, 1981, s. 326). Dört beş yıldan sonra, eğitim alan, ülkenin dilini ve kültürünü öğrenen ve sıkı çalışan göçmenler, hayatlarında daha az değişiklikler yapmaktadırlar (Stein, 1981, s. 326). Bu dönemde göçmenler yaşça ilerlemiş, ailelerine ve hayatlarına odaklanmaya başlamışlardır (Stein, 1981, s. 326). On yıldan sonra artık hayatları belirli durağanlığa ulaşmıştır ve kaybettikleri statüyü yeniden kazanmaları çok yavaş olsa da hala devam etmektedir (Stein, 1981, s. 326).

Castes ve Miller'e (2008, s. 18) göre göçmenler genellikle düşük statülü işlerde çalışmakta ve az gelirli kesimin yaşadığı bölgelerde yaşamaktadırlar. Göçmenlerin ev sahibi ülkedeki yaşam alanlarının, yasal statülerine olduğu kadar toplumsal durumlara bağlı olarak da egemen kesimden ayrıştıkları görülmektedir. Bu durumlara, göçmenlerin yeni geldikleri ülke hakkında bilgi ve sosyal ağlarının olmaması, aynı deneyimlere yaşayan etnik topluluklardan destek almaya çalışması, onlara kiralık ev verilmemesi veya karşılayamayacakları yüksek ücretle kiralar istenmesi, düşük ücretli işlerde çalışarak yoksul kesimin yaşadığı bölgelere yerleşmeleri gibi çeşitli şekillerde örnek vermek mümkündür (Castles ve Miller, 2008, s. 303; Laurensyeva ve Venturini, 2017, s. 290). Sonuç olarak azınlık grup olan göçmenler, gettolar oluşturarak orada yaşamakta ve kendilerini ev sahibi toplumdan izole etmektedirler. Bu şekilde göçmenler bir taraftan kendileri gibi öteki olan insanlarla cemaat oluşturarak birbirlerine destek olmakta diğer taraftan yetersiz koşullarda yaşayarak sosyal hizmetlerden yoksun kalabilmektedirler (Castles ve Miller, 2008, s. 304). Göçmenlerin sosyo-ekonomik durumları ve yaşadıkları yerleşim alanları toplumla iletişim kopukluğunun meydana gelmesine, yeni kültüre uyum sağlamalarında da engellere sebep olabilmektedir. Bunlara ilaveten, hukuki statülerinin elde edilme ve yerleşme süreçlerinin

gecikmesi veya sonlandırılması, yasal olarak çalışma hakkından yararlanmasının kısıtlanmasıyla güvensiz şartlarda ve sağlıksız koşullarda çalışmaları, sömürüye karşı korunmasız olmaları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminde engellerin ortaya çıkması, ev sahibi toplum tarafından dışlanmaya maruz kalmaları da göçmenlerin toplumsal uyum sürecini olumsuz etkileyen etkenler olabilmektedir (Güllüpnar, 2019, s. 25). Eğitim alamayan, çalışamayan göçmenler ev sahibi toplum tarafından “değersiz”, “alt sınıf varlık”, “tembel”, “vasıfsız”, “aptal”, “asalak”, “kavgacı” ve “duyarsız” gibi olumsuz tutumlara ve daha fazlası dışlanmaya maruz kalabilmektedirler (Uyar ve Ercan, 2021). Bu durum karşısında göçmenler kendilerini değersiz hissedebilmekte, toplumdan soyutlanarak yalnızlaşabilmekte, psiko-sosyal anlamda da olumsuz etkilenebilmektedirler (Uyar ve Ercan, 2021).

Kökenleri yani dini, dili, değerleri, kültürleri farklı olan göçmenler yeni topluma geldiklerinde yeni kimlik oluşturmaya, yeni bağlarla buraya aidiyet duygusu geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu sebeple kültürel farklılıklar, kültürlerin uyum veya çatışması, toplumsal uyum açısından oldukça büyük bir rol oynamaktadır (Tunç, 2015, s. 35).

Göçmenler açısından bakıldığında, geride bıraktıklarından farklı gelenek, dil, din, değer, kültürlere sahip olan topluma geldiklerinde varoluşlarını sorgulamakta, kimlik bunalımı yaşayabilmektedirler (Uyar ve Ercan, 2021, s. 2076). Bu aşamada devletin toplumsal kabul ve uyum için yaptığı uygulamalar, göçmenlerin yaşadıkları bu süreçte büyük önem taşımaktadır. Devletin yapması gereken, uyum politikalarında göçmeni kimliğini kaybetmeye mecbur bırakmamayı, kültürlerini devam ettirebilecekleri ve aynı zamanda ev sahibi toplumun kültürüne de katılım sağlayabileceği ortam yaratmayı hedeflemektir. Böylelikle göçmenler yeni topluma aidiyet duygusu oluştururken kendi kimliğinden de vazgeçmek korkusunda olmadan daha güvenli şekilde topluma uyum sağlayabilecektir.

Göçmenlerin uyum süreci için diğer önemli bir gelişme ise onlara vatandaşlık statüsünün verilmesidir. Vatandaşlık yoluyla toplumun sahip olduğu haklardan yararlanabilecek, ev sahibi toplumla aynı alanlarda katılım sağlayabilecek, oy verme hakkıyla geleceğinde söz

sahibi olabilecek, güvenli bir ikamet statüsüne geçebilecek, daha geniş iş imkânlarına ve iyi istihdam koşullarına sahip olabilecektir (Laurentsyeva ve Venturini, 2017, s. 289).

Göçmenler yeni geldikleri topluma uyum sürecinde farklı alanlarda çeşitli sorunlarla karşılaşabilmekte, ev sahibi toplum tarafından ötekileştirmeye ve dışlanmaya maruz kalabilmekte, olumsuz algı ve tutumlarla karşı karşıya kalabilmekte, insan hakları ihlalleri yaşayabilmektedirler. Ortaya çıkan bu olumsuz durumlar göçmenleri sosyo-ekonomik, psikolojik, sosyo-kültürel anlamlarda da etkileyerek toplumsal kabul ve uyum sürecinde engellere sebep olabilmektedir. Göçmenlerin toplumsal kabul ve uyuma katılım sağlamasının önünde duran bu sorunların hem devletin onlar için insan haklarının korunmasını esas almayan düzenlemeler yapmasından hem de dışlanma sonucunda aidiyet duygusunun geliştirilememesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Göçmenlerin beslenme, barınma, çalışma gibi temel haklarının insan onuruna yakışır şartlarda korunmaması, göç edilen ülkede insan haklarının herkes için eşit korunmadığı anlamına gelmektedir. Ülkesinden ayrılan ve yaşadıkları savaştan, şiddetten kaçan, psikolojik olarak olumsuz etkilenen göçmenler için yeni aidiyet bağları kurması hayati önem taşıyabilmektedir. Toplum tarafından kabul edilmesi ise göçmenlerin daha iyi şartlarda yaşayabilmeleri, doğrudan ve dolaylı korunan temel haklarının korunabilmesine katkı sağlayabilmektedir. Kısacası, geniş çerçevede bakıldığında göçmenler açısından toplumsal kabul ve uyumun, ev sahibi toplumun bir parçası olarak kabul edilerek insan haklarının eşit korunmasından yararlanabilmeleri, hizmetlere erişebilmeleri, hiçbir alanda ayrımcılığa maruz kalmamaları anlamına geldiği söylenebilir.

2.2.3. İnsan Hakları Odağında Toplumsal Kabul Ve Uyum Sürecinde Yaşanan Sorunlar

Göçmenler, ilk zamanlarda genelde ülkelerine geri dönme eğilimi gösterebilirler de yıllar geçtikçe ülkelerine geri dönme imkanlarının olmaması, göç ettikleri ülkede daha iyi yaşam şartlarına sahip olmaları, aile kurmaları gibi farklı nedenlerden dolayı kalıcı olarak yaşamaya devam etmektedirler. Böylelikle aynı ülkede yaşayan iki toplumun da uyum

içinde yaşamaları bir zorunluluk halini almakta ve devletler ve toplumlar bu konuda sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlü olmaktadır. Toplumsal kabul ve uyum önünde ortaya çıkan sorunların çözülmesi için ise devletin, ev sahibi toplum ve göçmenlerle işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Devletler, ülke sınırları içinde yer alan herkesin insan haklarını korumak amaçlı düzenlemeler yapmalı, ev sahibi toplum, başta dışlama olmak üzere göçmenlerin olumsuz şekilde etkileneceği yaklaşım ve davranışlardan uzak durmalı ve göçmenler ise toplumsal kabul ve uyum için üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmelidir. Bu ve bunlara bağlı diğer şartlar sağlandığı zaman sürecin önündeki engellerin aşılmasında önemli adımlar atılmış olacaktır.

Devlet açısından baktığımızda, göçmenlerin temel haklarının korunması ve ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel haklarının tanınması, bu hakların ihlallerinin önlenmesi amacıyla çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir. Yaşama ve kişi güvenliği hakları başta olmak üzere temel haklarının tehdit altında olduğu veya ihlal edildiği göçmenlerin, sığındıkları ülkede bu hakların korunmasının sağlanması hedefi, devletlerin çalışmalarında öncelik olmalıdır. Bu çalışmalar, ilk olarak göçmenlerin ihlal edilmiş insan haklarının yeniden korunması bağlamında, sonrasında ise toplumsal uyuma katılımı etkilemesinde oldukça önemli rol oynamaktadırlar. Göçmenlerin, özellikle kendi vatanlarına dönemeyen mülteci ve sığınmacı statüsüne sahip göçmenlerin, geçici olarak ikamet ettikleri düşüncesiyle yapılan düzenlemelerin sürdürülebilir olmaması ve bu düzenlemelerin, göç ettikleri ülkede öngörülebilir bir geleceği sağlamaması, toplumla kaynaşmalarında isteksizlik yaratabilmekte ve kendilerini toplumdan soyutlamalarına sebep olabilmektedir (Stein, 1981, s. 320; Castles ve Miller, 2008, s. 329). Fakat tersi durumda yani göçmenlerin vatandaşlar gibi tüm sosyal, ekonomik ve siyasal haklardan yararlanabildikleri ve ikamet statülerinin güvence altına alındığı durumlarda, göçmenler de geleceklerine umutla bakabilmektedirler (Castles ve Miller, 2008, s. 329). Toplumsal kabul ve uyum sürecinde devletler, göçmenleri de toplumun bir üyesi olarak görerek, ev sahibi topluma sağlanan imkânlardan onların da eşit derecede yararlanmasını sağlamalıdır (Taştan vd., 2018, s. 11). Böylelikle, iki toplumun da farklılıkları hoşgörüyle karşılayarak, ülkenin ekonomik, siyasal ve kültürel

alanlarında beraber katılım sağlamaları, ülkenin geleceğinde eşit derecede söz hakkı sahibi olabilmeleri için düzenlemeler getirilmesi gerekmektedir (Güllüpnar, 2019, s. 22).

Sığındıkları ülkede, göçmenlerin temel insan hakkı olan yaşama haklarının ayrımcılık yapılmadan yeniden güvenceye alınmasına aciliyet verilmektedir. Bu hakkın korunması ve sürekliliğin sağlanması, kişinin diğer olanaklarını gerçekleştirmesi için de imkan sağlamaktadır. Devletler, her insanın insansal olanaklarını gerçekleştirirken dokunulmaması, diğer kişilerce engellenmesinin önünün alınması talebinin gereğini sağlarken göçmenlere de ayrımcı davranmamalı, doğrudan korunan temel hakların çiğnenmesini önlemek için yaptığı yasal düzenlemelerin göçmenleri de kapsamasını önemsemelidir. Bu güvenceler sağlandığında o ülkede göçmenlerin de doğrudan korunan temel haklarının korunduğunu ve dolayısıyla insan haklarının ayrımcılık yapılmadan korunduğunu söylemek mümkündür.

Fakat göçmenler, geldikleri ülkelerde toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinden kaynaklanan kimi dışlanma ve ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Devletler bazen göçmenlerin dolaylı korunan temel hakların korunmasında özenli olmamakta veya bu hakların ihlaline ve/veya insan onuruna yakışır düzeyde korunmamasına yol açabilecek düzenlemeler yapabilmektedir. Dolaylı korunan temel haklar, devletlerin yurttaşlarına eşitçe tanınması gereken ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel haklara bağlı olarak korunabilmektedir. Yani bu hakların eşitçe tanınması ve kurum ve kuruluşlar tarafından sürekliliğinin sağlanması, sosyal adaletin sağlanmasını ve dolaylı korunan temel hakların korunmasını mümkün kılmaktadır. Göçmenler ise devletin yurttaşı olmadıklarından onlara tanınan haklar, yurttaşlara tanınan haklardan farklılık gösterebilmektedir.

1951 *Cenevre Sözleşmesi*'nde mültecilerin bazı haklarının (sosyal yardım, eğitim, mülkiyet edinme vd.) sınırlılığı, devletin koşullarına göre mümkün olabildiğince ve genel olarak en az yabancılara müsaade ettiği kadar veya yurttaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısı olmak biçiminde çizilmiş ve göçmenlerin bireysel statüsünün, devletlerin yasalarına göre belirleneceği ifadesine yer verilmiştir. Dolayısıyla göçmenlere tanınan hakların kapsamı,

devletlerle göre farklılık gösterebilmektedir. Devletin yurttaşlarına tanıdığı hakların sınırları, devletin koşullarına göre çizildiği gibi, göçmenlere tanınan hakların da sınırları yine devletin koşullarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda devletler, göçmenlerin temel haklarının dolaylı olarak korunması için gereken hakları tanımakta ve bu anlamda yurttaşlara tanınan haklardan farklı sınırlar koyabilmektedir. Fakat bu sınırların, dolaylı korunan temel hakların tüm göçmenler için eşitçe koruyacak ve insan onuruna yakışır bir yaşamı sağlayacak biçimde çizilmemiş olması, göçmenlerin insan hakları ihlalleri yaşamasına yol açmakta ve toplumsal kabul ve uyumun başarılmasında engel olabilmektedir.

Ülkelerin göçmen politikaları zamanla değişebilmekle birlikte, kimi zaman ülkeler göçmenlerin dolaylı korunan temel haklarının eşitçe korunmasının sağlanabilmesi amacıyla düzenlemeler yaparken, kimi zaman yurttaşlar ile göçmenler arasında bu anlamda keskin ayrımlar görülebilmektedir. Örneğin Koca (2002, s. 100) çalışmasında, uyum için çok kültürlülük politikasını izleyen İngiltere`de, ekonomik, sosyal ve siyasal hakların göçmenler ve yurttaşlar için eşit şekilde tanındığına, buna karşın dışlanma modelini benimseyen Almanya`da göçmenlerin, ev sahibi toplumdan farklı görülerek bu haklarında kısıtlamalar getirildiğine dikkat çekmektedir. Bu hakların eşit şekilde tanınması uyum sürecinde olumlu sonuçlar verebilirken, dışlanma ve ayrımcılığa sebep olacak şekilde tanınması ise toplumsal kabul ve uyum sürecini zorlaştırabilmektedir (Tepealtı, 2020, s. 145). Örnek olarak, göçmenlerin oy verme hakkı gibi siyasal haklarını vatandaşlarla eşit şartlarda kullanarak, geleceklerini belirlemede söz sahibi olmalarını göstermek mümkündür. Böylelikle göçmenlerin siyasal katılım sağlamaları, toplumun bir üyesi olarak kabul edildiklerine bir işaret olmaktadır. Başka bir örnek ise göçmenlerin iş koşullarında yurttaşlardan daha az maaşla veya daha ağır şartlarda çalışarak sömürüye maruz kalmalarını göstermek mümkündür. Bunu engellemek için devletin göçmenlere tanıdığı ekonomik haklarda düzenlemeler yapması gerekmektedir. Böylelikle göçmenlere tanınan sosyal, ekonomik ve siyasal hakların sınırlarının, onların dolaylı korunan temel haklarının ihlaline, ayrımcılığa, dışlanmaya maruz kalmalarını önlemek ilkesine göre çizilmesi, toplumsal kabul ve uyumun sağlanması için de önemli bir yaklaşım olmaktadır.

Devletin düzenlemelerine bağılı olarak ortaya çıkan hak ihlallerinin yanı sıra göçmenler, toplumsal ilişkilerde de dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Dini, dili, kültürü ve diğere özellikleri ortak olmayan kişilerin birbiriyle yaşaması önemli derecede tolerans ve anlayış gerektirmektedir (De Alcántara, 1995, s. 62). Göçmenler, bir topluma dışarıdan gelen kişilerdir. Ev sahibi toplum, onlar için öteki, yabancı olan bu kişileri farklı şekillerde etiketlemekte, onlara karşı önyargı oluşturmaktadırlar. Toplumun en zayıf kesimlerinden olan göçmenler, ev sahibi toplum tarafından çeşitli sebepler gösterilerek istenilmeme, hoş görülmemeye, dışlanma gibi olumsuz tepkilerle karşı karşıya kalabilmekte ve hak ihlalleri yaşamaktadırlar. Ev sahibi toplum, öteki olarak gördükleri göçmenler için genellemeler yaparak, hepsinin aynı özellikler taşıdığını varsayarak, onları olumsuz sıfatlarla (güvenilmez, vasıfsız, nankör vb.) tanımlayabilmektedirler (Diker ve Karan, 2021, s. 319; Güleriyüz, 2021).

Sosyal dışlanma ve ayrımcılık, göçmenlerin pek çok sorunu çoğunlukla bir arada yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu sorunlar arasında, göçmenlerin ev sahibi toplumdaki kendini izole etmesi, öz değer ve öz saygılarının düşmesi gibi kimi psikolojik ve duygusal sorunlar yer alabilmektedir (Özdemir ve Öner-Özkan, 2016, ss, 232-233). Aynı zamanda ekonomik anlamda zorluklar ve yoksulluk çekmesi, eğitim olanaklarından yararlanamaması, sağlık hizmetlerine erişememesi, ücretli işlerden dışlanması ya da kayıt dışı, düşük ücretli ve ağır çalışma koşullarına zorlanması, yeterli düzeyde beslenememesi, barınma imkanlarının kısıtlanması, sosyal hizmetlere erişememesi gibi sorunlar, göçmenlerin temel haklarının korunamadığına ve ayrımcılığa maruz kalıklarına işaret etmektedir. Söz konusu temel hak ihlalleri, bir yandan göçmenlere yönelik politikaların dışlanma ve ayrımcılık taşıdığını gösterirken, diğere yandan ev sahibi toplumun göçmenlere karşı olan dışlayıcı ve ayrımcı yaklaşımının pekişmesine neden olmaktadır.

Göçmenlerin her alanda önyargılar, nefret söylemleri, ayrımcılık ve dışlayıcı davranışlarla karşılaşması, onların toplum tarafından olumsuz tepkiler alacakları korkusuyla toplumsal katılımında bulunmalarına ve haklarına erişimlerine engel olmaktadır (Yıldırım alp vd., 2017). Bu durum göçmenlerin en temelde temel insan hakkı olan ayrımcılığa maruz kalmama

haklarının ihlal edilmesine ve sosyal adaletsizliğe neden olabilmektedir. Ev sahibi toplum tarafından çeşitli gerekçeler gösterilerek sergilenen bu davranışların engellenmesi, devletin hem iki toplumun da haklarının korunmasında hem de uyum politikalarında gerekli düzenlenmeler yapmasını gerektirmektedir. Göçmenlerin sayısından kaynaklanan hizmetlere erişimde ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi, eğitim ve istihdam alanında kapasitelerin artırılması gibi çeşitli düzenlemelerle ülkenin kaynaklarının iki toplum için de eşit biçimde paylaşılması yönündeki çalışmalar da ev sahibi toplumun yaklaşımlarında önemli derecede etkiye sahip olmaktadır. Buna ilaveten devletler, ev sahibi toplumun farklıları tehdit unsuru olarak değil, çeşitlilik ve zenginlik olarak algılayacakları uyum politikaları geliştirmelidir (Taştan vd., 2018, s. 53). Kısacası, ev sahibi toplumun yaklaşımından kanyaklı ortaya çıkan ayrımcılıkların önlenmesi ve böylece toplumsal kabul ve uyumun önündeki sorunun çözülmesi için devletin üzerine büyük sorumluluk yüklenmektedir.

Göçmenler açısından bakıldığında ise haklarının korunmaması, hizmetlere erişememeleri, dışlanmaya maruz kalmaları, dil bariyeri gibi çeşitli nedenler toplumsal kabul ve uyuma katılım sağlamalarına engel oluşturabilmektedir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkenin dilini bilmemesi de ev sahibi toplumla iletişime geçmelerinde ve sorunları ifade etmede güçlük çekmelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak, iletişim kuramadıkları için kendilerini toplumdan izole ederek yaşamlarını sürdürmektedirler (Yıldırım alp vd., 2017, ss. 121-122). Bu sebeple göçmenlerin toplumsal katılımında, eğitiminde, istihdam ve iş olanaklarının genişlemesinde büyük etkisi olan dil bariyerinin kaldırılmasında devletler çeşitli uygulamalar getirmekle yükümlüdürler. Dilin öğrenilmesinin yanı sıra ev sahibi toplumun kültür, yemek ve eğlence gibi çeşitli alanlarda göçmenlerin farklılıklarını tanıyabilecekleri ortamların olması da önyargılarının kırılması için (Castles ve Miller, 2008, s. 314) ve iki toplumun uyumunda engellerin aşılması için önemli bir adım olabilmektedir.

Toplumsal kabul ve uyum için karşılaşılan bir diğer sorun ise göçmenlerin sosyo-ekonomik durumlarıdır. Sosyo-ekonomik şartların kötü olması, yoksulluk durumu, hem göçmenlerin insan onuruna yakışır derecede yaşamasına engel olmakta hem de toplumdan uzak kesimde

yaşamalarına, topluma katılım ve katkı sağlayamamalarına sebep olduğu gibi ev sahibi toplumun olumsuz algı oluşturmalarına zemin hazırlayabilmekte ve dışlanmalarına yol açabilmektedir. Göçmenler için geldikleri devlet tarafından özenli eğitim hizmeti sunulmasıyla ülkenin işgücü piyasasına katkı sağlayabilecek kişiler olmaları sonucunda ev sahibi toplumun da onlara karşı olumsuz algılarının bazılarını değişmesi mümkün olabilmektedir (Taştan vd., 2018, s. 39). Fakat sosyo-ekonomik durumun kötü olması sonucunda, göçmenlerin kısıtlı istihdam olanakları karşısında kayıt dışı çalışmaları, okuldan uzaklaşmaları, dilencilik yapmaları veya suç işlemeleri gibi durumların ortaya çıkabilmesi, hem insan hakları ihlalinin yaşandığının bir göstergesi olmakta hem de iki toplum açısından toplumsal kabul ve uyumda engellerin oluşmasına sebep olmaktadır. Devletin üzerine düşen sorumluluklar ise göçmenlerin sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek için çeşitli alanlarda düzenlemeler yapması, destek ve yardımlar sağlaması, bu bağlamda ortaya çıkabilecek sorunları önlemesi, göçmenlerin ihtiyaçlarının ve insan haklarının korunmasına öncelik vermesi ve tüm bu gibi çalışmaların toplumsal kabul ve uyumun başarılmasında önemli olduğunu göz ardı etmemesidir.

Göçmenlerin toplumsal kabul ve uyumda katılımının önünde durabilen bir diğer engel ise kendi kültürlerini yaşayamamalarıdır. Devletlerin sosyo-kültürel bağlamda uyum politikalarında özenli davranması, iki toplumun kültürel kimliklerine zarar vermektan kaçınması, kültürlerini yaşayarak toplumsal uyuma katkı sağlayabilmesi için gerekli düzenlemeler yapması gerekmektedir. Böylelikle kültürel farklılıklar, toplumlararası ilişkilerde iki tarafın da mağdur olabileceği problem olarak değil, ev sahibi ülkeye kültürel zenginlik getiren ve farklılıkların tanınmasıyla göçmenlerin kültürlerini koruyabildikleri bir öge olabilecektir.

Sonuç olarak, toplumsal kabul ve uyum karşısında oluşan engellerin başında devletin insan haklarını esas alan düzenlemeler yapmaması, farklılıkların tanınmaması, ayrımcılığın oluşması, hizmetlere erişimde ortaya çıkan çeşitli engellerin çözülmemesi gibi sorunlar gelmektedir. Bu sorunlar, devlet düzenlemeleriyle olduğu kadar toplumların da katkısıyla, ödevlerini yerine getirmesiyle çözülebilir. Devletler sosyal, ekonomik, siyasal alanlarda

göçmenleri de göz önünde bulundurarak düzenlemeler yapmalı, onların insan haklarını korumalı, topluma katılım ve katkı sağlamalarına teşvik etmeli ve ev sahibi toplumu kabul ve uyum sürecine hazırlamalıdır (Keskinel ve Doğan, 2020). Bu çalışmaların gecikmesi, sürdürülebilir olmaması, göçmenlerin ev sahibi toplumdan izole yaşamasıyla sorunlarının görülmemesi, ev sahibi toplumun olumsuz ve ayrımcı tutum ve davranışlar sergilemesi, göçmenlerin ikametlerinin güvenceye alınmaması, sosyo-demografik özelliklerine göre farklı alanlarda farklı dışlanmalara maruz kalmaları gibi birçok etken toplumsal kabul ve uyumun başarılmasında engeller oluşturabilmektedir (Aygüler vd., 2021).

2.2.3.1. Özgürlükler Bağlamında Toplumsal Kabul Ve Uyum

Haklar ve özgürlükleri ayrı kavramlar olarak ele alan Kuçuradi (1986; 1988), hakların özgürlük olmadığını belirterek özgürlükleri de gruplara (antropolojik, etik ve toplumsal) ayırarak özgürlük kavramını açıklamıştır. Devletin toplumsal kabul ve uyum gibi çeşitli alanları kapsayan göç politikasında yaptığı düzenlemeler, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Toplumsal ilişkilerin ise insanın değeri bilgisinden türemesi ve insanın değerini koruması amacıyla düzenlenmesi, toplumsal özgürlüğün oluşması için gereken temel şartlardır (Kuçuradi, 1986, s. 34). Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi boyutunda göçmenlerin karşı karşıya kaldığı sorunlar, temel hakların ihlal edilmesine ve özgürlüklerin ortadan kalkmasına yol açabilmektedir. Bu tür engellerin toplumsal kabul ve uyumun gerçekleşmesindeki etkisini anlamak için ilk önce toplumsal özgürlüklerin ne olduğunu açıklamak gerekmektedir.

Kuçuradi (1988) toplumsal özgürlükleri, kişi ve devlet merkezli olarak ve kişi açısından moral ve çeşitli hukuksal özgürlükler olarak kategorilere ayırmaktadır. Hukuksal özgürlükler, temel özgürlükler ve kamusal özgürlükleri kapsamaktadır (Kuçuradi, 1988, s. 11). Kuçuradi'ye (1988) göre, tüm insanların görmesi gereken muamelelere ilişkin etik talepler olan insan hakları, devlet tarafından yasalarla ve yükümlülüklerini yerine getirerek güvenceye alındığında özgürlüklerden söz edilebilmektedir. Temel kişi hakları, doğrudan korunan ve dolaylı olarak korunan olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Devletin ilk

kategorideki hakları yasalarıyla güvence altına alması halinde, temel özgürlüklerden söz etmek mümkün olabilmektedir (Kuçuradi, 1988). İkinci kategorideki hakların korunması için ise devlet, yükümlülüklerini yerine getirmeli, kurum ve kuruluşlarıyla bu hakların korunması için önkoşul olan yurttaşlık haklarının, sürekli, eşit ve insan onuruna yakışır derecede korunmasıyla, kişinin insansal olanaklarını geliştirmesi için imkanlar sağlamalıdır (Kuçuradi, 1988). Yurttaşların dolaylı korunan temel haklarının böylece korunması ile kamusal özgürlükler ortaya çıkmaktadır (Kuçuradi, 1988). Sonuç olarak temel kişi hakları, eşit ve insan onuruna yakışır derece ve sürekli olarak korunduğunda hukuksal özgürlükten yani temel ve kamusal özgürlüklerden bahsetmek mümkündür.

Devletin doğrudan ve dolaylı korunan temel kişi haklarını koruyarak ortaya çıkardığı temel ve kamusal özgürlükler, göçmenleri kapsamadığında ayrımcılıklar ortaya çıkabilmektedir. Göçmenlerin, göç ettikleri ülkede, temel özgürlüklerinden söz edilebilmesi için yalnızca insan olmaları sebebiyle doğrudan korunması gereken kötü muamele görmeme, kişi güvenliği, yaşama, yeni bir bilgi ve fikir getirebilme gibi insan haklarının korunması gerekmektedir. Göçmenler için kamusal özgürlüklerden söz edilebilmesi için ise beslenme, eğitim, barınma, sağlık, çalışma gibi dolaylı korunan temel haklarının korunması için devlet tarafından tanınan hakların sınırlarının eşitçe ve insan onuruna yakışır derece çizilmesi ve sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Aksi durumlar ise insan hakları ihlalleriyle sonuçlanabilmektedir.

Toplumsal özgürlüğün kişi açısından kapsadığı diğer bölümü ise moral özgürlüktür. Kuçuradi`ye (1988) göre moral özgürlük, “bir kişinin, içinde yer aldığı grubun değer yargılarına aykırı şekilde davrandığı, tavır takındığı, değerlendirmeler yaptığı zaman, hayatını etkileyecek derecede tepki görmemesi” olarak tanımlanmaktadır (Kuçuradi, 1988, s. 11). Bu bağlamda göçmenlerin toplumsal kabul ve uyum sürecinde, ev sahibi toplumun değer yargılarından ve davranış normlarından farklı davranış ve tutumlar sergilemesi sonucunda sosyal dışlanmaya maruz kalmaları, onların moral özgürlüklerinin ortadan kalktığı anlamına gelmektedir. Göçmenler, topluma yeni katılan kişiler oldukları için toplumdan farklı değer yargılarına sahip olabilmektedirler. Topluma yabancı gelen bu

kişilerin baskın değer yargılarına zıt davranış sergilemeleri, ev sahibi toplum tarafından hoş karşılanmayabilmekte ve bu durum göçmenlerin sosyal anlamda dışlanmasına sebep olabilmektedir. Göçmenler, bazen ev sahibi topluma yakın kimliklere sahip olabilmekte, bazen ise tamamen farklı kimlikler taşımakta, ev sahibi toplumun alışık olmadığı biçimde davranış sergileyebilmektedir. Bu durumda iki toplumun da birbirine karşı toleranslı davranması ve hayatlarını olumsuz şekilde etkileyecek derecede tepki görmemeleri gerekmektedir. Böyle olduğu takdirde toplumda moral özgürlüğün dolayısıyla toplumsal özgürlüğün varlığından bahsetmek mümkün hale gelebilir.

Kısacası, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde insanın değerinin bilgisinin ilke olarak kullanılmaması, toplumsal özgürlüklerin yok olması anlamına gelmektedir. Bu ilişkilerin düzenlenmesinde sorumlu olan devletler, düzenlemeleri kendi vatandaşları için ilkeye uygun şekilde yapmasına rağmen göçmenleri kapsamaması, ayrımcılıkların ortaya çıkmasına ve insan hakları ihlaline yol açabilmektedir. Dolayısıyla haklar ve özgürlüklerin birbiriyle bağlı olması fakat ayrı anlamlara gelmesi, göçmenlerin bu iki konuda da çeşitli sorunlarla karşılaşabileceğine işaret etmektedir. Hangi alanda olmasında bağımsız olarak ortaya çıkan her bir sorun toplumsal kabul ve uyumun önünde engel teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, toplumsal kabul ve uyum süreci; ev sahibi toplum, göçmen ve devlet olmakla üç ana etkenin rolleri üzerine kurulmaktadır. Bu sürecin başarılı olması için gerek ev sahibi ve göçmen toplumundan kişilerin gerekse devletin insan haklarının korunması amacıyla hareket etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yani bunlardan birisinin insan haklarını ihlal edecek biçimde muamele göstermesi, toplumsal kabul ve uyuma engel olmakta, özgürlüklerin ortadan kalkmasına, dışlanma ve ayrımcılığa sebep olmaktadır.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSU

Türkiye, coğrafi konumu sebebiyle göç alan, göç veren ve transit ülke rolünü üstlenmekte ve bu sebeple sürekli göç olgusuyla ilişkin durumlarla iç içe olmaktadır. Türkiye'de ortaya çıkan göçleri, yapılan istikamet olarak iç göç ve dış göç, tarih olarak ise cumhuriyet dönemi öncesi ve cumhuriyet dönemi olmakla iki ana kategori altında incelemek mümkündür. İç göç (genel olarak kıır-kent arası) ve dış göçün (ülkeler arası) temelinde yatan nedenler çeşitli olabilse de genel olarak gruplamak gerekirse, emek göçü, beyin göçü, mevsimlik göç, geçici göç, sürekli göç, zorunlu göç, gönüllü göç, işçi göçü, mübadele göçü vb. şeklinde gruplara ayırmak mümkündür (İnan, 2016, s. 23; Koçak ve Terzi, 2012, s. 169). Tarih boyunca ise dönem dönem, çeşitli nedenlere bağlı olarak kitlesel göçlere maruz kalmış, diğer ülkelere göç vermiş, ülke içinde özellikle sanayileşmenin de etkisiyle artan göçler gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet dönemi göçleri ise 1923-1950, 1950-1980, 1980-2010, 2010 ve sonrası olarak dört döneme ayırarak incelemek mümkündür. Bu dönemlerde ortaya çıkan taleplere ve oluşan durumlara uygun olarak çeşitli göç politikaları geliştirilmiş ve değiştirilmiştir. Göçlerin beraberinde getirdiği değişiklikler, sadece ülke politikalarında değil toplumsal boyutlarda da karşımıza çıkabilmektedir. Önceki bölümde göç olgusu toplumsal kabul ve uyum süreci içinde ele alınarak tartışılmıştır. Bu bölümde ise genelden özele inilerek Türkiye'deki kabul ve uyum süreci incelenmektedir. Özetle, bu bölümde, tarih boyunca Türkiye'de oluşan göç politikaları, günümüzde Türkiye'de yapılan toplumsal kabul ve uyum süreci çalışmaları, bu süreçte ortaya çıkan sorunlar ve toplumların birbirlerine yaklaşımları ele alınacaktır.

3.1. İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TÜRKİYE'DE GÖÇ POLİTİKALARI

Günümüzde Türkiye'nin ulusal ve uluslararası göç politikaları tarih boyunca ülkede ortaya çıkan çeşitli göç deneyimlerine dayanarak kurulmuş ve geliştirilmiştir. Coğrafi konumun etkisiyle Türkiye, sık sık göç olgusuyla iç içe olmuştur. Güncel olarak baktığımızda, çeşitli nedenlerle ikamet izni alarak ülkede bulunanlar, geçici ve uluslararası koruma altına

olanlar, kaçak olarak ülkeye girenler, kaçak yollarla çalışanlar, insan ticareti mağdurları gibi birbirinden farklı göçmen grupları Türkiye`de barınmaktadır. Ülkeye yapılan ve ülkeden giden göçlerin nedenleri dönem dönem değişiklik gösterse de içinde bulunduğumuz Cumhuriyet döneminde Türkiye`ye yapılan uluslararası göçlerin çoğunluğunun sığınma amacıyla yapıldığı görülmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015, s. 34). Günümüzde Türkiye`nin göç politikasının insan haklarının korunmasına yönelik yaklaşıma sahip olup olmadığını anlamak için öncelikle Türkiye`de farklı dönemlerde ortaya çıkan göçleri ve göçe bağlı yaşanan sorunları araştırarak, güncel halini alana kadar nasıl değiştiğini ve geliştiğini incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda bu bölümde 1923`den günümüze kadar Türkiye`de yapılan göç politikaları ve düzenlemeleri incelenecektir.

3.1.1. 1923-1950 Dönemi Türkiye`nin Göç Politikası

Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan ve I. Dünya Savaşından sonra Anadolu dışında kalan Müslüman ve Türkler, siyasi sınırları çizilen Türkiye Cumhuriyeti`ne gelmeye başlamış, gayri-Müslümler Türkiye Cumhuriyeti`nden ayrılmış ve böylece göç dalgaları meydana gelmiştir (İçduygu, 2014, s. 54; İnan, 2016, s. 16,). 1923-1950 yılları arasında, başta Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya`dan olmakla sayısı bir milyonu aşan göçmenler, mübadil edilen, sığınan, serbest ve iskanlı göçmen olarak Türkiye`ye akın etmiştir (GİB, t.y.h). Bu göçlerin genelini temelinde savaştan, şiddetten, katliamdan kaçma yatmaktadır (Tepealtı, 2020, s. 186). Osmanlı döneminde göçmenlerde Müslümanlık şartı aranırken, bu dönemde Türklük, Türk kültürüne ve soyuna bağlılık esas alınarak politikalar oluşturulmuş ve böylece ulus-devlet kuruluşunun temelini atılmasında bu bağlamda önemli adımlar atılmıştır (Tepealtı, 2020, s. 186). 1926 yılında kabul edilen 885 sayılı *İskan Kanunu* ve sonrasında eksikliklerin düzenlenmesi için yapılan 1934 yılı 2510 sayılı *İskan Kanun*`unda bu yaklaşımın yansımaları görmek mümkündür. Bu kanunda göçmenler, temelde Türk kültürüne bağlı olan ve Türk soyundan gelen kişiler ve bu şartları karşılamayan kişiler olarak iki gruba ayrılmış ve göçmenlerin Türkiye Cumhuriyeti`nde yerleştirilmeleri ve buna bağlı diğer haklarının kullanımı üzerine yapılan düzenlemelerden bahsedilmiştir. Böylelikle bu dönemde yapılan bu düzenlemeler, gelecekte yabancı,

göçmen, azınlık ve yurttaşlık hakları gibi göç olgusuyla ilgili yapılacak düzenlemelere katkı sağlayacak temeller atmıştır (Erder, 2014a, ss. 100-101). Zorunlu sebepler yüzünden geçici olarak ülkede ikamet etmek için sığınan kişiler mülteci, madde 4`de sıralanan kişiler yani “anarşist, casus, göçebe çingene, Türk kültürüne bağlı olmayan, ülke dışına çıkarılmış” olmayan kişiler ise muhacir olarak tanımlanmaktadır. Muhacirlerin ülkede ikamet etme başvurusunda bulunma hakları vardır. Bu kanunda nüfus dağılımı esas konu olarak görülse de, asıl amaç Türk kültürünü, Türk kimliğini ve Türk dilini korumak ve güçlendirmek, boş kalan topraklara yerleştirme yapmak, nüfus dağılımını, kültürel, siyasal, ekonomik değişiklikleri ön plana alarak yapmak, tarımı güçlendirmek, çiftçilere destek olmak ve böylece milli üretimi artırmaktır (Erder, 2014a, ss.104-106; Şakacı, 2020, ss. 46-47). Farklı din ve etnik kökenden gelen göçmenler de ülkeye kabul edilmiş, fakat yapılan düzenlemeler göçmenlerin asimile olarak Türk kültürüne kaynaşmaları üzerine uygulanmıştır (İçduygu, 2014, s. 55).

Yine bu dönemde yapılan düzenlemeler, anlaşmalar sadece ülkeye gelen değil, zorunlu olarak dış-göç yaptırılma veya sürgün edilme şekliyle ülke dışına giden göçmenleri de belirlemek için etkili olmuştur. Örnek olarak, 1923 *Lozan Anlaşmasıyla* Yunanistan ve Türkiye arasında nüfus mübadelesi yapılmış, yani Türk ve Rumlar zorunlu göç ve tehcire maruz kalmıştır. Böylelikle ulusal kimliğin oluşturulmasının önemli göstergesi olan bu ve diğer göç ve zorunlu göç düzenlemeleri, henüz göçmen haklarının oluşmadığı bu dönemdeki göçmen anlayışının anlaşılmasında büyük rol oynamaktadır (Erder, 2014a, s.101).

Özetle bu dönemle ilgili çok detaylı ve geniş kapsamlı göç politikalarının olmadığını ileri sürmek yanlış olmaz. Henüz insan haklarının yasalarla korunması hedefinin benimsenmediği bu dönemin göç politikasının, ulusal kimlik oluşumunu ve Türklük ilkesini esas alarak düzenlendiği söylenebilir.

3.1.2. 1950-1980 Dönemi Türkiye'nin Göç Politikaları

Bu dönemde de Türkiye'ye özellikle Bulgaristan, Yugoslavya-Makedonya, Doğu Türkistan, İran başta olmak üzere diğer ülkelerden de yoğunlukla Türk soydaşı ve Müslüman göçmenlerin akınları devam etmiş (GİB, t.y.h) ve bu göçmenlerin çoğunluğu şiddetten, baskıdan kaçmak amacıyla göç gerçekleştirmiştir. Bu dönemde yapılan *Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması*, 1968-1979 yıllarında Bulgaristan'dan yeni bir göç dalgasının gelmesine yol açmıştır (GİB, t.y.h). İsrail devletinin kurulmasıyla ülkede bulunan Yahudilerin oraya taşınması, 1955 yılında gayri-Müslimlere karşı saldırılar gerçekleşmesi, Kıbrıs olaylarının etkisiyle 1963-1964 yıllarında Rumların İstanbul'dan Kıbrıs'a taşınması gibi olaylar sebebiyle Türkiye dışına da göçler gerçekleşmiş ve ülkedeki gayri-Müslim sayısında azalmalar meydana gelmiştir (İçduygu ve Aksel, 2013, s. 173). Yani bu dönemde Türk ve Müslüman özellikli kişilerin yoğunluk olması, homojen bir ulusal kimlik oluşumunda katkı sağladığını ileri sürmek mümkündür. Fakat bu dönemin başlarında öne çıkan modernite ve dolayısıyla sanayileşmenin gelişiminin de göç hareketliliğine yön verdiği görülmektedir. Bu etki hem iç göç hem de uluslararası göçlerde karşımıza çıkmaktadır. 1950'li yıllarda nüfus yerleşimi ve iskan politikaları, nüfus artışı, modernleşme ve tarımsal alandaki değişiklikler sebebiyle artan iç göç sonucunda kontrol edilemez hale gelse de, dış göç alanında halen denetlemeler yapılması mümkün olmuştur (Erder, 2014b, ss. 157-158). İç göçte kırdan kente, dış göçte ise Batı Avrupa ülkelerine işçi göçü gerçekleştirilerek uluslararası göçte Türkiye, göç veren ülke konumuna geçmiştir (Tepealtı, 2020, s. 189). Özellikle savaş sonrası Avrupa'da artan işgücü talebini geliştirmekte olan ülkeler karşılaşmış ve geçici misafir işçi olarak göçler gerçekleştirilmiştir. 1963 yılında Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ile Türkiye arasında imzalanan *Ankara Anlaşması*yla Avrupa'nın kalkınmasına destek için işçi göçleri başlamıştır (Polat, 2021, s. 151). 1961-1974 yılları arasında toplamda nerdeyse 800.000 işçinin Türkiye'den Avrupa'ya göç ettiği bilinmektedir (İçduygu ve Aksel, 2013, s. 173). 1973'de ortaya çıkan petrol kriziyle Batı Avrupa'ya göçler kısıtlanmış ve durağan hale gelmiş ve sonrasında ise göç politikaları aileleri birleşimi ve kalıcı ikamet için tedbirler üzerine yoğunlaşmıştır (İçduygu ve Aksel, 2013, s. 174). Bu olaylardan sonra göçmenler istikameti değiştirerek, yoğun olarak Orta

Doğu, Avusturalya, Kuzey Afrika ve Arap ülkelerine akın etmeye başlamışlardır (İçduygu ve Aksel, 2013, s. 174; Tepealtı, 2020, ss. 190-191).

1950 yılında yapılmış *5682 sayılı Pasaport Kanunu* ve yine aynı tarihli olup ama 2013'e kadar uygulanan *5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun*, Türk vatandaşları ve yabancıların ülkeye giriş-çıkışı ve pasaport belgeleri düzenlemeleri, ülkeye giren yabancıların ikamet ve seyahat hakları ve kısıtlamaları konu edinerek dönemin göç politikasında belirleyici olmuştur. Bu kanunlarda yasalar çerçevesinde yapılan göçlerle ilgili esas ve usullerin ele alınması, yasadışı göçler ile sığınmacı ve mülteciler için yeterli düzenlemeler yapılmadığını göstermektedir (Polat, 2021, s. 150).

Bu dönemde göç ve göçmen olgusuna ilişkin önemli gelişmeler ortaya çıkmış ve II. Dünya Savaşından sonra başta *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* olmak üzere bu beyannameyi temel alan birçok uluslararası sözleşmeler yapılmış ve ülkeler işbirliği göstermiştir. Bu sözleşmelerden BM tarafından yapılan 1951 *Cenevre Sözleşmesi*, 1954 *Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme* ve 1967 *New York Protokolü*, mülteci ve vatansız kavramının ve bu kişilerin haklarının kapsamının günümüzdeki halinin temelini atmıştır. Türkiye de bu sözleşmelerde taraf devletler arasında yer almaktadır. Fakat mülteci kavramı için 1951 *Sözleşmesi*'nde coğrafi ve zaman sınırlılıkları getirilmiş, yani “1 Ocak 1951 tarihinden önceki olaylar”, “Avrupa'da meydana gelen” ve “Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” olarak getirilen bu sınırlamalarda mekan sınırlılığı devletlerin seçimine bağlı olmuştur. Türkiye, “Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda” seçimin seçerek, mülteci statüsünün tanınacak kişiler için Avrupa'dan gelmiş olması şartını kabul etmiştir. Türkiye'nin de imzaladığı 1967 *New York Protokolü*'nde ise düzenlemeler getirilerek “1 Ocak 1951 tarihinden önce” olan zaman kısıtlaması kaldırılmış olsa da, Türkiye coğrafi kısıtlamayı kaldırmamıştır. Bunlara ilaveten 1965 yılında BM tarafından onaylanan *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme* de tüm insanların dışlanmaya maruz kalmamasını savunarak, alt grup olan göçmenlerin de baskın

toplumdan farklılıklarının olması sebebiyle ayrımcılıkla karşı karşıya kalmamalarını amaçladığını söylemek mümkündür.

Kısacası, bu dönemde Türkiye, Müslüman ve Türk kökenli göçmenleri kabul ederek göç alan, işçi olarak giden Müslüman ve Türklerin göçüyle ise göç veren bir ülke konumuna gelmiş, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde ve yanı sıra diğer ülkelerde de Türk kökenli topluluklar yaşamaya başlamıştır. Fakat insan haklarının korunması için uluslararası işbirliklerinin güçlendirilmeye başlandığı bu dönemde, göçmenlerin de ayrıca ele alınarak haklarının ve yaşadıkları hak ihlallerinin bir sorun alanı olarak öne çıkması, göç politikalarının düzenlenmesinde önemli değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Bu değişikliklerin temelinde ise insana ve insanın değerine olan yaklaşımın bulunduğu görülmektedir.

3.1.3. 1980-2010 Dönemi Türkiye`nin Göç Politikaları

Bu dönemde küreselleşmenin de etkisiyle artan göçlerde Türkiye, Avrupa`ya geçmek için gelenlere transit ülke, özellikle 1980 darbesinin etkisiyle göç veren ülke ve komşu ülkelerdeki siyasal ve ekonomik sorunlar sebebiyle ise göç alan ülke konumuna gelmiştir (İçduygu, 2014, ss. 57-58; Tepealtı, 2020, s. 196). Ülkelerinde ortaya çıkan çatışma ve siyasi olaylar nedeniyle, başta Bulgaristan, Afganistan, Irak, İran, Doğu Avrupa ülkeleri, Bosna, Kosova, Makedonya`dan kitlesel göçler olmakla çeşitli ülkelere göçmenler Türkiye`ye gelmiştir. Türkiye`ye sığınmak için gelen göçmen akınlarına *Açık Kapı Politikası* uygulanmış ve Avrupa`dan gelmedikleri için mülteci statüsü yerine geçici sığınmacı statüsü verilerek ülkeye kabul edilmiştir (Polat, 2021, s. 152). İçlerinde çoğunlukla yabancı göçmenlerin de olduğu bu göçlerin etkisiyle göçmenlerde aranan Türk kökenlik esası bozulmuş ve göçlerin ulusal kimlik için tehdit unsuru olabileceği düşüncesi ile düzenlemeler yapılmıştır (İçduygu ve Aksel, 2013, s. 175). Buna örnek olarak, Kuzey Irak`tan gelen Kürt kökenli 500 bin sığınmacıdan 50 bininin sınırdan geçmesine izin verilmesini göstermek mümkündür (Tepealtı, 2020, s. 191). Ülkeye alınan sığınmacılar için dört adet geçici kamp kurulmuştur (Aydınlı, 2017, s. 54). Büyük bir kısmı ise ABD ve BM

yardımı ile tarihte ilk kez yapılan “Çekiç Güç Harekatı” ismi verilen müdahaleyle, yani şiddetten korktukları bölgeden çıkmalarına gerek kalmadan, ülkenin içinde onlara korunma sağlanmasıyla Kuzey Irak'ta güvenli bölge yaratılarak oraya yerleştirilmiştir (Aydınlı, 2017, s. 54; Tepealtı, 2020, ss. 191-192). Bu dönemde çalışma ve eğitim amacıyla yapılan düzenli göçler olsa da, sığınma, kaçak işçi ve diğer ülkelere geçmek gibi farklı amaçlarla yapılan düzensiz göçlere daha sık rastlanmaktadır (Aydınlı, 2017, s. 52; İçduygu, 2014, s. 58). 1990'lı yılların ortalarından 2000'li yılların başına kadar artarak yıllık 90 bin ile 100 bin arası seviyeye çıkan, 2005-2010 yılları arasında ise toplam 300 bini geçen sayıda düzensiz göçmen yakalanmıştır (GİB, t.y.d; İçduygu vd., 2014, s. 317) .

Bu dönemde Avrupa'ya da göçlerin artmasıyla, Avrupa Birliği'nde (AB) oluşturulan ortak sınırların korunmasında düzenlemeler yapılmaya çalışılmış, fakat her ülke kendi ulusal göç politikaları uygulamaya devam etmiştir (Polat, 2021, s. 152). Yine de AB sınırlarını geçmek isteyen sığınmacı ve mültecilerin durumlarına dikkat çekilerek bu duruma ilişkin düzenlemeler yapılmış ve AB'nin *Schengen Anlaşması* ve *Dublin Sözleşmesi* gibi uluslararası belgelerinde de bu konuya yer verilmiştir.

Bu dönemde kitlesel göç hareketliliklerini, özellikle sığınma amacıyla gelinen göçleri deneyimleyen Türkiye, daha önce yapılan yasa ve düzenlemelerin düzensiz göçle ilgili yeterli olmaması sonucunda onları geliştirmiş veya yeni çeşitli kanunlar ortaya koymuştur. Özellikle İran, Irak ve Afganistan'dan sığınmak amacıyla akın halinde gelen göçmenler ve Avrupa'ya geçmek amaçlı ülkeyi kullanan düzensiz göçmenler için düzenlemeler getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi 1994 yılında yapılan ve 1998 ve 2006 yıllarında tekrar güncellenen, *Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik* olmaktadır. Bu *Yönetmelikle*, ülke içindeki göç hareketliliği ile uluslararası göç politikalarının uyumsuzluğundan doğan sorunlara çözüm getirilmiş, yani 1951 *Cenevre Sözleşmesi*'nde Türkiye'nin çekince koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle Avrupa dışından ülkeye sığınan kişilere mülteci statüsünün ve dolayısıyla mülteci

haklarının tanınamamasıyla ortaya çıkan karmaşaya bir düzenleme getirilmiş, Avrupa dışından gelen kişiler sığınmacı tanımıyla ifade edilmiştir. *Yönetmelik*, sığınmacıların ve mültecilerin ülkedeki statü ve haklarını, onlara uygulanacak işlemleri ve ilgili kurum ve kuruluşların yetkili oldukları alanları açıklamaktadır. Böylelikle bu *Yönetmelikle* ulusal göç politikasında ilk kez sığınmacılar için önemli bir düzenleme yapıldığı söylenebilir.

1960`lı yıllarda Avrupa`ya giden misafir göçmenlerin geri gönderilmesi üzerine çalışmalar yapılsa da, çoğunluğu orada kalıcı olarak kalmayı tercih ettiler. Ortaya çıkan bu durumlar sonucunda, göçmenlerle ilgili düzenlemelerin sadece Avrupa ülkelerinde değil göçmenlerin vatandaşlığı bulunan ülkelerde de yapılması gerekliliği doğmuştur (İçduygu ve Aksel, 2013, ss. 176-177). Bunun dışında bu dönemde de Türkiye`den giden işçi göçlerinin devam ettiği ve bu göçlerin istikameti Arap ve eski Sovyet ülkelerine olduğu görülmektedir (Tepealtı, 2020, s. 195). Bu bağlamda Türkiye`de 1981 yılında düzenlenen çifte vatandaşlık hakkı, ülke dışında yaşayan Türk göçmenler için önemli bir düzenleme olmuştur.

Bu dönemde eğitim ve ekonomik amaçla yapılan düzenli göçlerde de artış görülmüştür (Tepealtı, 2020, s. 194). 1983 yılı *Türkiye`de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun* ve temelinde göçmenlerin kaçak işçi olması ve emek sömürsünün engellenmesi amacıyla yapılan 2003 yılı *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun* düzenlemeleri ile Türkiye`de göçe ilişkin yapılan çalışmalarda artık yabancıların da etken olduklarını söylemek mümkündür. Buna ilaveten 1990 yılında BM tarafından kabul edilen *Tüm Göçmen İşçilerin Ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi`nin* Türkiye tarafından imzalanması göçmenlerin insan haklarının korunması için yapılan çalışmalarda önemli gelişmelerden birisi olmuştur.

2000`lerin başında Türkiye`nin AB`ye katılması, aday ülke ve tam üyelik konusunda müzakereler ortaya çıkmış, 2001 yılında *Katılım Ortaklık Belgesi* imzalayan ve AB`ye uyum sürecine giren Türkiye, göç politikalarında da AB`nin düzenlemelerine uyum sağlamaya çalışmıştır. Bunun sonucu olarak ulusal göç politikaların uluslararası düzenlemelere ve AB`nin iltica ve göç mevzuatına uyumlaştırılması çalışmaları üzerine

Türkiye için görevler belirlenmiş, yapılan araştırmalar sonucunda amaca uygun olarak *Strateji Belgeleri* hazırlanmış ve 2005 yılında *İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı* yayınlanmıştır. Bu eylem planına bağlı olarak 2008 yılında İçişlerin Bakanlığı tarafından Göç-İltica ve Entegre Sınır Yönetimi olmak üzere iki büro kurulmuştur (Demirhan ve Aslan, 2015, s. 42).

1934 yılı *İskan Kanunu* güncellenerek 2006 yılında 26301 sayılı *İskan Kanunu* olarak tekrar düzenlenmiştir. İlk kanundan farklı olarak göçmen olarak kabul edilmeyecek kişileri Türk soyundan gelmeyen ve Türk kültürüne bağlı olmayan, bağlı olup da sınır dışı edilen ve güvenlik nedeniyle ülkeye kabul edilmesi uygun olmayan kişileri kapsamaktadır. Yani ilk kanundan bu bölümde olan casus, anarşist, çingene ve göçebeler kaldırılmıştır. Fakat yine göçmenlerde aranan Türk kültürüne ve soyuna bağlılık ilkesi bu *Kanun`da* da karşımıza çıkmakta ve ülkenin göç politikasında ulusal kimliğin de hala ön planda olduğunu ortaya koymaktadır.

Kısacası, bu dönemde küreselleşmenin de büyük etkisiyle artan göçler karşısında ulus devlet anlayışlı göçmen kabul yaklaşımı değişikliğe uğrayarak, uluslararası göç politikaları daha ileri çıkmış, insan haklarını merkeze alan yaklaşım geliştirilmiş ve kaynak, hedef ve transit ülke rollerine uygun olarak ayrı ve çeşitli yasalar getirilmiştir. Özellikle yasadışı göçlerin hem uluslararası hem ulusal düzenlemelerle önü alınmaya çalışılmıştır. Ulusal göç politikalarının uluslararası müktesebata uygun olması için çalışmalar yapılmış ve bu bağlamda yapılan düzenlemelerin insan haklarının korunması üzerine yoğunlaşmasına önem verilmiştir.

3.1.4. 2010-2023 Dönem Türkiye`nin Göç Politikaları

2010 yılından günümüze kadar Türkiye, bu zamana kadar karşılaştığı en büyük göç akınıyla baş etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Türkiye yoğun olarak, başta üç milyonu aşan Suriyeli olmak üzere Afganistan, İran, Irak, Pakistan, Ukrayna ve diğer ülkelere sığınma ve uluslararası koruma için üçüncü ülkelere geçme amacıyla gelen göçmenleri kabul eden

ülke rolünü üstlenmektedir. BMMYK'nin yıllık olarak yayınladığı sığınmacı ve mültecilerle ilgili istatistiklere göre Türkiye son sekiz yıldır sayıca en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülke olmuştur (The UN Refugee Agency, 2022b). Daha önce böylesine kitlesel akınla karşılaşmayan ve bu sebeple özellikle düzensiz göç, sığınmacıların ülkeye kabul ve barınma konularında yeterli düzenlemeleri olmayan Türkiye, bu yıllarda göç politikasında yeni düzenlemeler yapmak ve uluslararası işbirliğiyle çalışmak zorunda kalmıştır.

2010 yıllarında Kuzey Afrika ve Arap ülkelerinde ortaya çıkan ve Arap Baharı adı verilen, ana amaçları otoritelerden değişim talepleri olan isyanlar, etkilenen ülkelerin bazılarında çatışmalar meydana gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum Suriye`de de etkisini göstermiş ve bu çatışmalar günümüze kadar devam etmiştir. Şiddetten, savaştan, işkenceden kaçan Suriyelilerin büyük çoğunluğu, korunma amacıyla komşu sınır ülkesi olan Türkiye`ye sığınmışlardır. Türkiye *Açık Kapı Politikasını* uygulayarak sınıra gelenleri kabul etmiştir. Oluşan durumun ilk başta geçici bir süreliğine olacağı düşüncesiyle uygulanan bu politika, yıllar geçtikçe büyüyen kitlesel göç dalgasıyla elverişsiz olmaya başlamış ve ülkeye yayılan göçmenlerin kontrolünde zorluklar ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Tepealtı, 2020, s. 198). 2012 yılında sayıları 14 bin civarındayken, 2013 yılında 200 bini aşmış, sonraki yıllarda ise daha da katlanarak günümüzde sayısı üç milyonu geçen Suriye vatandaşı Türkiye`de yaşamaktadır (GİB, t.y.b). Böylesine bir kitle akını karşısında koordinasyonlu çalışmalar yürütülmesi gerekliliğiyle, başta *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)*, *Geçici Koruma Yönetmeliği* olmakla çeşitli düzenlemeler yapılmış, ilk başlarda gelen göçmenlerin misafir oldukları, insani yardıma ihtiyaçları oldukları ve gidici oldukları yaklaşımıyla geçici koruma statüsü verilmiş ve kalıcı çözümler sunulmamıştır.

2008 yılında kurulan İltica ve Göç Bürosu, sığınmacı ve mülteciler, düzenli ve düzensiz göçmenler için çeşitli kanunlar ve yasalar çıkarmak üzere çalışmalar yapmıştır (Aydınlı, 2017, ss. 78-79). Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan taslak kanunlar, bir kanun altında, 2013 yılında yapılan 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)* altında toplanmış ve onaylanmıştır. Beş kısım ve alt bölümlerden oluşan bu

Kanunda, geri gönderme yasağı vurgulanarak, Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet işlemleri, sığınmacı, mülteci ve vatansız kişilerin hakları, sınır dışı etme ve üçüncü ülkeye yerleştirilme prosedürleri, geri gönderme merkezleri ve hizmetleri, geçici ve uluslararası korumanın kapsamı gibi bazılarının daha önce ayrı ayrı ele alındığı usul ve esaslar güncellenerek bir araya toplanmış ve bazı yenilikler getirilmiştir. Bu yasada mülteci tanımındaki coğrafi sınırlama devam etmiş, şartlı mülteci statüsünde bu sınırlama kaldırılmış, sınırlara gelerek kitlesel göç yapan sığınmacılar için acil bir çözüm olarak geçici koruma sağlanması kabul edilmiştir. *Kanunda* uluslararası korumanın kapsamı ise ikincil koruma, şartlı mülteci ve mülteci statülerini içermektedir. Göçmenlerin uyum süreci de ele alınarak, bu bağlamda kamu kurum ve kuruluşların, yerel yönetimin, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) faaliyetlerde bulunmasına izin verilmesi ve bu süreçte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) kamu kurum ve kuruluşlar ve STÖ'lerle işbirliği yapması vurgulanmıştır. *Kanunun* uygulanmasında usul ve esasları içeren 2016 yılında *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik* çıkarılmış ve *Kanundaki* hizmetler, göçmenlerin hakları, hüküm ve yükümlülükler ve uygulanacak işlemler daha detaylı ele alınmıştır.

YUKK ile gelen bir diğer yenilik ise Türkiye'de göçle ilgili bir kurum yaratılmasıdır. Yasa üzerine 2014 yılında İçişleri Bakanlığına Bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 2021 tarihinde Genel Müdürlük statüsü değiştirilerek güncel hali olan Göç İdaresi Başkanlığı adıyla hizmet vermeye devam etmektedir. Göç ile ilgili işlemlerin yürütülmesi, mevzuatların taleplerinin yerine getirilmesi başta olmakla, uyum çalışmaları, geçici koruma işlemleri, vatansız kişiler ve insan ticareti mağdurlarına ilişkin işlemler, düzensiz göçle mücadele vb. gibi kapsamlı hizmet sunan GİB (GİB, t.y.f), ilgili işlemlerin yerine getirilmesinde kendine bağlı birimlerle, daire başkanlıklarıyla hizmet vermektedir (Demirhan ve Aslan, 2015, s. 48). Yine bu *Kanunla* günümüzde güncel haliyle *Göç Kurulu* olarak değiştirilen, İçişleri Bakanlığı içerisinde *Göç Politikaları Kurulu* kurulmuştur. 2016 *Yönetmeliği*'ne esasen bu kurulun görevleri arasında, göç politikalarını ve stratejilerini belirleme ve uygulanmasını izleme, kitlesel akın durumu karşısında yapılacakları ve yabancılara sağlanacak uzun dönem ikamet izinlerinin gerekliliklerini belirlemek,

uluslararası işbirliğini oluşturmak ve bu kapsamda yapılacak çalışmaların kapsamını belirlemek, göç alanında çalışan kamu kurum ve kuruluşların koordinasyonu üzerine kararlar almak gibi çeşitli sorumlulukları vardır. Buna ilaveten göç alanında çalışmak üzere *Göç Danışma Kurulu* ve *Düzensiz Göçle Mücadele Kurulu*, *Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu* gibi GİB'e bağlı sürekli kurul ve komisyonlar da oluşturulmuştur (GİB, t.y.i). *YUKK* esasında 2014 yılında düzenlenen ve sonraki yıllarda geliştirilen *Geçici Koruma Yönetmeliği*'nde, geçici koruma statüsüne sahip kişilerin haklarını, onlara sağlanacak hizmetleri, genel yükümlülükleri, sosyal yardım, eğitim ve çalışma gibi çeşitli alanlarda yapılacak değişikliklere ilişkin usul ve esaslardan hangi birimlerin sorumlu oldukları gibi geçici koruma ile ilgili işlemler, kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu *Yönetmeliğin* 61. maddesiyle 1994 yılı *Yönetmeliği* yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca 16. maddeye göre geçici koruma kapsamına alınan kişilerin bu süreçte bireysel olarak uluslararası korumaya başvuramadıkları da vurgulanmıştır. Sınırlara yakın illere yayılan ve genel olarak oradaki kamplarda barınan Suriyeliler için gerekli hizmetleri ilk aşamada Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) sunmuştur (Polat, 2021, s. 156). *Geçici Koruma Yönetmeliği* ile getirilen değişiklikler sonucunda 2015 yılında Emniyet Müdürlüğü, yabancılarla ilgili işlemlerini ve 2018 yılında ise AFAD, kamplar ve göçmenlerle ilgili işlemleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devretmişlerdir. Kısacası *YUKK*, Türkiye'nin göç politikasında göçmenlere yaklaşımda, uluslararası göç mevzuatına uyum sağlanmasında, göç işlemlerinin yürütülmesinde ve koordinasyonunda oldukça önemli bir yere sahiptir.

Suriye krizinde Türkiye için uluslararası işbirlikleri önemli olsa da AB, kendi sınırlarını güçlendirerek mültecilerin AB sınırlarından geçmelerinde oldukça kısıtlayıcı prosedürler uygulamakta ve Türkiye'nin çalışmalarının, özellikle AB sınırına yapılan düzensiz göçle mücadele çalışmalarının yetersiz olduğu ile ilgili eleştiriler yapmaktadır (Tepealtı, 2020, s. 199). Suriye, Afganistan, Irak gibi Orta Doğu ülkelerinden gelen sığınmacılara karşı dışlayıcı bir tavır sergileyen AB, sığınmacıların Türkiye'de kalması için maddi destekler de sunmaktadır (Işığışok ve Kariman, 2022, s. 1595). 2022 yılında ortaya çıkan ve halen devam eden Rusya-Ukrayna çatışmalarının sonucunda milyonlarca Ukraynalı ülkesini terk

etmek zorunda kalmış, 8 milyondan fazlası Avrupa ülkelerine yayılarak kitlesel göç yapmış, 5 milyondan fazlasına ise geçici koruma ve benzeri koruma tanınmıştır (Ukraine Refugee Situation, t.y.). Orta Doğudan gelen sığınmacılara karşı sınırlarını nerdeyse kapatan AB, Ukraynalı mültecilere kapılarını hızlıca açmıştır. Daha önce yapılan uluslararası anlaşmalarda işbirliği istekliliği gösteren, mülteci krizlerinin insan haklarını esas alan yaklaşımla çözülmesini öneren AB, ayrımcı davranış sergileyerek, ortaya çıkan Suriyeli sığınmacılar krizi ile mücadelede geri çekilmiştir (Işığışık ve Kariman, 2022, s. 1605). Bu dönemde ayrıca *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*, *Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik*, *Uluslararası İşgücü Kanunu* gibi çeşitli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

2010-2022 yılları arasında Türkiye`de uluslararası koruma talebinde bulunan kişi sayısı 500 bini geçmekte ve 2022`de koruma talebinde bulunan kişilerin uyruklarının sıralamasında Afganistan, Ukrayna ve Irak başta gelmektedir (GİB, t.y.c). 2022 yılının ortasında yayınlanan raporlara göre Türkiye, mülteci statüsüne sahip 145 bin Ukraynalı (5.116`sı uluslararası koruma başvurusunda bulunan) (The UN Refugee Agency, 2022b), sığınmacı statüsüne sahip 132.166 Iraklı, 135.445 Afganistanlı, 15.135 İranlı (The UN Refugee Agency, t.y.) ve geçici koruma statüsü verilen üç milyonu aşan Suriyeli, 9.258 Iraklı ve 7.647 Afganistanlıya ev sahipliği yapmaktadır (The UN Refugee Agency, 2022b). Türkiye, Eylül 2022 itibariyle 5.927 kişinin üçüncü ülkeye yerleştirilmesinde yardımcı olmuştur (The UN Refugee Agency, 2022b). Yani bu dönemde Türkiye`de koruma arayanlar, sadece Suriye vatandaşları olmamakla birlikte nüfuslarının yoğun olması nedeniyle göç politikalarının odağını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye önceki dönemde de karşılaştığı ve sığınma taleplerinin artmasıyla artan düzensiz göçle bu dönemde de mücadele vermektedir. GİB`in verilerine göre, 2010-2023 yılları arasında Afganistan, Irak, Pakistan, Suriye, Filistin ve diğer ülkelerden gelen düzensiz göçmenlerin sayısı toplamda 1.5 milyonu geçmektedir (GİB, t.y.d). Bu durumun karşısında yapılan önemli çalışmalardan birisi 2018 yılında *Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi`nin*

kurulmasıdır. Buna ilaveten uluslararası işbirlikleri güçlendirilerek Avrupa Birliği, Suriye, Romanya, Yunanistan, Pakistan ve birçok ülkeyle *Geri Kabul Anlaşmaları* (düzensiz göçmenlerin anlaşma yapılan kaynak ve transit ülkelere belirli şartlarla, insan haklarını ihlal etmeden geri gönderilmesi) yapılmıştır (GİB, t.y.g). AB ile yapılan anlaşma taraf devletlerin kendi vatandaşları için geçerli olmakta, üçüncü ülke vatandaşlarına uygulanması henüz yürürlüğe girmemektedir (GİB, t.y.g).

Özetle, Türkiye bu dönemde kişi sayısınca yoğunluk olarak göç almış ve bunun sonucunda sığınmacılarla ilgili verilecek hizmetler, sağlanacak koruma ve haklar gibi konuları ele alan daha kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Bu anlamda kurum ve kuruluşlarda değişiklikler ve yenilikler yapılmış, daha koordineli sistem oluşturulmuştur. Uluslararası göç politikalarına ve insan haklarını merkeze alan yaklaşıma uyum sağlamaya çalışılmış, göçmenlerin temel hak ihlallerinin önlenmesi için sağlanacak hizmetler için düzenlemeler yapılmış, yapılan düzenlemeler göçmenlerin mağduriyetlerinin giderilmesini esas alarak geliştirilmiş ve değiştirilmiştir.

Bu dört döneme bakarak Türkiye'nin göç politikasının tarih boyunca gelişerek günümüzdeki halini nasıl aldığını genel bir çerçevede anlamak mümkündür. Her dönemde çeşitli alanlarda ortaya çıkan sorunlar ve talepler üzerine çözümler sağlanmaya çalışılmış ve bu bağlamda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 2023 yılına baktığımızda, Türkiye, yoğunluk olarak on yılı aşkındır ev sahipliği yaptığı Suriyeli göçmenlerin sorunlarına odaklanmakta, aynı zamanda düzensiz göçle mücadele, göçmenlerin hak ihlallerinin önlenmesi, ortaya çıkan sorunların usul ve esaslar çerçevesinde çözümü, toplumsal uyum çalışmaları gibi göçe ilişkin birçok çalışmalar da yapmaktadır. Göç politikalarında sadece sağlanacak hizmetler değil, aynı zamanda toplumsal kabul ve uyum süreci de önemli bir yere sahip olmaktadır. Sürdürülebilir göç politikalarında entegrasyon süreci, toplumsal refahın önkoşulu olarak görülmekte ve bu amaç için çalışmalara önem verilmektedir. Çünkü topluma yeni katılan göçmenlerin kalıcı olarak bu toplumda yaşamaları demek, iki toplumun iletişime geçmelerinin kaçınılmaz bir durum olduğu anlamına gelmektedir. Bu sebeple, toplumsal kabul ve uyum, hem toplumlar arası ilişki için, toplum refahının

sağlanması için hem de gelecekte bu bağlamda devletin karşısına çıkabilecek sorunların azalması için bir gerekliliktir. Bu süreç, geri döneceği düşünülen fakat on yılı aşkındır kalıcı olan milyonlarca göçmene eve sahipliği yapan Türkiye için daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü yapılan çalışmalar yoğun olarak sığınmacılara yardım etmek yaklaşımıyla yapılmış, ilk yıllarda ülkelerindeki karmaşa bittiğinde gidecekleri düşüncesiyle topluma uyum sağlamaları üzerinde odaklanılmamıştır. Zaman geçtikçe bu yaklaşım değişmiş ve göçmenlerin topluma uyum ve kabulü için çalışmalara başlanılmıştır. Kısacası Türkiye, göçmenlerin hakları ve onlara sağlanan hizmetlere ilaveten toplumsal kabul ve uyuma da yoğunlaşarak göç politikalarının kapsamını genişletmekte ve geliştirmektedir.

3.2. TÜRKİYE`DE TOPLUMSAL KABUL VE UYUM SÜRECİ

Türkiye tarih boyunca çeşitli uyruklardan sığınmacılara ev sahipliği yapmıştır. Azımsanmayacak sayıda olan bu sığınmacılar, farklı kökenlere, kültürlere, değer yargılarına, inançlara, kısacası farklı kimliklere sahip olduklarından ülkede yaşadıkları sürede bu farklılıklarının ve statülerinin onlar için mağduriyet oluşturabilecek durumlar doğurmaması için çalışmalar yapılmaktadır. Aksi takdirde insan hakları ihlalleri ve toplumsal dışlanma gibi olumsuz durumlar ortaya çıkabilmektedir. Göçmenler ve ev sahibi toplumun, toplumsal refah içinde yaşamaları için bir koşul olan toplumsal kabul ve uyum sürecinin başarılı olması, göçmenlerin geldikleri toplumun bir üyesi olarak görülmesi ve kendilerini bu topluma ait hissetmeleri ile sonuçlanması anlamına gelmektedir. Göçmenler için eğitim, sağlık, istihdam, barınma gibi çeşitli alanlarda yapılan, ev sahibi toplum için de göçmenlerin kabulü üzerine yapılan çalışmaların olumlu sonuç vermesi, toplumsal refahın geliştirilmesi ve hak ihlallerinin önlenmesi için önemli gelişmeler ortaya çıkarabilmektedir. Türkiye`ye baktığımızda ise göçmenlere ev sahipliği yaptığı bu yıllarda, toplumlar arasında ciddi çatışmaların yaşanmadığı gözlemlenmiş, bu durum ise göçmen topluluğunun davranışlarında olduğu kadar ev sahibi toplumun da yüksek düzeyde kabul ve dayanışma sergilemesi sonucunda başarılıdır (Erdoğan, 2017, ss. 20-21).

Migration Integration Policy Index (MIPEX, 2020, t.y.a; MIPEX, 2020, t.y.b), ülkelerin uyum politikalarını sekiz alanda (işgücü piyasası hareketliliği, eğitim, siyasal katılım, vatandaşlığa erişim, aile birleşimi, sağlık, kalıcı ikamet, ayrımcılıkla mücadele) inceleyerek, bir ülkenin uyum politikasındaki yaklaşımını belirleyen üç ana başlık (göçmenlerin temel haklarını kullanabilmeleri, ev sahibi toplumla eşit fırsatlara erişebilmeleri ve ülkede kalıcı ve güvenli bir geleceğe sahip olabilmeleri) üzerine değerlendirmeler yaparak, ülkelerin uyum politika endekslerini hesaplayan ve bu bağlamda 56 ülkenin verilerini kapsayan bir araçtır. Uyum politikalarını ve etkilerini ölçtüğten sonra ülkeleri, eşit hakların, eşit fırsatların ve güvenli geleceğin garantilendiği kapsayıcı entegrasyon, göçmenlerin eşit haklar ve uzun süreli güvenliğe eriştiği fakat eşit fırsatların sunulmadığı kağıt üzerinde eşitlik, temel haklara ve eşit fırsatlara erişildiği fakat uzun süreli ikamette sorunlar yaşayarak eşit güvenlikten yararlanamadığı geçici entegrasyon ve uzun süreli yerleşim sağlansa bile temel haklara ve eşit fırsatlara erişimin olmadığı entegrasyonsuz göç olmak üzere dört gruba ayırmaktadır (MIPEX, 2020, t.y.b).

2010 ve 2014 yıllarında Türkiye için yapılan hesaplamalar sonucunda 100 puan üzerinden 22 ve 24 puan verilerek Türkiye, entegrasyonsuz göç ülkesi grubuna dahil edilmiştir (MIPEX, 2020, t.y.c). *YUKK*'un ve göç politikasındaki gelişmelerin etkisiyle 2019 yılında yapılan hesaplamalarda büyük değişiklikler ortaya çıkmış ve 43 puan alan Türkiye'nin entegrasyon politikasında temel kapsayıcı entegrasyon yaklaşımı olduğu sonucuna varılmıştır (MIPEX, 2020, t.y.c). Türkiye'de temel haklar, eşit fırsatlar ve uzun süreli yerleşimin güvenceye alınmasına ilişkin politikalar geliştirilse de, ev sahibi toplumun göçmenleri kendileriyle eşit, komşu veya yurttaş olarak görmelerini destekleyecek politikaların olmaması, entegrasyon konusunda ortaya çıkan olumsuz dinamikler olarak değerlendirilmiştir (MIPEX, 2020, t.y.c). Aynı zamanda raporda, ev sahibi toplumun tutum ve davranışlarının değişmesinin zaman alacağı ve Türkiye'nin yeni politikalarının iki toplum için de uyumu geliştirebileceği de vurgulanmıştır (MIPEX, 2020, t.y.c). Entegrasyonu etkileyen sekiz alanda Türkiye'deki göçmenler üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda en düşük puan (5 puan) göçmenlerin siyasal alanlarda katılımına verilmiştir (MIPEX, 2020, t.y.c). İşgücü piyasasında göçmenlerin eşit haklarının

olmadığı ve kendilerini geliştirebilmeleri için desteğin az veya hiç sağlanmamasıyla bu alanda da Türkiye'nin olumsuz bir tablo sergilediği sonucuna varılmış ve 22 puan verilmiştir (MIPEX, 2020, t.y.c). Göçmenlerin acil ve temel sağlık hizmetlerine erişebilmeleri, ücretsiz yararlanmaları, sağlık hizmetlerine erişimlerinde destek ve temel bilgiler sağlanmasıyla sağlık alanında Türkiye, ortalamanın üzerinde puan (69) almıştır (MIPEX, 2020, t.y.c). Geriye kalan eğitim, aile birleşimi, kalıcı ikamet, vatandaşlığa erişim ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında ise göçmenlerin hala sorunlarla karşı karşıya kaldıkları sonucuna varılarak yarı olumlu kategorisinde yer verilmiştir (MIPEX, 2020, t.y.c). Sonuç olarak Türkiye, uyum politikasının uluslararası bazda değerlendirilmesi sonucunda 100 puan üzerinden toplamda 43 puan alarak, 56 ülke arasında 40. sıraya yerleşmiştir (MIPEX, 2020, t.y.b) .

Ulusal literatüre baktığımızda ise Türkiye'de yaşayan göçmenlerin uyum süreci ile ilgili yapılan analizler, çalışmalar ve araştırmaların yoğunluk olarak Suriyelileri ele aldığını görmek mümkündür. 11 yılı aşkındır Türkiye'de yaşamaları, 63 binin geçici barınma merkezinde bulunarak üç milyondan fazlasının illere dağılması (GİB, t.y.b) ve bunun sonucunda toplumla aktif olarak iletişim içinde olmaları sebebiyle, Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyum süreci odakta olmuştur. Fakat sadece Suriyelilere odaklanılmamış, Afganistanlılar, Iraklılar gibi Türkiye'de barınan farklı uyruklu sığınmacıların da kabul ve uyum süreci üzerine araştırmalar da yapılmıştır. Çalışmalarda, Türkiye'nin göç ve uyum politikalarını, göçmenlerin göç deneyimlerini, Türkiye'de göçmenler için sağlanan hizmetleri ve bu hizmetlerin göçmen gruplarının uyum sürecini nasıl etkilediği, uyum sürecinin iki toplum için de işleyişini, toplumsal kabul ve uyumun önündeki engeller gibi çeşitli konular farklı açılardan ele alınarak incelemeler yapılmıştır.

Devam eden alt başlıklarda, bu araştırmalardan da yararlanarak Türkiye'nin toplumsal kabul ve uyum için yaptığı çalışmalar, bu sürecin karşısında duran sorunlar, insan hakları bağlamında ortaya çıkan engeller, toplumların birbirine yaklaşımı, yapılan çalışmaların bu yaklaşımları nasıl etkilediği konularına değinilerek Türkiye'de toplumsal kabul ve uyum süreci incelenmektedir.

3.2.1. Türkiye`de Gerçekleştirilen Toplumsal Kabul Ve Uyum Çalışmaları

Göçmenlerin haklarının korunması ve hizmetlerden yararlanmaları, insan onuruna yakışır düzeyde yaşayabilmelerini, ev sahibi toplumdaki yerlerini, topluma ve devlete ilişkin düşüncelerini etkilemektedir. Ev sahibi toplum açısından ise göçmenlerin ülkedeki davranışları, yapıp ettikleri, devletin uyguladığı politikalar, göçmenlere karşı oluşan algı üzerinde belirleyici olmaktadır. Tüm bu etkenler bir arada değerlendirildiğinde ise toplumsal Kabul ve uyum sürecinin de etkilendiği söylenebilir. Devletin yaptığı çalışmalar bazen direkt olarak toplumsal uyumu amaçlamakta, bazen ise dolaylı olarak yani hizmetlerin sağlanmasıyla toplumsal kabul ve uyuma ulaşılmaktadır. Toplumsal kabul ve uyum için göçmenlerin insan haklarının korunmasını, hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda uyumlarını amaçlayan çalışmalar yürütülmeli, ev sahibi toplumla beraber yaşayarak katılım sağlamalarını destekleyen politikalar düzenlenmeli ve böylece toplumlar arası çatışmalar önlenmelidir (Akman ve Balaban, 2018, s. 54). Toplumsal kabul ve uyum için evrensel politikalar olmamakla birlikte her ülke kendi uyum politikasını geliştirerek düzenlemeler yapmaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik`in 118. maddesine uygun olarak GİB, Türkiye`nin toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin çalışmalar ve bu çalışmalar için kurulması gereken merkezler konusunda kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, yerel yönetim, STÖ`ler ve üniversitelerle işbirliği yapmaktadır. Uyum çalışmalarının uygulanması için oluşturulacak merkezler ve bu merkezlerde verilecek hizmetler ise İçişleri Bakanlığının onayıyla belirlenmektedir. GİB ise bu bağlamda ulusal ve uluslararası kamu kurum ve kuruluşlarının beraber ve koordineli şekilde çalışmalarını sağlamakla görevlidir. YUKK`un 96. maddesine göre uyum faaliyetleri, göçmenlerin ev sahibi “toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve becerileri kazandırmak” amacını gütmektedir. Bu faaliyetlerin

yürütülmesi ve işbirliklerinin sağlanmasının koordine edilmesi amacıyla GİB'e bağlı Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü ve alt birimleri kurulmuştur.

Kamu kurumları, belediyeler, STÖ'ler ve göçmenlerin katılımı sağlanarak ve görüşleri alınarak, 2018 yılında *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı* hazırlanmış ve uyum faaliyetlerinin bu plan doğrultusunda yürütülmesine başlanmıştır (GİB, t.y.j; Uyum Strateji Belgesi, 2018, s. 9). Türkiye'nin ulusal uyum politikasında temel nitelik taşıyan bu belgede, toplumsal uyum, bilgilendirme, eğitim, sağlık, işgücü piyasası ve sosyal destek (sosyal hizmet ve yardım) olmak üzere altı alanda güncel durumlar ve ihtiyaçlar incelenerek gelecek beş yıl için stratejik amaç ve hedefler koyulmuş, öneriler sunulmuştur (Uyum Strateji Belgesi, 2018). Uyum faaliyetlerinin uygulanmasında, ilgili kamu kurum ve kuruluşların çalışmalarının koordine edilmesinde, toplantılar yapılmasında sorumluluk Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı'na verilmiştir. Sunulan stratejik önceliklerde yerel yönetimin, belediyelerin, kamu kurum ve kuruluşlarının, STÖ'lerin ve üniversitelerin uyum faaliyetlerindeki rollerine de yer verilmiştir. Bu belgeden anlaşıldığı üzere Türkiye uyum çalışmalarında, göçmenlere karşı asimilasyoncu veya dışlayıcı bir yaklaşımı değil, göçmenlerin hakları ve kültürlerinin korunduğu ve topluma uyum ve katılım sağlayacakları bir yaklaşımı benimsemektedir.

Türkiye'de uyum faaliyetlerinin yapılmasında ve çeşitli alanlarda toplumsal uyumu etkileyen hizmetlerin sağlanmasında, birçok uluslararası ve ulusal kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler ve STÖ'ler çalışmalar yapmaktadır. Çeşitli alanlarda yapılan bu çalışmalar, göçmenlerin statüleri, demografik özellikleri, ihtiyaç durumları, yaşadıkları bölgeler gibi çeşitli etkenlere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Genel olarak baktığımızda ise Türkiye'de göçmenler için yapılan çalışmaları hak ve hizmet/yardım temelli olarak iki kategori altında incelemek mümkündür. *Sosyal Uyum Yardımı (SUY)* programı ile geçici barınma merkezlerinin dışında yaşayan geçici koruma ve uluslararası koruma altındaki göçmenlere ekonomik yardım sağlanmasını (Mülteciler Derneği, 2022) hizmet/yardım temelli çalışmalara, göçmenlerin sağlık hakkından yararlanmaları için sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması ise hak temelli çalışmalara örnek olarak göstermek

mümkündür. Çalışmaları yürüten kurum ve kuruluşlara örnek olarak ise GİB ile işbirliği yapan Uluslararası Göç Örgütü (IOM), BMMYK, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi BM'nin birçok kurumunu, Uluslararası Göç Politikaları Merkezi (ICMPD), Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk Kızılayı, AFAD, Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Mülteciler Derneği gibi birçok kuruluşu göstermek mümkündür. Ülkede yapılan faaliyetler için ulusal olduğu kadar AB, Dünya Bankası, Norveç, ABD ve diğer ülkelerden ve uluslararası kuruluşlardan finans desteği de sağlanmaktadır. Bunlara ilaveten, Türkiye`de beraber yaşayan göçmenler ve ev sahibi toplumun toplumsal uyumu için çalışmaların yürütülmesi, işbirliklerinin sağlanması, uygulamaların izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi görevleri olan, Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğüne bağlı Uyum Faaliyetleri Daire Başkanlığı kurulmuştur (GİB, t.y.k). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Uyum Daire Başkanlığı da uyum faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu bir diğer birimdir (Sosyal Uyum Daire Başkanlığı, t.y.). Yapılan tüm çalışmalar, eğitim, sağlık, ekonomi, işgücü piyasası, barınma, beslenme, kültürel gibi çeşitli alanlarda yapılmakta, bazıları toplumsal kabul ve uyumu desteklemek amaçlı olmakta bazıları ise uyumu etkileyen hizmetlerin iyileştirilmesini ve hak ihlallerinin önlenmesini amaçlamaktadır.

3.2.1.1. Türkiye`de Toplumsal Kabul Ve Uyum İçin Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Uluslararası kuruluşlar, Türkiye`deki göçmenlere yardım sağlamakta, toplumsal kabul ve uyum sürecinde etkili rol oynamakta, ulusal kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmakta ve fon desteği sunmaktadırlar. Faaliyette bulunan uluslararası kuruluşların başında sayıca üstün olmasıyla BM`ye bağlı birimlerin geldiğini söylemek yanlış olmaz. BMMYK, Türkiye`de ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirlikleri yaparak, göçmenlerin korumaya erişiminde ve korumanın sağlanmasında, toplumsal uyum faaliyetlerinin yürütülmesinde, göçmenlerin sosyal hizmetlere erişimlerinde, eğitim ve iş olanaklarının

güçlendirilmesinde, kalıcı çözümler sunulmasında ve diğer birçok alanda destekler sağlayarak, çalışmalar yaparak geniş kapsamlı hizmet vermektedir (BM Mülteci Örgütü Türkiye, t.y.). IOM, Türkiye`de göç yönetiminin çeşitli alanlarında destek sağlamaktadır. ILO (t.y.) ise *Türkiye`deki Mülteciler ve Ev sahibi Topluluklara Destek Programı* uygulamakta, 2017`den beri Türkiye`deki göçmenler ve ev sahibi toplumun insana yakışır iş ve geçim fırsatları, sosyal uyumun desteklenmesi, Suriyeli kadınların, kız çocuklarının ve ev sahibi toplumun dayanıklılıklarının artırılması gibi konular üzerine dördü devam etmekte olan toplamda dokuz proje sürdürmektedir. UNICEF, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak, Türkiye`deki göçmen çocukların bağışıklama, beslenme ve erken çocukluk gelişimi alanlarındaki ihtiyaçlarının karşılanması, göçmen çocukların istismar, şiddet, erken yaşta evlendirilme, ayrımcılık gibi koruma ve hak ihlallerinin önlenmesi, kapsayıcı ve kaliteli eğitim hizmeti sunulması ve göçmen çocukların bu hizmetten yararlanması gibi göçmen çocuklar için faaliyetlerde bulunmakta ve destekler sağlamaktadır (UNICEF Türkiye, t.y.a). Bu çalışmalara UNICEF`in 2003`ten beri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, MEB ve Türk Kızılay ile birlikte yürüttüğü, ana bileşenleri nakit yardım ve çocuk koruma olan, göçmen çocukları da kapsamına alan, öğrenciler için düzenlenen *Şartlı Eğitim Yardımı (Ş.E.Y)* Programını (UNICEF Türkiye, t.y.b) ve önceden Türkiye`de var olan ve geliştirilmek üzere Türkiye hükümeti ve Türk Kızılay ile beraber yürütülen *Eğitim İçin Şartlı Nakit Transferi Projesini* göstermek mümkündür (UNICEF Türkiye, 2017). Eğitim alanında yükseköğrenim seviyesinde ise BMMYK, göçmenler için yükseköğrenim bursu imkanı sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele eden BM Nüfus Fonu (UNFPA), Türkiye`de de bu anlamda çalışmalar yürütmekte ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı ihtiyaçlarının karşılanmasında ve göçmenlerin de kapsanmasında destekler sunmaktadır (UNFPA Türkiye, t.y). BM`in Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılay ile beraber, Türkiye`deki geçici barınma merkezlerinde yaşayan göçmenlere gıda yardımı yapmaktadır (World Food Programme, t.y). Bu ve birçok BM`e bağlı kurum ve kuruluşlar Türkiye`de çeşitli alanlarda göçmenlere yardım hizmetleri vermekte, kalkınma ve sürdürülebilirliği desteklemekte, toplumsal kabul ve uyum üzerine veya bunu etkileyebilecek çalışmalar yürütmektedir.

Dünya Bankası, hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun yaşam koşullarının iyileştirilmesinde ve AB'nin yaptığı çalışmalarda işbirliği yapmakta, çalışmaları finanse etmekte ve aynı zamanda diğer çalışmalar için de Türkiye'ye fon desteği sağlamaktadır (The World Bank, 2021). AB, *Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT)* başlatarak Türkiye'ye fon desteği sağlamakta, başta göçmenlerin insani yardım, kaliteli eğitim, sağlık ve geçim koşullarına, temel ihtiyaçlarına ve korumaya erişimin sağlanmasında, kentsel altyapı ve sosyo-ekonomik alanda destek olmakta ve bunlara ilaveten başka alanlarda da faaliyetlerde bulunmakta, diğer uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır (The Facility For Refugees In Turkey, 2022). AB, Türkiye'ye insani yardım ve kalkınma amacıyla altı milyar Euro bütçe ayırmış ve bunun beş milyarı yapılan çalışmalar için harcanmıştır (EU Facility For Refugees In Turkey, 2022). AB'nin Türkiye için sağladığı fon desteği proje bazlı olmakta, yani para direkt olarak Türkiye'ye verilmemekte, bu amaçla kurulan komitenin onayından geçen projeler finanse edilerek maddi destek sağlanmaktadır (Özdemir, 2021). AB tarafından finanse edilen projelere, Türkiye'de bulunan sığınmacılara maddi yardım sağlayan *SUY* ve *Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-Suy)* ve *Eğitim İçin Şartlı Nakit Transferi* projeleri gösterilebilir (EU Facility For Refugees In Turkey, 2022; Kızılaykart, t.y; SUY, t.y). Bu projeler Türkiye'deki ulusal kurum ve kuruluşlarla ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılarak uygulanmaktadır. Başka bir örnek ise Sağlık Bakanlığı ile yürütülen, yine AB'nin finanse ettiği, göçmenler için sağlık hizmetleri ve bu hizmetlere erişim için yapılan *SIHHAT* projesidir. AB tarafından finanse edilen ve MEB ile işbirliği yapılarak yürütülmüş, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı kılınmış olan göçmen öğrencilerin, örgün eğitime erişimini destekleyen bir çalışma olan *Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PICTES)*, Arapça ve Türkçe dil eğitimini de kapsayarak göçmen çocukların uyumu için önemli projelerden biri olmuştur (PIKTES, t.y; Aşçı, t.y). Bunlara ilaveten AB'nin, okulların inşa edilmesi, öğretmenlerin eğitilmesi, hızlandırılmış ve destekleyici eğitimlerin verilmesi, 1.8 milyon göçmenin temel ihtiyaçlarına erişiminde destek sağlanması, 2.4 milyon kişiye korunma hizmeti sağlanması, 740 bine yakın göçmen çocuğun okullara kayıt olması, sağlık personellerinin eğitilmesi, göçmen çocuklar için 7.2 milyon aşının temin edilmesi, 188 adet Göçmen Sağlık Merkezinin (GSM) kullanıma hazır

hale getirilmesi, mesleki eğitimlerin verilmesi, işe alım gücünün artırılması, su temini ve hıfzıssıhha tesislerinin yapılması, Türk dili eğitimi kurslarına ve toplumsal uyum için yapılan etkinliklere destek sağlanması gibi birçok yapılmış ve devam eden çalışmaları bulunmaktadır (The Facility For Refugees In Turkey, 2022; European Commission, 2023). Bu çalışmalar raporlar şeklinde yayınlanmakta, kullanılan fonun nasıl harcandığı şeffaflık ilkesi uyarınca açıklanmaktadır.

Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GİZ), Alman Hükümeti ve AB ile işbirliği yaparak ekonomik kalkınma, çevre ve iklim değişikliği, sürdürülebilir altyapı gibi çalışmalarına ilaveten göçmenlerle ilgili çalışmalar da yapmakta, Türkiye`de Türk dili, İngiliz dili ve mesleki eğitimlerin sağlanması, Türk ve Suriyelilerin eğitim ve iş olanaklarının güçlendirilmesi, toplumsal uyum için faaliyetlerin yapılması ve güçlendirilmesi, ev sahibi topluma ve göçmenlere sağlanan sosyal hizmetlerin geliştirilmesi, Suriyeli göçmenlerin entegrasyonunun desteklenmesi gibi geniş kapsamlı projeler yürütmektedir (GİZ, 2022).

Uluslararası Af Örgütü, Caritas, Dünya Sağlık Örgütü ve diğer birçok uluslararası kuruluşlar da Türkiye`de toplumsal kabul ve uyum için yapılan çalışmalarda işbirliği yapmakta, Türkiye`nin karşı karşıya kaldığı göçmen kriziyle baş etmesinde destek olmaktadır.

3.2.1.2. Türkiye`de Toplumsal Kabul Ve Uyum İçin Yapılan Ulusal Çalışmalar

Göçmenlerin büyük çoğunluğunun kentlerde yaşaması ve barınma merkezlerinden ayrı olmaları devlet tarafından kontrolün sağlanmasından zorlukların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu sebeple yürütülen çalışmalarda işbirliklerinin sağlanması önemlidir. Ulusal bazlı çalışmaları kurum ve kuruluşlar, yerel yönetim, belediyeler, STÖ`ler ve üniversitelerin yürüttüğü faaliyetler olarak ayrı ayrı ele almak mümkündür. Fakat genel olarak bakıldığında bu çalışmalar; göçmenlerin haklarının korunmasını, temel ihtiyaçlarının karşılanmasını, insana yakışır düzeyde yaşamalarını, ayrımcılığa maruz kalmamalarını ve en nihayetinde toplumsal kabul ve uyumun başarılmasını hedeflemektedir. Bu hedeflere

ulaşmak için çeşitli araçlar, yani yasal düzenlemeler ve sosyal yardımlar yapma, iki toplumu da bilgilendirme çalışmaları yürütme, eğitim sağlama, etkinlikler düzenleme ve birçok farklı yollar kullanılmaktadır. Bu çalışmaların yapılması gereken alanlar ise *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı*'nda ana kategoriler altında incelenmekte ve çalışmaların temeli oluşturulmaktadır.

Toplumsal kabul ve uyumun kolaylaştırılması için önemi vurgulanan konulardan birisi, göç edilen ülke hakkında bilgilerin, sahip oldukları hak ve hizmetlerin, ülkenin kültürel, ekonomik, sosyal ve hukuki yapılarının göçmenlere tanıtılması, göçmenlerin bu konularda bilgilendirmesi gerekliliğidir (Uyum Belgesi, 2018 s. 12). Türkiye`de bu amaçla yapılan çalışmalara örnek olarak, MEB`e bağlı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve GİB`in ortak olarak yürüttüğü *Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı (SUYE)* gösterilebilir. Program, 18 yaş üstü göçmenlere kurslar verilmesiyle gerçekleşmekte ve kurslar ise Türkiye`nin tarihi, kültürü, toplumsal yaşamı, gelenek ve görenekleri, göçmenlerin sahip oldukları hak ve hizmetler ve onlara erişimleri, eğitim ve sağlık olanakları, geçim kaynaklarına erişim gibi birçok konuları kapsayarak göçmenleri farklı dillerde bilgilendirmekte ve yeni geldikleri ülkede toplumsal uyuma hazırlanmaları için destek sunmaktadır (Sarı vd., 2021, ss. 191-192). Göçmenlere yönelik toplumsal kabul ve uyumu hedefleyen bu *Programla*, göçmenlerin Türkiye`de yaşamla ilgili bilgilere sahip olması, başka kişilerin yardımına muhtaç olmadan kendi işlerini halledebilmeleri, özgüvenlerinin artması ve böylece dışlanma ve ayrımcılıklar karşısında daha az zarar görmeleri mümkün kılınabilmektedir (Sarı vd., 2021, s. 202).

Toplumsal kabul ve uyum için en önemli engellerden biri olan dil bariyerinin aşılmasında, MEB tarafından Türk dilinin öğretilmesi amacıyla halk eğitim merkezlerinde de olmak üzere kurslar verilmekte, bu eğitim için personeller yetiştirilmektedir (Erdoğan, 2020, s. 39). İletişim engelinin çözülmesinde STÖ`ler de gönüllü destek sağlayarak, dil eğitimi vererek aktif rol oynamaktadır (Taştan vd., 2018, s. 34). Bununla birlikte halk eğitim merkezleri, STÖ`ler, belediyeler tarafından mesleki eğitimler de düzenlenmekte (Taştan vd., 2018, s. 35), böylece göçmenlerin topluma katılımına destek sağlanmaktadır. Türkiye

Cumhuriyeti tarafından hazırlanan mesleki eğitimler ise göçmenlerin iş piyasasına ve ülke ekonomisine katılımının sağlanmasında, sosyo-ekonomik durumlarının iyileşmesinde, ev sahibi toplumun göçmenlere karşı olan algılarının etkilenmesinde önemli role sahip olmaktadır.

Göçmen çocuklar için eğitim hizmetleri ise kamp içi (Geçici Eğitim Merkezleri) ve kamp dışında (Geçici Eğitim Merkezleri ve devlet okulları) verilerek bu hizmete ulaşımın kolaylaştırılmasında adım atılmıştır. Türkiye`de yaşayan göçmen çocuklar kimlikleri ile Türk devlet okullarına kayıt yaptırarak ücretsiz şekilde ilk ve ortaokul eğitimi alabilmekte, *Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı`ndan (YÖS)* geçerek üniversitelere başvurabilmektedirler (UNHCR Türkiye, t.y.). Bu hizmetlerin sunulmasıyla göçmenlerin eğitim haklarının korunması yönünde çalışmalar yapıldığını söylemek mümkündür. İlk ve orta okulda olduğu gibi yüksek öğrenimde de *Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB)*, *BMMYK*, *SPARK* gibi kurum ve kuruluşlar tarafından burs imkanları sağlanmaktadır (UNHCR Türkiye, t.y.). Sağlanan maddi yardımlar öğrencilere destek sağlayarak sosyo-ekonomik durumlarına bağlı olarak okuldan uzaklaşmalarının önlenmesinde etkili olabilmektedir. Göçmen çocukların özellikle dil sorunu sebebiyle sınıfta uyum sağlayamamaları, akranları tarafından dışlanmalara ve kötü muamelelere maruz kalmaları, diğer derslere ek olarak eş zamanlı Türkçe dersleri alsalar da henüz yeterli dil bilgisine sahip olmadıkları için derslerden verim alamamaları, eğitimden kopma gibi olumsuz durumları ortaya çıkarabilmektedir (Ayaşlı, 2018, ss. 20-21; Özdemir ve Aloklaç, 2022, ss. 28-29). Göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine uyum sağlaması için Suriye müfredatına uygun hizmet veren Geçici Eğitim Merkezlerinin aşamalı olarak kapatılması amaçlanmaktadır (Erdoğan, 2020, s. 37). Bu sebeple göçmen öğrenciler MEB`e bağlı okullara transfer edilmekte ve öğrencilerin uyum sağlaması, velilerle iletişim kurulması, öğrencilere psikolojik danışmanlık ve tercümanlık gibi desteklerin sağlanması için göçmen öğretmenler de okullarda görevlendirilmektedir (Özdemir ve Aloklaç, 2022, s. 20). Buna ilaveten, eğitim hizmetine erişimde ortaya çıkabilecek aksaklıkların ev sahibi toplum tarafından olumsuz tepki alacağı göz önünde bulundurularak teknik kapasitenin artırılması da hedeflenen çalışmalar arasında yer almaktadır (Erdoğan, 2020, s. 37).

Göçmenler için Türkiye`de geniş kapsamlı sağlık hizmeti sunulmaktadır. Göçmenler, onlara verilen kimlik numaraları ile Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamına alınarak ve primleri devlet tarafından ödenerek (GİB, t.y.1) sağlık hizmetlerinden Türk vatandaşlarıyla eşit şartlarda yararlanmalarına imkan sağlanmaktadır (UNHCR Türkiye, t.y.). Geçici koruma kapsamında olan Suriyeliler için GSM kurulmuş ve Arapça konuşan personellerin alımları yapılarak sağlık alanında dil bariyerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (UNHCR Türkiye, t.y.). Göçmenler, her basamakta sağlık hizmetlerine Türk vatandaşlarıyla aynı şartlar altında erişebilmekte, acil yardım, GSM ve toplum sağlık merkezlerinde de birinci basamak sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmektedirler (UNHCR Türkiye, t.y.). Statü farklılığı sebebiyle geçici koruma altında olan Suriyelilerin ilaçlarının ücreti, *İlaçlar Sağlık Uygulama Tebliği/Bütçe Kanunu* kapsamında olduğunda Türkiye devleti tarafından ödenirken, uluslararası koruma altındaki göçmenler %20 katkı payı ödemektedirler (UNHCR Türkiye, t.y.). Uluslararası koruma kapsamındaki kişilerin düzenli olarak kullanması gereken ilaçlar ise ücretsiz olarak verilebilmektedir (UNHCR Türkiye, t.y.). Göçmenler aynı zamanda psikolojik yardım için de talepte bulunabilmektedirler (UNHCR Türkiye, t.y.). Göçmenlere Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından da psiko-sosyal destekler sağlanmaktadır (Taş, 2021, s. 102). Tercüman desteği birçok kurum ve kuruluşlar tarafından, hastanelerde, mahkemelerde ve diğer alanlarda sağlanmaktadır. Bu destek için yapılan çalışmalara Türk Barolar Birliği ve BMMYK`nın işbirliğiyle yürütülen Tercüme Destek Hattı, Mülteciler derneğinin ücretsiz olarak sunduğu tercüman hizmeti gibi birçok örnek vermek mümkündür. Sağlık alanında göçmenler için yapılmış olan bu ve birçok düzenlemeler, göçmenlerin sağlık hizmetinden yararlanmalarında ve sağlık haklarının korunmasında oldukça önemli olmakta ve bu hizmetlerden Türk vatandaşlarıyla eşit şartlarda faydalanabilmeleri ise toplumun bir üyesi olarak görüldüklerine işaret etmektedir.

Göçmenler, göç ettikleri ülkelerde ucuz işgücü olarak görülmekte, ağır şartlarda ve asgari ücretin altında çalıştırılarak sömürüye ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Bu durum, hem göçmenlerin insan hakları ihlaline hem de ev sahibi toplumun onları iş olanaklarını daraltan rakip olarak görmelerine sebep olabilmektedir. Türkiye`de bu sorunların ortadan kalkması, göçmenlerin sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi, kayıt dışı ve

güvencesiz koşullarda çalışmalarının önüne geçilmesi için göçmenlere çalışma izinleri verilmesi ve çalışma hakları üzerine düzenlemeler yapılmıştır. Fakat buna rağmen iş olanaklarının kısıtlı olması, çalışma izni için işverenin başvurması gibi etkenler sebebiyle kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan göçmenlerin büyük çoğunluğu kayıt dışı çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Erdoğan, 2020 ss. 40-41; Şimşek, 2018, s. 380). İstihdam konusunda ortaya çıkan sorunların geçici olarak çözülmesi için ise hem kamplarda yaşayan hem de kamp dışında bulunan göçmenlere düzenli olarak gelir yardımı yapılmaktadır (Taştan vd., 2018, s. 40).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıfları tarafından göçmenlere eğitim, istihdam, barınma, sağlık gibi çeşitli alanlarda ve kömür, gıda ve nakit yardımı gibi çeşitli şekillerde yardım ve destekler sağlanmaktadır (Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü, t.y.). Buna ilaveten her ilde kurulan Sosyal Hizmet Merkezleriyle en hassas durumdaki göçmenler için sosyo-ekonomik destek ve engelli göçmenlere yönelik evde bakım yardımı sunulmaktadır (UNHCR Türkiye, t.y.).

Toplumsal kabul ve uyumu etkileyen bu faktörlerin yanı sıra farklılıkların tanınması ve böylece iki toplumun uyumunun sağlanabilmesi için sosyal uyum faaliyetleri de yapılmaktadır. Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen Gençlik ve Spor Bakanlığı ve UNICEF'in ortak olarak yürüttükleri *Sosyal Uyum ve Gençlik Katılımı* projesi, Türk ve Suriyeli gençlerin katılımıyla sosyal uyum faaliyetleri, sanatsal, eğitsel ve kültürel faaliyetleri ve Suriyeli gençlere Türkçe eğitimi kapsamaktadır (İstanbul Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, t.y.). Yine aynı Bakanlık tarafından çeşitli kuruluşlarla işbirlikleri kurularak yürütülmüş *Geçici ve Uluslararası Koruma Altındaki Bireyler ve Ev Sahibi Toplum için Spor ile Sosyal Uyum Güçlendirme Projesi* de toplumsal uyumu amaçlayan bir diğer çalışmadır (Spor İle Sosyal Uyum, t.y.).

Toplumsal kabul ve uyum için yapılan çalışmalarda genelden özele baktığımızda, yerel yönetimlerin, belediyelerin, STÖ'lerin ve üniversitelerin de bu amaçlarla birçok faaliyetler yürüttüklerini görmek mümkündür.

3.2.1.2.1. Yerel Yönetimlerin Toplumsal Kabul Ve Uyum Çalışmaları

Göçmenlerin kent merkezlerinde yoğun olarak yaşamaları, hem göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında hem de haklarının korunmasında yerel yönetimlerle işbirliği yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Devletin her bir göçmenle ilgili kapsamlı bilgilere sahip olamaması, yerel yönetimlere büyük sorumluluk yüklemektedir. Kentte yaşayan göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumsal uyumun desteklenmesi için belediyeler, müracaat için gelen göçmenlerle görüşerek, ev ziyaretlerine giderek bir veri tabanı oluşturabilmekte ve buna uygun olarak yardımları organize edebilmektedir (Erdoğan, 2017). Bu yardımlar genel olarak, kente yeni gelen ve barınma olanağı olmayanlara destek, ev eşyaları, gıda, sosyal hizmetlere erişim, psiko-sosyal destek, su, elektrik, doğalgaz faturalarının ödenmesi gibi temel ve acil ihtiyaçları kapsamaktadır (Erdoğan, 2017, ss. 77-79; Taş, 2021, ss.109-118). Yardımlar nakit olarak verilmemekte, yardım kartları veya uygulamaları gibi çeşitli şekillerde, bazı durumlarda hayırsever vatandaşların da katkısıyla yapılmaktadır (Erdoğan, 2017, ss. 77-79). İlk aşamada sağlanan bu yardımlar hala devam etmekte olsa da diğer yandan toplumsal uyum üzerinde de çalışmalar yapılarak göçmenlerin kendi ayakları üzerinde durmaları için destekler sağlanmaktadır. Bu çalışmalar, dil ve mesleki eğitim, göçmenlerin savaş sonrası psiko-sosyal durumlarının iyileştirilmesi için destekler sağlanması, kültürel ve sanatsal etkinlikler, iki toplumun da kaynaşabileceği faaliyetler gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir (Taş, 2021, ss. 117-118). Uyum çalışmalarına, Bağcılar Belediyesi tarafından yapılan “Önyargıların Kırılması” adlı atölye çalışmaları, ev sahibi toplumdan ve göçmen kadınların beraber yemeklerini ve kültürlerini tanıtmaları için düzenlenen çalışma, sokak iftarları ve sahurları, iki toplumun da çocuklarının beraber katılabileceği geziler, istihdam ve meslek edindirme çalışmaları gibi faaliyetleri örnek göstermek mümkündür (Mülteciler Alanında Belediyeler Arası Koordinasyon Platformu, t.y.a). Başka bir örnek olarak ise Adana Büyükşehir Belediyesi ile Sığınmacılar ve

Göçmenlerle Dayanışma Derneğinin (SGDD) ortak çalışması olan göçmenlere yönelik “Psiko-sosyal Destek Merkezi”nin açılmasını göstermek mümkündür (Mülteciler Alanında Belediyeler Arası Koordinasyon Platformu, t.y.b). Belediyelerin yaptıkları çalışmalar göçmenlerin hayatında önemli derece etkili olsa da karşılaşılan yasal, maddi ve idari kısıtlılıklar, nitelikli ve dil bilen eleman eksiklikleri gibi sorunlar bu çalışmaların önünde engeller oluşturabilmektedir (Ateş, 2020, ss. 28-31; Erdoğan, 2017, s. 119; Erdoğan, 2019b, s. 14).

Yerel yönetimler, toplumsal kabul ve uyum için devletin üzerine düşen sorumlulukları paylaşarak, göçmenlere hizmet ve yardımların sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu hizmet ve yardımların, ev sahibi toplum ile göçmenleri bir araya getirecek biçimde sağlanması, göçmenlerin komşu, yurttaş olarak görülmesinde ve ev sahibi toplumun empati kurarak onlara karşı insancıl bir yaklaşım sergilemelerinde oldukça önemlidir.

3.2.1.2.2. STÖ'lerin Toplumsal Kabul Ve Uyum Çalışmaları

Gerek devlet çeşitli kurum ve kuruluşlarıyla gerekse yerel yönetimler, göçmenlere yönelik çalışmaların yürütülmesinde, göçmenlere erişimde, karşılaştıkları sorunların aşılmasında STÖ'lerle işbirlikleri yapabilmektedirler (Erdoğan, 2017, s. 99). Göçmenler için barınma, istihdam, sağlık, eğitim, uyum ve diğer birçok alanda ortaya çıkan sorunların çözülmesinde STÖ'ler etkin rol oynamaktadır (Akman, 2018, s. 458). Türkiye'de göçmenlere yönelik faaliyetler yürüten ve bazıları bizzat göçmenler tarafından kurulmuş olan birçok STÖ bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak, Afgan göçmenler tarafından kurulmuş Afgan Mülteciler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği (ARSA), Mülteciler Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destek Derneği (MSYD), Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (UMHD), Suriye Dostluk Derneği, Halkların Köprüsü Derneği gibi birçok örgüt göçmenler için faaliyette bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar ise gıda, ilaç, giyim, yakıt yardımı, nakit, barınma, eğitim ve sağlık hizmetinin yanı sıra hukuki yardım ve danışmanlık hizmetlerini de kapsamaktadır (Mülteciler Derneği, UMHD vd.). Bu bağlamda STÖ'lerin çalışmalarını

hizmet/yardım ve hak temelli faaliyetler olarak ayırmak mümkündür. Bu faaliyetlere ilaveten, Mülteciler Derneği, SGDD gibi birçok STÖ, aidiyet duygusunun geliştirilmesi ve toplumlararası, kültürlerarası etkileşimin güçlendirilmesi gibi çeşitli amaçları olan toplumsal kabul ve uyum çalışmaları da düzenlenmektedirler.

3.2.1.2.3. Üniversitelerin Toplumsal Kabul Ve Uyum Çalışmaları

Uyum çalışmalarında etken olan diğer bir bileşen ise üniversitelerdir. Üniversiteler yoğun olarak, göç alanında araştırmalar, analizler ve projeler yapmak, raporlar hazırlamak, kongreler düzenlemek gibi çeşitli çalışmalar yaparak, göç ve göçmenlerle ilgili sorunları akademik alanda ele almaktadırlar. Türkiye’de birçok üniversitede Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO), Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (MiReKoc), T.C. Mardin Artuklu Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü (MAUGOC) gibi göç ve göçmenler üzerine yoğunlaşan, bu alanlarda çalışmalar yürüten uygulama ve araştırma merkezleri bulunmaktadır. Yapılan çalışmalara örnek olarak, Boğaziçi Üniversitesi Prof. Dr. Murat Güray Kırdar’ın yürüttüğü “Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Eğitim, İşgücü Piyasası, Demografik ve Sağlık Çıktılarının Bir Analizi” projesi (Kurumsal İletişim Ofisi, 2021), Prof. Dr. M. Murat Erdoğan’ın HUGO ile yürüttüğü “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum” çalışması, MAUGOC’un da katkısıyla yürütülen “Kurgu ve Gerçek Arasında: Nefret Söyleminin Nesnesi Olarak Göçmen” çalışmasını göstermek mümkündür. Bu çalışmalar göçmenlerin çeşitli alanlarda karşı karşıya kaldıkları sorunları, toplumsal kabul ve uyum, ayrımcılık ve dışlanma gibi birçok konuya değinerek bilimsel ve akademik veriler ortaya koyarak, göç ve uyum politikalarına katkı sağlamaktadır.

Buraya kadar ele alınan toplumsal kabul ve uyumu etkileyen faktörler üzerine yapılmış çalışmalar, Türkiye’de yapılan düzenlemelere ve yürütülen faaliyetlere örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmalar, çeşitli alanlarda ve şekillerde, farklı birimler tarafından yürütülse de ortak amaç olan toplumsal kabul ve uyuma katkı sağlamaktır. İster yardım isterse de hak temelli olsun bu faaliyetler, göçmenlerin insan haklarının korunmasına ve topluma aidiyet

duygusu geliştirmelerine destek olarak toplumsal kabul ve uyuma yardımcı olmaktadır. Göçmenlerin haklarının korunması ve hizmetlerden yararlanabilmeleri ev sahibi toplumun göçmenlere olan yaklaşımını da dönüştürmektedir. Ev sahibi toplumun da uyum sürecinde rol alması için farklılıkların, kültürlerin tanınması, hoşgörünün vurgulanması gibi hedefleri olan, toplumların beraber katılarak iletişim kurabildikleri sosyal uyum faaliyetleri, sosyal etkinlikler düzenlenerek toplumsal kabul ve uyum süreci desteklenmelidir. Göçmenlerin hak ihlallerine, ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmadığı ve ev sahibi toplumla beraber yaşarken katılım ve katkı sağlayabileceği şartların oluşmasıyla başarılan toplumsal kabul ve uyum için devletin, yerel yönetimlerin, ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren STÖ'lerin birlikte çalışmaları gerekmektedir.

3.2.2. Türkiye`de Yaşanan Toplumsal Kabul Ve Uyum Sorunları

Türkiye`de toplumsal kabul ve uyum için atılan adımlara rağmen sürecin hem göçmenler hem de ev sahibi toplum açısından tamamen olumlu yönde ilerlediğini söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Devlet açısından bakıldığında sorunların temelinde, toplumsal kabul ve uyum çalışmalarının proje bazlı olması, bütün göçmenlere ulaşılamaması, yeterli derecede sürdürülebilir çalışmaların olmaması, yerel yönetime sağlanan desteklerin yeterli olmaması gibi çeşitli dinamiklerin yattığı görülmektedir (Aygüler vd., 2021, ss. 348-349). Yapılan araştırmalar, göçmenler açısından ise Türkiye`de toplumsal kabul ve uyumun önünde engel oluşturan sorunların başında; haklarının korunmaması, hizmetlere erişememeleri, dil bariyeri, statü belirsizliği veya geciktirilmesi, barınma imkanlarının kısıtlılığı, sosyo-ekonomik durumun kötü olması, kötü ve ağır koşullarda çalıştırılmaları, işsizlik, istismar, kötü muamele ve dışlanmaya maruz kalmalarının geldiğini göstermektedir.

Devletin proje bazlı çalışmalara yoğunluk vermesi, göçmenlerin hayatlarını düzenli bir şekilde devam ettirmeleri ve topluma katılım ve katkı sağlamalarının önünde engel teşkil etmektedir. Yapılan projelere örnek olarak, 2022 yılında bir proje kapsamında ve geçici sözleşmeli olarak dört bin civarı Suriyeli göçmenin, geçici sağlık merkezlerinde

çalıştırılmak üzere istihdam edildiği beyan edildi (BirGün, 2022). Bir diğer örnek ise MEB tarafından yürütülen, göçmen çocukların Türkiye'deki eğitime erişmelerine destek olan PICTES projesi için yıllık sözleşmelerle işe alınan Suriyeli öğretmenleri göstermek mümkündür. Bu projelerle göçmen sağlıkçılar ve eğitimciler hem işlerini yapabilecek hem de topluma katkı sağlayabilecekken proje süresi bittiğinde ne olacağı sorusu göçmenlerin gelecek kaygısının ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Küçüksüleymanoğlu ve Kurt, 2020, s. 27). Proje kapsamında yapılan yardımlar da aynı endişelerin doğmasına yol açabilmektedir. Bu sebeple daha sürdürülebilir düzenlemelerin gerekliliği meydana gelmektedir.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkede vatandaş olarak muamele görmeleri ve vatandaşlık statüsü almaları, toplumsal kabul ve uyumu kolaylaştıran bir etken olarak görülmektedir. Buna karşılık statü belirsizliği veya geç verilmesi, göçmenlerin ülkede sahip oldukları hizmetlere erişimini, kalıcı bir geleceklerinin olup olmadığını bilerek ona uygun olarak ev sahibi topluma uyum sağlama isteğini olumsuz yönde etkileyebilmekte, dil öğrenme ve çocukları okula göndermeyi istememe gibi çeşitli sorunlara yol açabilmektedir (Tekin, 2009, s.34). Kimlik tanıma süresi uzadıkça, kimlik numarasına sahip olmayan göçmenlerin eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmalarında, bu haklarının korunmasında sorunlar ve engeller ortaya çıkabilmektedir (Tekin, 2009, s. 44; Tekinyer, 2022, s. 82). Bunun dışında özellikle mülteci statüsü olmayan uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişilerin sınır dışı edilme, ülkelerine geri gönderilme, kimliklerinin iptal edilmesi korkularının olması da kalıcı bir geleceğe sahip olmadıkları düşüncesini oluşturarak toplumsal uyumu olumsuz etkileyebilmektedir (Aygüler vd., 2021, s. 352; Tekinyer, 2022, s. 85). Aynı zamanda verilen statülerin farklılığına uygun olarak hizmetlere erişimin de farklı olması, göçmenler arasında eşitsizliğe yol açabilmekte (Tekinyer, 2022) ve haklarının ihlal edilmesine sebep olabilmektedir. İnsani ikamet izni tanınan Türkmenler, yasal statü yetersizliği sebebiyle kamu yardımlarından bile yararlanamamaktayken (Beyaz, 2019, ss. 69-71), geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerle karşılaştırıldığında, uluslararası koruma kapsamında olan Türkmenler, Iraklılar ve Afganların ise eğitim, sağlık ve sosyal yardım ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmayabilmektedir (Beyaz, 2019, 74-75; Mixed Migration Center (MMC),

2020; Tekinyer, 2022, ss. 110-120; Yılmaz ve Ertürk, 2017, ss. 207-208). Bu gibi durumlar, aynı zamanda farklı göçmen gruplarının devletin bazı göçmenlere ayrıcalıklı davrandığını düşünmelerine sebep olmakta ve toplumsal kabul ve uyumu olumsuz yönde etkilemektedir (Sarı, 2018, s. 146; Tekinyer, 2022).

Kampta barınmaları, göçmenlerin toplumdan uzak yaşamalarına, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda katılım sağlayamamalarına ve aidiyet duygusu geliştirememelerine sebep olarak toplumsal kabul ve uyum sürecinde engel oluşturabilmektedir (Yılmaz ve Ertürk, 2017). Göçmenler kamptan çıktıklarında ise başta istihdam ve barınma sorunlarıyla yüzleşebilmektedirler (Aydemir ve Şahin, 2018; Yılmaz ve Ertürk, 2017, ss. 208-209). Sayıca fazla olmaları ve barınma merkezlerinin yetersiz kalması sonucunda kentlere dağılan göçmenler, barınma imkanlarında zorluklar yaşayarak, ev kiralanmaması ya da harabe evlerin kiraya verilmesi, aşırı pahalı fiyatlar teklif edilmesi gibi çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Aydemir ve Şahin, 2018; Beyaz, 2019, s. 96; Diker ve Karan, 2021; Erdoğan, 2017; Tekin, 2009, ss. 35-36; Tekinyer, 2022). Bu durumda tanıdıkları birilerinden veya aynı uyruklu oldukları kişilerden yardım almakta ya da onların yanına taşınmakta, belediyelere, STÖ'lere başvurarak yardım talebinde bulunmaktadırlar (Beyaz, 2019, ss. 69-70; Çetin, 2022; Doğan, 2019; Erdoğan, 2017; Tekinyer, 2022). Yani ister devlet kaynaklı ister toplum tarafından dışlanmalarından kaynaklı sorunlar sebebiyle temel bir hak olan barınma hakkının her göçmen için korunamaması, göçmenlerin mağdur olmalarına ve insan onuruna yakışır derecede yaşamalarının önünde engeller oluşmasına neden olmaktadır.

Göçmenlerin dil bilmemelerinin ve mesleki eğitim sahibi olmamalarının istihdamlarının önünde engel teşkil etmesinin yanı sıra çalışma alanında karşı karşıya kaldıkları hak ihlallerinin arasında; iş verilmemesi, çalışma izni için işverenin başvuruda bulunması gerekliliği, düşük ücretle çalıştırılmaları, ücretlerinin eksik ödenmesi ya da zamanında veya hiç ödenmemesi, ağır koşullarda çalıştırılmaları, işyerinde kötü muameleye ve dışlanmaya maruz kalmaları yer almaktadır (Beyaz, 2019, s. 92; Karataş ve Duyan, 2021; Küçüksüeymanoğlu ve Kurt, 2020; MMC, 2020, s. 10; Özdemir ve Aloklaç, 2022; Tekinyer, 2022; Yıldız, 2021, ss. 99-102; Yılmaz ve Ertürk, 2017). Çalışma alanında

yaşanan bu ihlallerin de etkisiyle ortaya çıkan sosyo-ekonomik zorluklar, göçmenleri kayıt dışı çalışmaya zorlamakta, göçmen çocukların okullardan uzaklaşmasına, göçmenlerin dil ve mesleki kurslara, sosyal uyum etkinliklerine zaman ayıramamalarına sebep olabilmektedir (Diker ve Karan, 2021; Doğan, 2019, s. 27; Tekinyer, 2022, ss. 127-130). Göçmenlerin çalışma haklarının ihlal edildiğinin göstergesi olan bu gibi durumlar hem göçmenlerin insan haklarının korunmasının hem de toplumsal kabul ve uyumun önünde engel oluşturmaktadır.

Sağlanan sosyal yardımların bazen sadece ekonomik yardım olarak görülmesi ve bazı bölgelerde göçmenlerle ilgilenen STÖ'lerin az veya hiç olmaması gibi sorunlar (Tekinyer, 2022, ss. 130-132) da göçmenlerin toplumsal uyuma katkı sağlayamamalarına sebep olabilmektedir. Buna karşılık göçmenlerin, ev sahibi toplumdan ve diğer göçmen topluluklarından barınma, sosyal yardıma erişim, iş imkanının sağlanması, okul kayıtlarının yapılması gibi çeşitli alanlarda gördükleri destek, toplumsal kabul ve uyum sürecinde olumlu rol oynamaktadır (Beyaz, 2019, ss. 72-77; Çetin, 2022, ss. 273-275; Sarı, 2018; Tekinyer, 2022).

Göçmenlerin sağlık alanında deneyimledikleri sorunların başında ise uluslararası koruma statüsü belirlenene kadar kimlik sahibi olmadıkları için sağlık sigortasına başvuramamaları ve 2019'da *YUKK* da yapılan düzenleme ile özel ihtiyaç sahibi ve bakanlıklarca uygun görülen kişiler hariç olmak üzere, 18 yaş üstü kişilerin kimlik sahibi olmalarını takiben geçen bir yılın sonunda sağlık sigortasından yararlanamamaları ve sonuç olarak muayene ve sağlık giderlerini kendi bütçelerinden karşılamak zorunda kalmaları yer almaktadır (Tekinyer, 2022; Yıldız, 2021, s. 92). Buna ilaveten dil bariyerinin de göçmenlerin sağlık hizmetine erişimlerindeki zorlukların başında geldiğini söylemek mümkündür (Beyaz, 2019, s. 103; Doğan, 2019, s. 25; Tekinyer, 2022, ss. 111-117). Bu sorunlar karşısında göçmenler hastaneye gitmeyerek hastalıkların kendiliğinden geçmesini bekleyebilmektedirler (Tekinyer, 2022). Temel insan hakkı olan sağlık hakkının göçmenler için korunamaması veya bazı göçmen grupları için korunamaması, hakları ihlal olan

göçmenlerin insan onuruna yakışır şartlarda yaşayamamalarına, toplumsal kabul ve uyuma katkı sağlayamamalarına neden olabilmektedir.

Toplumların sosyo-kültürel ve inanç farklılıkları olması ve bu farklılıkların hoşgörü ile karşılanmaması, toplumsal kabul ve uyum için engel oluşturabilmektedir. Denizli`de yaşayan Hristiyan İranlılar din tercihlerinde baskı görmüyorlarken (Çetin, 2022), inançları gereğince kapalı bir toplum olan Ezidiler ise ev sahibi toplum tarafından hoş karşılanmadıklarını ve inançlarını daha rahat yaşayabilmek için üçüncü ülkeye gitmek istediklerini söylemektedirler (Yılmaz ve Ertürk, 2017). Müslüman Suriyeli ve Afgan göçmenler ise din, dil ve kültürel yakınlık duydukları ve ibadetlerini gerçekleştirebildikleri için Türkiye`yi tercih edebilmekte veya Avrupa`ya gitmek istememektedirler (Beyaz, 2019, ss. 81-82; İrdem 2018; Tekinyer, 2022, s. 74). Göçmenlerin bir kesimi, Türkiye`de kendi kültürel kimliklerini koruyabildiklerini, değişime zorlanmadıklarını ve yerel kültüre de uyum sağlayabildiklerini (Yıldırım, 2020, s. 119; Zor, 2021, ss. 125-126) ileri sürseler de kimlik farklılıkları sebebiyle dışlayıcı ve ayrımcı söylemlere maruz kalmaktan korktuklarını ifade eden göçmenler de bulunmaktadır (Yıldız, 2021, s. 108; Zor, 2021, ss. 107-113). Kimlikleri sebebiyle ayrımcılık görmeleri göçmenlerin insan haklarının korunamamasına ve moral özgürlüklerin ortadan kalktığına işaret etmektedir.

Toplumsal kabul ve uyumun önünde duran sorunlardan bir diğerine ise sürekli sınır dışı edilme korkusu olan göçmenlerin ülkede refah içinde yaşayamamalarını örnek vermek mümkündür. Yapılan çalışmalar Afgan göçmenlerin, güvenli statü sahibi veya kayıtlı olmadıklarından, sınır dışı edilme korkusuyla onlara karşı yapılan söylemlere, kötü muamelelere tepki vermediklerini, ev sahibi toplumla tartışmaktan kaçındıklarını, çalışma ücretlerinin verilmemesi gibi durumlarda haklarını aramak için polise şikâyetle bulunmadıklarını, sosyal hizmetlerden yararlanmak üzere başvurmadıklarını ortaya koymaktadır (Karakaya ve Karakaya, 2021, s. 109; MMC, 2020, s. 11; Tekinyer, 2022). Bazen ise kamu kurum ve kuruluşlarında sınır dışı edilme tehdidi ile karşı karşıya kalmakta (Human Rights Watch, 2022; Tekinyer, 2022) ve bu tehdidin yarattığı korku, göçmenlerin

aidiyet bağı oluşturmalarını engelleyerek ev sahibi topluma karışmalarını, katılım sağlamalarını, sosyal bağlar kurmalarını olumsuz şekilde etkileyebilmektedir.

Toplumsal kabul ve uyumun önünde duran engellerden bir diğeri ise karşılaşılan sosyal dışlanmadır. Araştırmalarda göçmenlerin bu konuda yaşadıkları tecrübeler arasında; ev sahibi toplumun onlar üzerinde hakları varmış gibi davranmaları, komşuları tarafından ayrımcı tutum ve söylemlere maruz kalmaları, okulda dışlanma ve kötü muameleyle karşılaşmaları, ev sahibi toplumun işyeri dışında kendileriyle iletişime geçmemeleri gibi deneyimler yer almakta ve bunun bir sonucu olarak göçmenlerin kendi grupları içinde gettolaşarak ev sahibi toplumdan uzaklaşabildiğini ortaya koyulmuştur (Canpolat, 2020, s. 203; MMC, 2020, s. 10; Sarı, 2018; Tekinyer, 2022). Dolayısıyla göçmenlerin haklarının korunması ve hizmetlere erişim bağlamında tecrübe edindikleri olumsuz deneyimlere ilaveten ev sahibi toplumun sergilediği dışlayıcı yaklaşım, göçmenlerin ayrımcılığa maruz kalmasına, göçmenler açısından moral özgürlüklerin ortadan kalkmasına ve dolayısıyla toplumsal kabul ve uyum üzerinde istenmeyen bir etkiye sahip olabilmektedir.

Kısacası, göçmenlerin her alanda ve farklı şekillerde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri ve özgürlük sorunları, ülkede yasal düzenlemelerin insan haklarını ve eşitlik ilkesini temel almadığını göstermekte, göçmenlerin ülkedeki yaşam koşullarının zorlaşmasına sebep olabilmekte, hem kişi açısından hem de toplumsal kabul ve uyum açısından sorunlara yol açabilmektedir.

Ev sahibi toplumun toplumsal kabul ve uyumun başarılmasında rol almaları ve engel oluşturmamaları için devletler, çeşitli araçlar ve yollara başvurarak, çeşitliliğin ve farklılıkların kabulü üzerine bilinçlendirilme, hoşgörünün aşılması, göçmenlerle ilgili doğru bilgilerin yayılması gibi amaçlarla çalışmalar yapmaktadır. Türkiye`de de böyle çalışmaların yürütülmesine rağmen, yapılan araştırmalarda ev sahibi toplumun göçmenlere karşı yoğun olarak olumsuz algılara sahip olmaları ve medyada da göçmenlerin olumsuz şekilde gösterilmeleri gibi sonuçların ortaya çıkarılmasıyla bu çalışmaların yeterli olmadığı kanısına varmak mümkündür.

Türkiye`de ev sahibi toplum, birçok alanda göçmenlere yardım edip destek sağlayabildikleri gibi onlara karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergileyerek toplumdaki dışlanmalarına da sebep olabilmektedirler. Başta toplum, göçmenlere karşı misafir, insani yardıma ihtiyaç olan kişiler olarak yaklaşımda bulunarak onları kabul edip yardımlar sağlasalar da bu davranışlar uyum açısından sürdürülebilir olmamış, zaman geçtikçe, şartlar değiştikçe ve göçmenlerin sayıları gitgide arttıkça toplum tarafından kabul sınırının değişmeye başladığı, kabulün yerini tahammül aldığı gözlemlenmiştir (Erdoğan, 2015, ss 22-23; Erdoğan, 2019b, s. 17; Erdoğan, 2020; Yıldırım vd, 2017, s.108). Vicdani ve dini yaklaşımların daha ılımlı bir kabullenmeye sebep olabileceği görülürken (Gülyazar, 2019, s. 112), rahatsızlık duyulan birçok olayın yaşanması toplumsal kabul için olumsuz yaklaşımlar benimsenmesine neden olabilmektedir. Erdoğan farklı yıllarda yaptığı çalışmalar arasında kıyaslama yaparak, 2017 yılında ev sahibi toplumun çoğunluğunun, Suriyelileri yardıma muhtaç olarak gördüklerini fakat 2019 yılında gelecekte sorunlara sebep olabilecek kişiler olarak gördüklerini ve Suriyelileri kendi hallerinde, zararsız insan olarak tarif edenlerin oranının da 2019`da düşüş gösterdiğini vurgulamıştır (Erdoğan, 2020). Ev sahibi toplum, farklılıkları ve bilgi eksiklikleri nedeniyle göçmenleri tehdit unsuru olarak görmekte ve onlara karşı önyargılar ve olumsuz algılar geliştirebilmektedir. Göçmenlerin çok çocuk sahibi olarak nüfus dengesini bozdukları, iş olanaklarını daralttıkları, kiralarda artışa, hak kayıplarına, hizmetlerden yararlanmada aksaklıklara sebep oldukları, taciz ve tecavüzlerde buldukları, terör riski oluşturdukları yönündeki önyargılar bunlara örnek oluşturabilir (Akkaş ve Aksakal, 2021, Baki vd., 2019; Erdoğan, 2015, ss. 22-23; Eşiğül vd., 2017; Morgül vd, 2021, s. 13; Terlemez, 2020; Yıldırım vd, 2017, s. 108). Yapılan çalışmalarda ev sahibi toplumun, göçmenleri tanımlarken sık sık “savaştan kaçan, ülkelerini koruyamayan, geldikleri ülkeye yük olan, vatan haini, ucuz işçi, dilenci, ayrıcalıklı, nankör, tembel, pis, dağınık” gibi olumsuz ifadeler kullandıkları görülmektedir (Doğan ve Ünal, 2021; Erdoğan, 2020; Güteryüz, 2021; Gülyazar, 2019; Morgül vd., 2021). Bu türden yaklaşımlar, göçmenlerin ayrımcılığa maruz kalmasına sebep olmakta ve toplumsal kabul ve uyum sürecini zorlaştırmaktadır.

Kültürlerin farklı olması, ev sahibi toplum tarafından göçmenlere yaklaşımda kültürel çeşitliliğin arttığı yönünde olumlu karşılanabildiği gibi (Gülyaşar, 2019), ev sahibi toplumdan bu farklılıklardan rahatsızlık duyan kişilerin de bulunduğunu söylemek mümkündür (Doğan ve Ünal, 2021; Eşigül vd, 2017; Güteryüz, 2021) Ev sahibi toplumun göçmenlerle aynı ortamda bulunmak veya komşu olmak istememelerine, hatta çocuklarının bile göçmen çocuklarla kaynaşmalarını istememelerine dair bildirdikleri yorumlardan da bu sonucu çıkarmak mümkündür (Erdoğan, 2020; Morgül vd., 2021, ss. 30-32; Terlemez, 2020). Evi dağınık ve pis tutacakları, kiraların ödeyemeyecekleri, her an ülkeyi terk edebilecekleri gibi endişelerle ev sahibi toplum, göçmenlere ev kiralamaktan ve iş ortaklığı kurmaktan çekinmektedirler (Erdoğan, 2020, s. 75; Tekinyer, 2022). Yapılan bir diğer araştırmada ise göçmenlerin çok çocuklu olmaları ve çocuk sahibi olmaya devam etmeleri, vatandaşlık alabilmek için çocuk doğurdukları gibi yorumlanmakta, nüfus dengesini bozdukları suçlaması yöneltilmekte ve hatta göçmenlere çocuk sahibi olma limiti koyulması gerekliliğini öneren ev sahibi toplumdan kişilerle bile karşılaşılmaktadır (Morgül vd., 2021, ss. 36-38; Özservet, 2017).

Çalışmalarda büyük oranda ev sahibi toplumun göçmenlerle sosyal ilişki kurmadıkları, kurmak istemedikleri, kurulan ilişkilerin ise yoğun olarak sadece sohbet etmek düzeyinde olduğu sonucuna varılmıştır (Erdoğan, 2020, s. 65; Güteryüz, 2021, ss. 74-76). Öyle ki ev sahibi toplumun, göçmenlerle aynı apartmanda kalmaktan, aynı işyerinde çalışmaktan, çocuklarının göçmen çocuklarla arkadaş olmasından ve yakınlarının göçmenlerle evlenmesinden büyük oranda rahatsızlık duydukları sonucuna ulaşılmıştır (Erdoğan, 2020, s. 72; Güteryüz, 2021).

Göçmenlerin sigortasız ve düşük ücretle çalıştırılmaları sebebiyle işsizliğe neden oldukları, ev sahibi toplumun işlerini elinden aldıkları, göçmenlere çalışma izni ve işyeri açmalarına izin verilmemesi gerektiği, fiyatlarda ve kiralarda artışa sebep oldukları düşüncesinin de yaygın olduğu ve bu düşüncenin, toplumsal kabul ve uyum açısından olumsuz etkisi olduğu vurgulanmaktadır (Erdoğan 2020; Eşigül vd., 2017; Morgül vd., 2021, ss. 34-35; Terlemez, 2020). Başka bir çalışmada ise ev sahibi toplumun, çalışan, kendi ayakları üzerinde duran

göçmenlere karşı keskin tepkileri olmasa da devletten yardım alan ve dilencilik gibi eylemlerde bulunan göçmenlerden rahatsızlık duydukları belirtilmiştir (Gülyaşar, 2019, ss. 110-112).

Araştırmalarda ev sahibi toplum, göçmenlerin, özellikle elleri silah tutabilen erkeklerin ülkelerinde savaşmayarak göç ettikleri ülkede rahat davranışlar sergilediklerini, sahillerde nargile içtiklerini, denize girdiklerini, gençlerin toplanıp eğlendiklerini söyleyerek bu davranışlardan rahatsız olduklarını dile getirmekte, onları rahatları yerinde, hadlerini bilmeyen, başıboş gibi tabirlerle tanımlayarak, kamu alanlarını işgal ettiklerini ileri sürmekte, ilk önce savaştan geldikleri için acıma ile ülkeye kabul edildiklerinde çekingen, utangaç tavır sergileseler de artık her şeyi sahiplenmiş gibi davrandıklarını düşünmektedirler (Erdoğan, 2020, s. 63; Eşigül vd., 2017, s. 19; Güleriyüz, 2021; Morgül vd., 2021, ss. 40-41).

Ev sahibi toplumun bir kesimi göçmenlerin eğitim alması gerekliliğine olumlu bakarken diğer kesimi, okullarda Türk çocukların eğitiminin yavaşlamasına ve dillerinin bozulmasına sebep oldukları, göçmenler için üniversite sınavlarının kolay olması ve burs olanaklarının sağlanması gibi sebepleri ileri sürerek eğitim alanında olumsuz tepkiler göstermekte ve hatta ev sahibi toplumdan bazı kişiler, göçmenlerin üniversiteye giriş haklarını bile doğru bulmamaktadır (Baki vd., 2019; Erdoğan 2020; Morgül vd., 2021, ss. 42-44). Sağlık alanında ücretsiz hizmet almaları ve ilaçlara az veya hiç para ödememeleri gibi algılar, göçmenlerin bu alanda vatandaşlardan ayrıcalıklı oldukları, onlara daha iyi imkanlar sağlandığı gibi bir imaj çizilmekte ve bu da göçmenlere karşı olumsuz tepkilerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Doğan ve Ünal, 2021; Morgül vd., 2021, ss. 42-44).

Ev sahibi toplum güvensizlik hissi duymakta, göçmenler tarafında saldırıya, taciz ve tecavüze uğrayacakları, denetimlerinin zor olduğu için terör riski oluşturdukları, ülkede fuhuş, kaçakçılık, hırsızlık ve şiddete bulaşarak toplumsal refahı bozacakları, ailelerine zarar verecekleri, toplumsal kimlik ve kültürel yapıyı bozacakları gibi çeşitli korkulara kapılabilmektedir (Doğan ve Ünal, 2021; Erdoğan, 2020, s. 82; Eşigül vd., 2017, ss. 17-18;

Morgül vd., 2021, ss. 44-47). Buna ilaveten göçmenlerin vatandaşlık alarak oy kullanmaları da ev sahibi toplum tarafından hoş karşılanmamakta, yoğun olarak onlara hiçbir siyasal hak ve vatandaşlığın verilmemesi gerektiğini düşünülmekte, ülkenin geleceğinde söz hakkı sahibi olmaları istenmemektedir (Baki, 2019; Doğan ve Ünal, 2021; Erdoğan 2020; Morgül vd., 2021, ss. 48-49). Ev sahibi toplumun çoğunluğu, Suriyelilerle huzur içinde bir arada yaşamayacaklarını, onların topluma uyum sağlayamadıklarını ifade etmekte, Suriyeli göçmenlerin ülkelerine gönderilmelerini veya Suriye`de güvenli bölgelere yerleştirilmelerini istemektedir (Erdoğan, 2020; Gülyaşar, 2019; Morgül vd., 2021, s. 61; Saçan vd, 2017).

Ev sahibi toplumun genelleme yaparak, uyruklarından bir kişinin yaptığı yanlış yüzünden bütün göçmenleri olumsuz algılarla etiketlemeleri de yaygın biçimde yaşanmaktadır. Fakat Türkiye`de bulunan farklı uyruktan birçok göçmen grupları arasında da ayrımcılık yapıldığı görülmektedir (Morgül vd., 2021, ss. 52-53; Tekinyer, 2022). Sonuç olarak, yapılan araştırmalar ev sahibi toplumun göçmenlere karşı farklı alanlarda olumsuz düşünceleri, algıları ve önyargıları olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle bu durum ev sahibi toplumun, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hakların göçmenlerin eğitim, sağlık, çalışma gibi temel haklarını koruyacak biçimde sınırlarının çizilmesinden rahatsız olması biçiminde somutlaşabilmektedir.

Yapılan araştırmalara baktığımızda çalışmalara katılan kişilerin demografik özellikleri, yaşadıkları bölgedeki göçmenlerin sayısı ve yapıp ettikleri, göçmenlerle iletişim içinde olmaları, siyasi söylemler, medyadan veya çevrelerinden duydukları söylentiler gibi çeşitli etkenlerin ev sahibi toplumun göçmenlere karşı olan düşüncelerini etkilediği söylemek mümkündür. Kişisel deneyimlerin yanı sıra ev sahibi toplumun göçmenlere karşı olan yaklaşımının şekillenmesinde, toplumun düşüncesini yoğun şekilde etkileyen bir araç olan medya iletişim araçlarının göçmenleri nasıl yansıttığı da oldukça önemli rol oynamaktadır.

Sosyal medya platformlarında göçmenlerden, ne olduğu belirsiz, başıboş, terörist, korkak, tembel, dolandırıcı, tacizci, zorba, dilenci, savaştan kaçan, sözde savaş mağduru, huzuru

bozan, vergi ödemeyen gibi birçok olumsuz sıfatlarla bahsedilmektedir (Özdemir ve Öner, 2016, s. 236; Taştan vd., 2018, ss. 27-28). Tek taraflı bilgi kaynağı olan haberler, yerel ve ulusal gazeteler göçmenleri olumsuz şekilde temsil ederek ev sahibi toplumda önyargıların oluşmasına sebep olabilmektedir. 18 aylık bir süreç için medya taramasının yapıldığı bir çalışmada medyanın, göçmen ile yasadışı ve kaçakçılık kelimelerini birleştirerek göçmenler hakkında olumsuz bir imaj çizilmesine sebep olabildiği vurgulanmıştır (Doğanay, 2019, ss. 27-30). Olumsuz temsilin dışında göçmenlerin yaşadıkları zorlukların ele alındığı haberlerin de olması, ev sahibi toplumun göçmenlerin mağduriyetlerini anlamalarında yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır (Doğanay, 2019, s. 34). Göçmenlerin suça karıştıklarını haber edinen yayınlar, bazen belli bir göçmen grubunu ele alarak genelleme yapmakta ve göçmenlerin yaygın olarak suç işledikleri algısını yaratmaktadır (Doğanay, 2019, s. 36). Televizyon haberlerinin analizinde ise yine yoğun olarak göçmen dramlarının, insan kaçakçılığının ve suç/şiddet temasının ele alındığı sonucuna varılmıştır (Doğanay, 2019, s. 44). Bir başka medya taraması yapılmış çalışmada ise basında göçmenlerin ele alındığı haberlerde asi, hırsız, kaçak, problemlili, yoksul, zavallı, katil, suçlu, maddi yük gibi ifadelerin kullanıldığı ve göçmenlerin böyle algılanmalarına sebep olacak biçimde gösterildikleri vurgulanmıştır (Özservet, 2017, s. 3). Göçmenleri güvenlik tehdidi olarak gösteren olumsuz ifadelerin yanı sıra göçmenlerin üniversiteye sınavsız girdikleri, sağlık hizmetlerinden tamamen ücretsiz yararlandıkları, bedava ev verildiği, tüm göçmenlere karşılıksız burs sağlandığı, kira yardımı yapıldığı gibi yanlış bilgiler veren veya göçmenlerin imtiyazlı, ayrıcalıklı muamele gördüklerini konu edinen haberler de yine göçmenlere karşı oluşan yaklaşımda olumsuz etkilere sahiptir (Alp, 2018; Eşigül vd., 2017; Özservet, 2017, ss. 13-14). Bunun yanı sıra, ev sahibi toplumun da aynı suçları işlemesine rağmen göçmenlerin yaptığı suç eylemlerinin daha fazla öne çıkarılarak daha çok haber edilmesi de bu suçların sadece göçmenler tarafından işlendiği gibi bir algının oluşmasına yol açabilmektedir. Sonuç olarak, medya araçlarında kullanılan nefret söylemleri, ayrımcı ve dışlayıcı söylemler, yapılan haberlerin objektif olmaması toplumda göçmenlere karşı olumsuz algıların oluşmasına zemin hazırlayarak toplumsal kabul ve uyumun önünde engeller oluşturabilmektedir.

Ev sahibi toplumun göçmenlere karşı oluşan olumsuz yaklaşımlarından göçmenler de etkilenmektedirler. Bu etkilerin başında, toplumla iletişim kurmayan veya kuramayan göçmenlerin, yalnızca kendileri gibi göçmen topluluklarla iletişim kurmalarının ve böylece toplumdan uzaklaşmalarının geldiğini söylemek mümkündür. Komşuluk ilişkilerinde veya diğer alanlarda ev sahibi toplumun göçmenlerle iletişim kurmaması gibi, kamusal alanlarda dışlayıcı ve ayrımcı söylemlerde bulunmaları, tavır ve davranış sergilemeleri de göçmenlerin toplumdan uzaklaşmalarına, izole bir şekilde yaşamalarına sebep olabilmektedir. Göçmenler bazen söylemlerde direkt olarak ayrımcılığa maruz kalmadıklarını fakat ev sahibi toplumdaki kişilerin bakışlarından ve yüzlerindeki ifadelerden istenmediklerini anladıklarını, dışlanma karşısında sessiz kalarak, duymazdan gelerek tartışmalardan kaçındıklarını söylemektedirler (Diker ve Karan, 2021). Göçmenler, toplum tarafından rahatsız olduklarını belirten davranışlarla karşılaşmakta, kamusal alanlarda toplum tarafından dışlanmakta, bir olay olduğunda suçlu olarak görülmekte ve diğer birçok olumsuz deneyimleri tecrübe edinmektedirler (Diker ve Karan, 2021; Tekinyer, 2022). Bu tarz deneyimler göçmenlerin hak ve hizmetlerine erişimlerinde de engeller oluşturabilmekte ve psikolojik durumlarında olumsuz etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Haklarında yayılan yanlış söylentiler (kira vermemeleri, üniversiteye sınavsız girmeleri vs.) sebebiyle dışlandıklarını, saldırıya uğradıklarını ve bu sebeple hangi ülkeden geldiklerini ve etnik kimliklerini söylemekten kaçındıklarını belirten göçmenler açısından bu durum toplumsal kabul ve uyumun önünde engel oluşturmaktadır (Kaya, 2019, s.97-98).

Araştırmalara katılan göçmenler, karşılaştıkları ayrımcı ve nefret söylemlerinden, genelleme yapılarak sergilenen dışlayıcı tavırlardan büyük bir üzüntü içinde olduklarını ve ellerinden bir şey gelmediğini ifade etmekte, vatan haini gibi söylemler karşısında açıklamalar yaparak mağduriyetlerini anlatmaya çalışmaktadırlar (Aslan ve Güngör, 2019, s. 1612; Diker ve Karan, 2021; Yıldız, 2021; Zor 2021). Ev sahibi toplum, sergiledikleri davranışlarda kendilerini haklı bulsalar da yabancı oldukları için bu davranışlarla karşı karşıya kalan göçmenler ses çıkarmamakta, ev sahibi topluma kendilerini savunma

haklarının olmadığını düşünmekte ve tepki gösterdiklerinde sınır dışı edilecekleri korkusuna kapılmaktadırlar (Aslan ve Güngör, 2019, ss.1614-1615; Diker ve Karan, 2021).

Sonuç olarak, Türkiye`de yıllar içinde göç ve göçmen politikaları geliştirilmekte, göçmenler ve toplumsal uyum için farklı alanlarda farklı araçlarla birçok çalışmalar yürütülmektedir. Yürütülen çalışmalar ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile yapılmakta, hem göçmenlere destek ve yardım sağlanmasını hem göçmenlerin insan haklarının korunmasını hem de toplumsal kabul ve uyum sürecinin başarılı olmasını hedeflemektedir. Çalışmaların yeterli olup olmadığı konusunda ise net bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber böylesine bir göçmen akınının büyük bir çaba verilerek yönetildiği söylenebilir. Toplumsal kabul ve uyumun ne derecede başarılı olduğunu söyleyebilmek için bir ölçek olmaması, bu konuda da kesin bir yorumda bulunulamamasına sebep olmaktadır. Yine de bu alanda yapılan çalışmalardan yola çıkarak ev sahibi toplumun toplumsal kabulü üst düzeyde olsa da yıllar geçtikçe ve göçmen sayısı arttıkça, ülkenin politikaları değiştikçe bu düzeyin azalabileceği ve ülkedeki toplumsal kabul ve uyumun da olumsuz yönde değişebileceğini söylemek mümkündür. Göçmenlerle ve ev sahibi toplumla yapılan araştırmalarda; iki toplumun birbirlerine karşı olumsuz yorumlarının olması, göçmenlerin hem yasal düzenlemeler hem de toplumsal dışlanma sonucunda haklarının korunamaması ve hizmetlerden tamamen yararlanamamaları, ev sahibi toplumun ayrımcı davranışlar sergilemesi, bunun sonucunda göçmenleri toplumdan soyutlanması gibi sonuçların ortaya çıkarılması, Türkiye`de toplumsal kabul ve uyum sürecinin her iki toplum için de halen tamamen başarısızlığının göstergesi olmaktadır. Söz konusu başarının önünde duran engellerin kaldırılabilmesi için farklı alanlarda sunulan çeşitli önerilerden, bu sürecin zamana ve doğru politikalara ihtiyacı olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde kapsamı yasal belgelerde karşımıza çıktığı ilk halinden daha genişlemiş olan insan hakları, öz tanımla, dünya üzerindeki bütün insanların sadece insan olmalarından kaynaklı sahip olduğu haklardır. İnsan haklarının düşünsel gelişimi çok eski tarihe dayansa da özellikle II. Dünya Savaşından sonra uluslararası boyutta konu haline geldiği ve hukuki düzenlemelerde yerini bulduğu söylenebilir. İnsanlığın yaşanan vahşetlerle yeniden karşı karşıya kalmaması umuduyla hazırlanan *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* ile bu *Beyannameyi* temel alan sözleşmeler, insanların hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan insan onuruna yakışır bir hayata sahip olabilmek için gereken taleplerin yerine getirilmesinde devletlere sorumluluklar yüklemektedir. Fakat insan haklarının korunmasında devletler, hem ulusal hem de uluslararası işbirlikleri ile çalışmalar yürütebildiği gibi yaptıkları politikalarla insan hakları ihlallerinin yaşanmasına da sebep olabilmektedir. Devletler bazen sosyal adaleti sağlayamamakla bazen ise temel hakları koruyamamakla insan hakları ihlallerinin ortaya çıkmasına ve bunun sonucunda da vatandaşlarının göç etmesine sebep olabilmektedir. İnsanların yaşama, işkence görmeme ve kişi güvenliği gibi temel haklarının devletler tarafından korunamaması, kişilerin başka devletlerden koruma talep etmesiyle, başka ülkelere sığınmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu durum karşısında ise göç edilen ülkenin verdiği karşılık yine aynı veya farklı hak ihlallerinin yaşanmasının önünü almak şeklinde olmalıdır.

Göç olgusu, başta siyasal ve toplumsal olmakla çeşitli alanları etkilediği gibi insan haklarında da ayrı bir yere sahip olmaktadır. Göçmenler, başka bir ülkeye gelerek kendi ülkelerinin koruyamadığı haklarının başka ülke tarafından korunmasını bekleyebilmektedirler. Ortaya çıkan bu durum karşısında devletlerin göçmen politikalarının insan haklarını temel alan bir yaklaşıma sahip olması oldukça önemlidir. Her ülkenin kendi ulusal göç politikası olduğu gibi, göçmenlerin hakları ve bu bağlamda ülkelerin yükümlülüklerini ele alan uluslararası sözleşmeler de göç politikalarına yön verebilmektedir. Özellikle zorunlu ve kitlesel göç yapan kişileri kabul eden ülkelerin, göçmenleri geri göndermeme ilkesine göre davranması ve bu durumda ülkesinde barınan ve

sayıca çok olan göçmenlerin ülkede yaratabileceği etkilere uygun olarak düzenlemeler yaparken insan haklarını temel alması beklenmektedir. Fakat zaten insan hakları ihlaliyle karşı karşıya kaldığı için ülkesini terk eden göçmenler, geldikleri ülkede de aynı veya farklı biçimde hak ihlallerine maruz kalabilmektedirler. Bu ihlallere devletin yaptığı düzenlemeler olduğu kadar ev sahibi toplumun sergilediği dışlayıcı ve ayrımcı yaklaşımlar da sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle devletler, göç politikaları üzerine yaptıkları düzenlemelerde toplumsal kabul ve uyum politikalarına da önem vermektedirler.

Çalışmada da bahsedildiği üzere Türkiye zaman zaman kitlesel göç akınlarına ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Karşılaştığı bu göçler sonucunda ülkenin göç politikası da yıllar içinde değiştirilmiş ve geliştirilmiştir. Politikaların, ilk zamanlarda daha kısıtlı düzenlemelerle (örneğin *1934 İskan Kanunu* gibi) yapıldığını fakat geliştirilerek ve insan hakları da göz önünde bulundurularak son yıllarda daha geniş kapsamlı (örneğin *YUKK* gibi) hale getirildiğini söylemek mümkündür. Özellikle 2000'li yıllardan başlayarak AB'nin göç ve ilticaya ilişkin mevzuatına uyumlaştırmak için çalışmalar yapılmıştır. Ülkede ulusal olarak yapılan çalışmalar sonucunda göç politikalarının düzenlenmesi ve yürütülmesi için çeşitli birimler kurulmuştur. Kısacası Türkiye, göç alanında daha kapsamlı ve daha düzenli bir idare sistemi yaratmaya çalışarak bu alanda karşılaşılabilecek sorunların önlenmesi için çaba sarf etmiştir.

Günümüzde Türkiye'de farklı statülere ve farklı kökenlere sahip yüzbinlerce göçmen yaşamaktadır. İnsan haklarının korunması ve ülkedeki yaşamlarının insan onuruna yakışır koşullarda sağlanarak geleceklerinin güvenceye alınması, göçmenler için hayatlarını yeniden kurma ihtimallerinin olduğu anlamına gelmektedir. Fakat birçok etkene bağlı olarak her bir göçmenin insan haklarının korunması ne yazık ki sağlanamamaktadır. Bu etkenler kimi zaman, göçmenlerin sayısının gitgide artması ve ülkenin daha önce tecrübe edinmediği akın karşısında yeni sistem kurarken aksaklıkların ortaya çıkabilmesi şeklinde yaşanabilmektedir. Buna ilaveten bu etkenlere yaşanan göçler sonucunda mevcut düzenlemelerin yetersiz kalması, yeni düzenlemelerin ise göçmenlerin haklarının korunmasını gözetmemesi, göçmenlerin gidici oldukları düşüncesiyle sürdürülebilir

düzenlemeler yapılmaması gibi çeşitli örnekler vermek mümkündür. Göçmenlerin farklı alanlarda karşılaşılabileceği sorunların çözülmesi devletin sorumluluğunda olmasına bakmayarak devlet tarafından yapılan çalışmaların yeterli olmaması da yeni sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Yani Türkiye, göçmenlerin karşı karşıya kaldığı sorunları insan haklarının korunmasını da dikkate alarak çözmeye çalışmasına rağmen yaptığı başka bir düzenlemeyle hakların ihlal edilmesine de sebep olabilmektedir. Örnek olarak, göçmenler için çalışma izni verilmesi üzerine düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen göçmenin çalışması için işverenin başvurusunun gerekli olması ve işverenlerin bu işlemleri yapmaması, göçmenlerin kayıt dışı ve sigortasız çalışmalarına sebep olabilmektedir. Bunun dışında ilk zamanlarda göçmenlerin gidici olduğu düşüncesiyle uyum politikaları yerine yardım çalışmalarının yürütülmesi de yıllar geçtikçe ve göçmenlerin kalış süreleri uzadıkça sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yardımların sağlanmasının yanı sıra, göçmenlerin çalışarak hem ekonomiye katkı sağlamaları hem de kendi sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirebilmeleri için düzenlemeler getirilmesi gibi sürdürülebilir politikaların düzenlenmesi, göçmenlerin ülkede birçok alanda katılım ve katkı sağlanmalarına, toplumun bir üyesi olarak kabul edilerek hayatlarına devam edebilmelerine yol açabilmektedir. Aksi durum yani sadece yardım ve destek sağlanması ise göçmenlerin topluma katılmayarak izole olmalarına ve beraberinde diğer sorunlara (ev sahibi toplum tarafından ekonomik yük olarak görülme gibi) sebebiyet verebilmektedir. Buna ilaveten göçmenlerin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümü için devlet tarafından düzenlemeler yapılmaması veya yapılan düzenlemelerin de insan haklarını korumayı temel almaması da göçmenlerin ülkedeki yaşamlarının zorlaşmasına yol açabilmektedir.

Göçmenlerin ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmaları da haklarının korunmasında ve hizmetlerden yararlanmalarında karşılaştıkları engellerin başında gelmektedir. Çünkü bu ayrımcılık, onların toplumdan uzaklaşmalarına, barınma ve iş imkanlarının kısıtlanmasına ve diğer birçok soruna neden olarak hem insan onuruna yakışır koşullarda yaşamalarına hem de yeni geldikleri topluma uyum sağlayarak toplumsal kabul ve uyuma katkıda bulunmalarına mani olmaktadır. Bu ayrımcılığı hem devletin yürüttüğü politikalarda hem de toplumsal ilişkilerde, ev sahibi toplumun göçmenlere olan yaklaşımlarında görmek

mümkündür. Ev sahibi toplum, göçmenlere karşı olumsuz yargılarda bulunarak çeşitli biçimlerde dışlayıcı tavırlar sergileyebilmektedirler. Bu davranışlarının temelinde farklı nedenler yatsa da genele baktığımızda, topluma yeni gelen yabancıların (göçmenlerin) farklı anlamlarda tehdit unsuru oldukları ve toplumun düzenini bozdukları düşüncesinin yattığı söylenebilir. Bu alanda yapılan birçok araştırma, Türkiye`de bu durumun, yani ev sahibi toplumun göçmenlere karşı olumsuz yaklaşıma sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrımcılıkla karşı karşıya kalan göçmenler ise pek çok alanda ve farklı şekillerde bu ayrımcılıktan etkilendiklerini belirtmişlerdir. Göçmenler, göç ettikleri devletten, daha evvel ihlal edilmiş haklarının korumasını beklerken yeni katıldıkları toplumdan ise ayrımcı ve dışlayıcı davranışlar ve yaklaşımlar görmemeyi beklemektedir. Ev sahibi toplumun böyle bir davranış sergilememesi için devletin yasal olarak yapabileceği düzenlemelere ilaveten onları toplumsal kabul ve uyum için hazırlaması, bu anlamda çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Araştırmaların böyle sonuçlar ortaya koyması, Türkiye bağlamında bu anlamda yapılan çalışmaların yetersiz kaldığını göstermektedir.

Göçmenlerin geldikleri ülkede hayatlarını devam ettirmelerinin getirdiği diğer bir sorumluluk ise toplumsal kabul ve uyumun sağlanmasıdır. Toplumsal kabul ve uyum süreci, başarılı yönetildiği takdirde göçmenlerin toplumun bir parçası olarak kabul edilmesi ve iki toplumun da refah içinde yaşamasıyla sonuçlanabilen bir süreçtir. Göçmenlerin topluma uyum sağlayabilmesi, aidiyet bağlarını oluşturabilmesi ise yine insan haklarının korunması ve temel hizmetlere erişimlerinin sağlanması koşullarını gerektirmektedir. Diğer taraftan ev sahibi toplumun da bu sürecin başarılı olmasında önemli bir aktör olması, sorumlulukların sadece göçmenlere yüklenmemesi gerektiği anlamına gelmektedir. Göçmenleri topluma kabul etmek, onlara karşı dışlayıcı bir tavır sergilememek ev sahibi toplumun bu süreç için üstlenmesi gereken sorumluluklardan birkaçıdır. Fakat ideal olarak yapılması gereken bunlar iken göç pratiklerine baktığımızda dünyanın birçok yerinde ev sahibi toplumun aksi yönde bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Türkiye`de ev sahibi toplumun yaklaşımını ele alan çalışmalar ise genellikle ev sahibi toplumun göçmenlere karşı olumsuz yaklaşımının olduğunu fakat bazı kesimlerin vicdani veya dini bir yaklaşımla göçmenlere yardım eli uzattığını ortaya koymuştur. Göçmenlerin sayılarının gitgide artarak

yıllardır ülkede kalmaları, devletin uygun politikalar geliştirmemesi, medyanın da etkisiyle ülkede göçmenlerin iyi temsil edilmemesi, göçmenlerin birçok açıdan tehdit unsuru olarak görülmesi gibi pek çok neden, ev sahibi toplumun göçmenlere karşı olumsuz tutum sergilemelerine sebep olabilmektedir. Bu yaklaşım hem göçmenleri kabullenme düzeyinde azalmaya hem de iki toplumun da uyum içinde yaşamalarının önünde engeller oluşmasına yol açabilmektedir.

Sonuç olarak, çalışmanın başında sorduğumuz “Türkiye`de göç, toplumsal kabul ve uyum alanında ortaya çıkan sorunlar insan hakları ihlalleri midir?” sorusuna hem devlet düzenlemelerinde hem de toplumlararası ilişkilerde göçmenlerin karşılaştığı sorunların insan hakları ihlallerine yol açtığı cevabı verilebilir. Türkiye`de göç politikalarının hala yetersiz olduğu alanlar olduğu ve bu yetersizliği ortadan kaldırmak için çalışmalar yapıldığını söylemek mümkündür. Bu süreç zarfında ise göçmenler insan hakkı ihlallerine maruz kalmaktadırlar. Buna ilaveten, yeterli toplumsal kabul ve uyum politikalarının olmaması da yine göçmenlerin ayrımcılığa uğramasına ve diğer sorunlarla karşılaşmasına sebep olarak insansal olanaklarını gerçekleştirmelerinde ve geliştirmelerinde engellerin oluşmasına sebep olmaktadır. Göçmen akınıyla karşı karşıya kalan Türkiye`ye uluslararası desteğin yoğun olarak maddi yardım yoluyla yapılması, ortaya çıkan sorunlarla baş başa kalan ülkenin ulusal düzeyde daha yoğun çalışmalar yürütmesiyle sonuçlanmaktadır.

ÖNERİLER

Tüm bu sorunların çözümünde insan haklarını temel alan bir yaklaşımla düzenlemeler yapılması, her şeyden önce göçmenlerin insan onuruna yakışır derecede muamele görmesiyle sonuçlanabilir. Göçmenler, yaşadıkları düzenden, bölgeden, çevresinden kısacası her şeyden vazgeçerek başka bir ülkeye sığındıklarında dezavantajlı bir konuma gelmektedirler. Yeni geldikleri ülke hakkında dil, kültür, yasalar gibi bilgilere sahip olmamanın yanı sıra bazen ise tüm mal varlıklarını geride bıraktıkları için yeterli maddiyatlarının olmaması, göçmenlerin durumlarını daha da ağırlaştırmaktadır. Bu mağduriyetlerin giderilmesi ve insan haklarının korunmasının sağlanması sadece göçmenlere bu hakları korumak için gereken hizmetlere erişimlerinin sağlanmasıyla yeterli olmamaktadır. Yani örnek olarak, eğitim hizmetinden göçmenlerin yararlanmasına ilişkin düzenleme getirilerek eğitim hakkının korunduğu düşünülse de sistemin, müfredatın göçmen çocuklar için uyumlu olmaması, okulda dışlanmaya maruz kalmaları veya sosyo-ekonomik durumlar sebebiyle çocukların okuldan uzaklaşmaları gibi sorunların ortaya çıkması, göçmenlerin bu haklarının korunması için yeterli düzenlemelerin olmadığı anlamına gelmektedir. Bu sebeple ülkede göçmenler için yapılan her bir düzenleme, çeşitli açılardan ortaya çıkabilecek engelleri de ele alarak göçmenlerin haklarının korunmasını amaçlamalıdır. Buna ilaveten, göçmenler için yapılan maddi destek gibi yardımların veya proje bazlı çalışmaların sürdürülebilir çözümler olmadığı da göz önünde bulundurularak göçmenler için kalıcı bir hayat imkanı sunan çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu çözümler, toplumlararası ilişkide ortaya çıkabilecek hak ihlallerini de göz önünde bulundurarak toplumsal kabul ve uyum sürecini de kapsamalıdır. Göçmenlerin çalışma izinlerinin alınmasında kolaylıklar sağlayacak düzenlemeler getirilmesi, mesleki eğitim hizmetlerinin sunulması, istihdam imkanlarının artırılması gibi çalışmaların yapılması, hem göçmenlerin çalışma haklarının korunmasına hem topluma daha fazla katılım sağlamalarına hem de sosyo-ekonomik durumlarının iyileşmesine sebep olarak sürdürülebilir çözümler ortaya çıkarmaktadır. Devletin yaptığı yasal düzenlemeler, göçmenlerin hangi alanlarda ve hangi biçimlerde mağduriyet yaşadıklarını ve yaşayabileceklerini araştırarak bu sorunların giderilmesi yönünde etkili sonuçlar vermesi hedeflenmelidir.

Yasal düzenlemelerde insan haklarının korunmasına ilaveten toplumlararası ilişkilerde de kişilerin birbirine karşı insan haklarına zarar vermeyecek şekilde davranması gerekmektedir. Bunun sağlanması için ise devletler vatandaşlarına bu yaklaşımın benimsendiği ve öğretildiği bir eğitim sunmalıdır. Bu amaçla kişilerin doğru değerlendirme yapabilmesi ve hoşgörünün oluşması için etik eğitim ve felsefi bilgilerden oluşan eğitim programı hazırlanmalıdır (Kuçuradi, 2007, ss. 95-96). Bu eğitimler kişilerin etik bakımdan değerli bir eylemde bulunmalarını garantilemese de yine de kişilerin böyle davranması için bir olanak yaratmaktadır. Ev sahibi toplum, kişilerarası ilişkilerde diğer kişilerin hak ihlallerine maruz kalmasına sebep olacak davranışta bulunmaması yaklaşımını yabancı olarak görülen göçmenlere karşı da sergilemelidirler. Aksi yaklaşım yani göçmenlere karşı sergilenen dışlayıcı yaklaşımlar, göçmenlere ev veya iş verilmemesi gibi pek çok sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ev sahibi toplumun olumsuz yaklaşımı göçmenlerin hayatını, yaşam koşullarını ve hatta psikolojik sağlıklarını bile etkilemektedir. Bu durum karşısında çözüm yine yoğun olarak devletin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olmaktadır. Devlet, vatandaşlarını göçmenlerle beraber yaşama hazırlayarak toplumsal uyumu güçlendirecek çalışmalar yürütmek, kaynaklarını iki toplumun da mağdur olmayacak şekilde uygun biçimde paylaşmak, hizmetlerde ortaya çıkacak aksaklıkların giderilmesinde kapasiteleri artırmak gibi düzenlemeler yapmalıdır. Vatandaşların kabul düzeyinin artırılması yönünde yapılacak bu çalışmalara ilaveten, göçmenlerin hak ihlalleri sonucunda yaşanan sorunlar nedeniyle ev sahibi toplumun gözünde olumsuz bir imaj çizmelerini önlemek için de göçmenlerin haklarının korunmasının bu anlamda önemli olduğu dikkate alınmalıdır. Göçmenler hakkında yanlış haberlerin yayınlanması, göçmenlerin başarıları yerine yoğun olarak suçla, şiddetle ve diğer olumsuz ifadelerle bağdaştırılarak olumsuz şekilde temsil edilmesi, medyanın da toplumsal kabul ve uyum sürecini olumsuz şekilde etkileyen bir diğer faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun önlenmesi yine devletlerin sorumluluğunda olmaktadır. Devletler ulusal ve yerel medyayı, göçmenlerin olumlu tepki alabilecek haberlerin de öne çıkması yönünde çalışmalar yapmaya teşvik etmelidir. Kısacası, devlet, ev sahibi toplumun yaklaşımını olumsuz yönde etkileyen her bir etkeni dikkate alarak toplumsal kabul ve uyum politikası geliştirmeli ve iki toplumun insan hakları ihlali yaşamalarını önlemeyi hedeflemelidir. Bu koşulların

sağlanması, Türkiye`de hakları korunan göçmenlerin ve ev sahibi toplumun beraber ve uyum içinde yaşamalarına bir imkan sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkaş, İ. ve Aksakal, İ. (2021). Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum ve Algıların Sosyolojik Analizi: Erzincan Örneği. *Sosyolojik Bağlam*, 2(3), 41-54.
<https://doi.org/10.52108/2757-5942.2.3.3>
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
<https://www.gam.gov.tr/files/sayi2-2.pdf>
- Akman, K. (2018). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İşbirliği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 452-466.
- Akman, K. ve Balaban, A.Y. (2018). Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyelilerin Günlük Yaşama Uyumu: Samsun Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde C. Taştan, İ. İrdem, ve Ö. Özkaya (Ed.), *Göç ve Uyum* (ss. 15-27). Polis Akademisi Yayınları.
- Alp, H. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Ayrımcı ve Ötekileştirici Söylemin Yerel Medyada Yeniden Üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(15), 22-37.
- Aras, B.T. (2020). Göç Mağduru Çocukların, Eğitim ve Sosyal Hizmet Müdahale Süreçlerinin Değerlendirilmesi. İçinde R. Demir (Ed.), *Çeşitli Açılardan Göç ve Eğitim: Multidisipliner Bir Çalışma* (ss. 113-149). İksad Publishing House.
- Aslan, G.G. ve Güngör, F. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Göç Sonrası Yaşadığı Sorunlar İstanbul Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1602-1632.

- Aşçı, T. (t.y.). *Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PICTES)* [PowerPoint Slides].
http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/11120500_iletisim.pdf[II1]
- Ateş, H. ve Yavuz, Ö. (2017). (G)öçmen (Ö)tekileştirme ve (Ç)okkültürlülük. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1287-1301.
- Ateş, K. (2020). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Rolü. *Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (5), 23-40.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 4 Kasım 1950,
https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf
- Ayaşlı, E. (2018). Suriyeli Çocukların Uyum Sürecinde Eğitim Rolü. İçinde C. Taştan, İ. İrdem ve Ö. Özkaya (Ed.), *Göç ve Uyum* (ss. 15-27). Polis Akademisi Yayınları.
- Aydın, F.F. ve Levent, C. (2021). Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Düzey-1 Bölgelerinde Ekonometrik Bir Uygulama. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(38), 397-427. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.873129>
- Aydınlı, D. (2017). *Kitleli Göç Hareketlerinin Uluslararası Koruma Rejimine Etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler Ve Geçici Koruma* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=q3-d9QtLoVA2OMExHskJpVV2OEPwI7IDKnFREcowglNimm5q92GWCdRDham2Z5RE>
- Aygüler, E., Buz, S. ve Güzel, B. (2021). Sosyal Uyumun Başarılmasının Önündeki Engeller: Niteliksel Bir Çalışma. *Journal of Economy Culture and Society*, 63, 339-357. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-0026>

- Baki, Ş., Dursun, S., Güner, Z.Z., Şentürk, N., Şimşek, F., Türk, T. (2019). [PDR Seminer ders ödevi]. *Mültecilere Yönelik Kalıpyargı ve Tutumlar'ın Geliştirilen Anket Çerçevesinde İncelenmesi*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi. https://www.academia.edu/40800082/M%C3%9CLTEC%C4%B0LERE_Y%C3%96NEL%C4%B0K_KALIP_YARGI_VE_TUTUMLAR
- Beyaz, N. (2019). *Türkiye'ye Sığınan Irak Türkmenlerinin Sosyal Hayata Uyumlarının İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, T.C. Hasan Kalyoncu Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. [\[II2\]https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Mir2lXQK1dkmQ9Ige3PZbusi98jd4qEaDYLQw4wQ8zqHW_NCIT8ksgrZswfaHaOv](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Mir2lXQK1dkmQ9Ige3PZbusi98jd4qEaDYLQw4wQ8zqHW_NCIT8ksgrZswfaHaOv)
- Bhugra, D. ve Becker, M.A. (2005). Migration, Cultural Bereavement And Cultural Identity. *World Psychiatry: Official Journal Of The World Psychiatric Association (WPA)*,4(1), 18–24.
- BirGün, (24 Mart 2022). *Bakan Koca: Suriyeli Sağlık Çalışanları Sadece Suriyeli Hastalar Hizmet Veriyor*. BirGün. <https://www.birgun.net/haber/bakan-koca-suriyeli-saglik-calisanlari-sadece-suriyeli-hastalara-hizmet-veriyor-381665>
- BM Mülteci Örgütü Türkiye. (t.y.). *Genel Bakış*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/tr/genel-bakis-2>
- Borjas, G.J., Grogger, G. ve Hanson, G.H. (2008). Imperfect Substitution Between Immigrants and Natives: A Reappraisal (NBER Working Paper No: 13887). *National Bureau of Economic Research*. <https://www.nber.org/papers/w13887>
- Boubtane, E., Dumont, J.-C., & Rault, C. (2016). Immigration and economic growth in the OECD countries 1986–2006. *Oxford Economic Papers*, 68(2), 340–360. <http://www.jstor.org/stable/44122852>

- Bui, H.N. (2009). Immigration And Crime. İçinde J.M.Miller (Ed.), *21st Century Criminology: A Reference Handbook* (ss. 173-184). SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412971997>
- Burnett, A. ve Ndovi, T. (2018). The Health of Forced Migrants. *BMJ: British Medical Journal*, 363. <https://doi.org/10.1136/bmj.k4200>
- Canpolat, M.D. (2020). Harmonisation Process of Afghan Asylum-Seekers: A Case Study of Sivas Satellite City. *Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS)*, 2(2), 188-215. <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.46>
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (B.U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orjinal baskı 1993).
- Convention Determining The State Responsible For Examining Applications For Asylum Lodged In One Of The Member States Of The European Communities - Dublin Convention, 15 Haziran 1990, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01))
- Convention Implementing The Schengen Agreement Of 14 June 1985, 19 Haziran 1990, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02))
- Council of Europe. (t.y.). *Values: Human Rights, Democracy, Rule of Law*. Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/about-us/values>
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, (17), 67-91.

- Çetin, M. (2022). İranlı Mültecilerin Toplumsal Uyum Süreci ve Sosyal Sermayenin Etkisi: Denizli Kenti Örneği. *İran Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 251-287. <https://doi.org/10.33201/iranian.1205485>
- De Alcántara, C. H. (1995). Social Integration: Approaches and Issues. *Development in Practice*, 5(1), 61–63. <http://www.jstor.org/stable/4028796>
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5(9), 23-62. <https://doi.org/10.20493/bt.78101>
- Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname, 14 Aralık 1967, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_25.pdf
- Diker, N.P. ve Karan, O. (2021). Suriyeli Mültecilerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma Ve Geliştirdikleri Direniş Taktikleri: Ankara Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 281-321. <https://doi.org/10.5505/jas.2021.44366>
- Doğan, F. ve Ünal, S. (2021). Suriyeli Göçmenlere Yönelik Ayrımcı, Dışlayıcı Söylem ve Eylemlerin Meşrulaştırıcı Kaynakları: Mardin İli Örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2(3), 14-40. <https://doi.org/10.52108/2757-5942.2.3.2>
- Doğan, Y. (2019). Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5(7), 11-29.
- Doğanay, Ü. (2019). *Medya 18 Aylık İzleme Raporu: Ulusal ve Yerel Medyada Mülteci ve Göç Haberleri: 01.06.2017-30.11.2018.* İGAM. <https://igamder.org/uploads/belgeler/Medya18AylıkIzlemeRaporu.pdf>
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 9-22. <https://doi.org/10.20493/bt.71783>

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 16 Aralık 1966, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf>

Élysée. (Aralık, 2022). *The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen*. Élysée. <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen>

Erder, S. (2014a).Türkiye`de Değişen Siyasal Konjonktür, Değişen Göç ve İskan Politikaları. İçinde A. İçduygu, S. Erder ve Ö. F. Gençkaya, *Türkiye`nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere* (ss. 77-138). Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

Erder, S. (2014b).Balkan Göçmenleri ve Değişen Uygulamalar: İskan Kurumunun Dostları. İçinde A. İçduygu, S. Erder ve Ö. F. Gençkaya, *Türkiye`nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere* (ss. 138-173). Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

Erdoğan, M. (2015). *Türkiye`deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M.M. (2017). “Kopuş”tan “Uyum”a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Erdoğan, M. (2019a). *İnsan Hakları Haftasında Kültürel Haklar*. Özgürlük Araştırmaları Derneği. <https://oad.org.tr/blog/insan-haklari-haftasinda-kulturel-haklar149/>

Erdoğan, M.M. (2019b).*Türkiye`deki Suriyeli Mülteciler*. Konrad Adenauer Stiftung.

- Erdoğan, M.M. (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerse Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Orion Kitapevi.
- Ergün, Ö.R. (2022). Türkiye`de Göç ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Social Sciences Research Journal*, 11(4), 542-549.
- Ertem, M. ve Keklik, K. (2019a). Göçe Bağlı Demografik ve Sosyal Farklılıklar ve Sorunlar. İçinde Y. Pekşen, F. Kara, M. Topbaş, M. Ertem ve Ö. Boztaş (Ed.), *Göç ve Sağlık* (ss. 38-46). Uzerler Matbaacılık.
- Ertem, M. ve Keklik, K. (2019b). Göç Edenlerin Sağlık Gereksinimleri ve Sağlık Hizmetlerine Erişim. İçinde Y. Pekşen, F. Kara, M. Topbaş, M. Ertem ve Ö. Boztaş (Ed.), *Göç ve Sağlık* (ss. 46-54). Uzerler Matbaacılık.
- Esses, V.M. (2018). Immigration, Migration, and Culture. *Oxford Research Encyclopedias, Psychology*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.287>
- Eşigül, A., Kübra, Arslan, K.B., Gencer, A.Ş., Tosun, S., Korkmaz, S.S., Yıldırım, Ş.B. (2017). *Bilgiden Algıya: Türkiye`deki Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Algısı Üzerine Bir Çalışma*. Avrupa Siyasal ve Sosyal Araştırma Enstitüsü.
- EU Facility For Refugees In Turkey: (2022). *List of Projects Committed/Decided, Contracted, Disbursed*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/49484102-739e-407f-888d-fa7d2dc33879_en
- European Commission. (2023). The EU Facility For Refugees In Turkey (Bilgi Notu). https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/frit_factsheet.pdf

Geçici Koruma Yönetmeliği, 13 Ekim 2014,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>

Gencer, T.E. (2017). Göç ve Eğitim Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 838-851.
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652>

GİZ. (2022). *Turkey*. Deutsche Gesellschaft Für Internationale Zusammenarbeit (GİZ).
<https://www.giz.de/en/worldwide/290.html>

Global Education Monitoring Report (GEM) (2019). *Küresel Eğitim İzleme Raporu 2019*
Özet: Göç, Yerinden Edilme ve Eğitim: Duvarlar Yerine Köprüler İnşa Etmek.
 UNESCO. <http://gem-report-2019.unesco.org/>

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.a). *İkamet İzinleri*. T.C. İçişleri Bakanlığı.
<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.b). *Geçici Koruma*. T.C. İçişleri Bakanlığı.
<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.c). *Uluslararası Koruma*. T.C. İçişleri Bakanlığı.
<https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.d). *Düzensiz Göç*. T.C. İçişleri Bakanlığı.
<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.e). *Göç Tarihi*. T.C. İçişleri Bakanlığı.
<https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi#>

- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.f). *Başkanlık*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri>
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.g). *Türkiye`nin Düzensiz Göçle Mücadelesi*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.h). *Kitlemel akınlar*. T.C. İçişleri Bakanlığı. https://www.goc.gov.tr/kitlemel-akinlar#_ftn6
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.i). *Sürekli Kurullar*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.goc.gov.tr/surekli-kurullar>
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.j). *Uyum Hakkında*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkında>
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.k). *Uyum Faaliyetleri Daire Başkanlığı*. T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.goc.gov.tr/uyum-faaliyetleri-daime-baskani>
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). (t.y.l). *Türkiye`de Sağlık Sistemi* (Broşür). https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Brosurler/4_SAGLI%CC%87K_BROSURU_-2.pdf
- Güleryüz, Z. (2021). *Yerli Halk ve Suriyeli Sığınmacıların Birbirlerine Karşı Tutumları Üzerine Bir Alan Araştırması: Hatay Antakya Örneği* [Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=9MiDp3x86xrwjpi5-14w-dXoXyAv1SzNK9qxR9VoS4e6WKUVwtWpnURLa8iR7Sji>
- Güllüpınar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politikü Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 53-85.

- Güllüpnar, F. (2019). Göç ve Türkiye`de Göç Olgusunun Sosyolojik Analizi. İçinde Y. Pekşen, F. Kara, M. Topbaş, M. Ertem ve Ö. Boztaş (Ed.), *Göç ve Sağlık* (ss. 18-28). Uzerler Matbaacılık.
- Gülyaşar, M. (2019). *Göçün Dili: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sosyal Kabul Ve Dışlama Mekanizmalarının Söylemsel Biçimleri (Konya Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=npGs9H39x7G6401x51yq_pNb5AVB9Kutz_4REDHuIjsrdKF9D-bhpl-7cYkaZNIBY
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 21 Aralık 1965, https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/docs/ulusal_belgeler/kanuntbmmc08604750.pdf
- History.com Editors. (Ocak, 2023). *Englidh Bill of Right*. History. <https://www.history.com/topics/british-history/english-bill-of-rights>
- Human Rights Watch. (2022). “Kimse Bana Afganistan`dan Neden Ayrıldığımı Sormadı” *Afganların Türkiye`den Geri İtilmesi ve Sınır Dışı Edilmesi*. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/tr/report/2022/11/18/383228>
- İşığışık, Ö. ve Kariman, S. (2022). Ukraynalı Mülteciler Örneği Üzerinden Avrupa`nın` Mültecilere Bakış Açısının Değerlendirilmesi. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7, 1582-1612.
- İçduygu, A. (2014). Bir Siyaset ve Siyasa Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye. İçinde A. İçduygu, S. Erder ve Ö. F. Gençkaya, *Türkiye`nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere* (ss. 26-77). Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

- İçduygu, A. ve Aksel, D.B. (2013). Turkish Migration Policies: A Critical Historical Restrospective. *Perceptions*, XVIII(3), 167-190.
- İçduygu, A., Erder, S.ve Gençkaya, Ö.F. (2014). *Türkiye`nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İlhan, M.N. (2019). Göç ve Bağımlılık. İçinde Y. Pekşen, F. Kara, M. Topbaş, M. Ertem ve Ö. Boztaş (Ed.), *Göç ve Sağlık* (ss. 152-157). Uzerler Matbaacılık.
- İlhan, M.N., Gözlü, M., Atasever, M., DüNDAR, M.A., Büyükök, D. ve Barkan, O.B. (2016). *Göç ve Halk Sağlığı*. Sasam Yayınları
- İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, 2005, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>
- İnan, C.E. (2016) Türkiye`de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannemesi, 10 Aralık 1948, https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf
- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile Bu Sözleşme`ye Ek Birinci Protokol`de Tanınmış Bulunan Haklardan ve Özgürlüklerden Başka Haklar Ve Özgürlükler Tanıyan Protokol No. 4, 16 Eylül 1963. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

International Organization for Migration (IOM). (2017). *Integration And Social Cohesion: Key Elements For Reaping The Benefits Of Migration*. Global Compact Thematic Paper.

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 18 Aralık 1990, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>

İrdem, İ. (2018). Türkiye`de Yaşayan Suriyelilerin Toplumsal Yaşama Uyumunda Dinin Rolü: Ankara/Altındağ. İçinde C. Taştan, İ. İrdem, ve Ö. Özkaya (Ed.), *Göç ve Uyum* (ss. 109-119). Polis Akademisi Yayınları.

İskan Kanunu, 14 Haziran 1934, <https://resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>

İskan Kanunu, 19 Eylül 2006, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>

İstanbul Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü. (t.y.).Gençlik ve Spor Bakanlığı ile UNICEF`ten Sosyal Uyum ve Gençlik Katılım Projesi. <http://istanbul.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/116530/genclik-ve-spor-bakanligi-ile-uniceften-sosyal-uyum-ve-genclik-katilimi-projesi.aspx>

Jordan, B. Ve Düvell, F. (2003). *Migration: The .Boundaries of Equality and Justice*. Polity Press.

Karakaya, C. ve Karakaya, E.N. (2021). Türkiye`nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7(1), 100-111. <https://doi.org/10.46442/intjcss.887777>

- Karataş, M. Ve Duyan, V. (2021). Kitlemel Göç, Sosyal Kabullenme ve Uyum Bağlamında Türkmen İşçilerin Deneyimleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(42), 5480-5515. <https://doi.org/10.26466/opus.932531>
- Kaya, Ö.S. (2019). *Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyeli Üniversite Öğrencilerinin Göç Sürecindeki Uyum Yaşantıları* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=FgmKghPKo23qQqBeqzVZnIgvEjz3ZtDEJnyML8wYbq8SyBMSns4cdugHAKuz-wX>
- Keskinel, B. ve Doğan, C. (2020). Göç, Çokkültürlülük ve Toplumsal Uyum. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 51-58.
- Kızılaykart. (t.y.). *Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-Suy) Projesi*. <https://platform.kizilaykart.org/tr/t-suy.html>
- Kızılmaz, Z. (2018). Göç ve Suç Arasında Bir İlişki Var Mı?: Bütüncül Bir Bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 562-599.
- Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 16 Aralık 1966, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf
- Koca, M. (2002). AB Ülkelerinde Göç, Mülteciler ve Yabancı Uyrukluların İstihdamı. *Türk İdare Dergisi*, 74(436), 97-135.
- Kocabaş, C. ve Alpaydın, Y. (2021). *Göç Olgusu Ve Türk Eğitim Paradigması*. Göç Araştırmaları Vakfı.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye`de Göç Olgusu, Göç Edenlere Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

- Köseoğlu, M. ve Artan, G. (2020). G, İşsizlik ve Gelir Arasındaki İlişkilerin Analizi: OECD lkeleri rneği. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(1), 61-81.
- Kuçuradi, İ. (1986). zgrlk Kavramı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, I(1), 27-34.
- Kuçuradi, İ. (1988). zgrlk Kavramı II. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, III(1), 11-15.
- Kuçuradi,İ. (2007). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kurumsal İletişim Ofisi (2021). *Türkiye`deki Suriyeli Göçmenlerle İlgili Araştırma Başladı*. Boğaziçi niversitesi. <https://haberler.boun.edu.tr/tr/haber/turkiyedeki-suriyeli-gocmenlerle-ilgili-arastirma-basladi>
- Kksleymanoğlu, R. ve Kurt, A. (2020). Suriyeli ğrenciler İçin Görevlendirilen PICTES ğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri: Bursa rneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (39), 24-45.
- Launrentsyeva, N. ve Venturini, A. (2017). The Social Integration of Immigrants and the Role of Policy: A Literature Review. *Intereconomics*, 52(5), 285-292. <http://dx.doi.org/10.1007/s10272-017-0691-6>
- Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Lin, K. H. ve Weiss, I. (2019). Immigration and the Wage Distribution in the United States. *Demography*,56(6), 2229–2252. <https://doi.org/10.1007/s13524-019-00828-9>

- Lozan Sulh Muahedenamesinin Kabulüne Dair Kanunlar. (1931). *Düstur: Üçüncü Tertip*, Cilt 5, Necmi İstikbal Matbaası.
- Maria, C.D. ve Lazarova, E.A. (2012). Migration, Human Capital Formantion, and Growth: An Emprical Investigation. *World Development*, 40(5), 938-955. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.11.011>
- McAuliffe, M. ve Triandafyllidou, A. (Ed.). (2021). *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM).
- Meçik, O. ve Koyuncu, T. (2020). Türkiye`de Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik İlişkisi Testi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2618-2635.
- Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682. <https://doi.org/10.2307/2084686>
- MIPEX 2020. (t.y.a). *What is MIPEX*. Migration Integration Policy Index 2020. <https://www.mipex.eu/what-is-mipex>
- MIPEX 2020. (t.y.b). *Main Findings: Policy Indicators: Key Findings*. Migration Integration Policy Index 2020. <https://www.mipex.eu/key-findings>
- MIPEX 2020. (t.y.c). *Key Findings: Turkey 2019*. Migration Integration Policy Index 2020. <https://www.mipex.eu/turkey>
- Mixed Migration Centre (MMC). (2020). *Bilinmeyen Yön-Türkiye`de İlerleyen Afganlar*. Mixed Migration Centre. https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2020/06/115_destination_unknown_policy_brief_tr.pdf

Morgül, K., Savaşkan, O. ve Mutlu, B. (2021). *İstanbul`da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algı ve Tutumlar: Partizanlık, Yabancı Karşıtlığı, Tehdit Algıları ve Sosyal Temas*. Türkiye Ekonomik Sosyal Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES).

Mülteciler Alanında Belediyeler Arası Koordinasyon Platformu. (t.y.a). *Bağcılar`da Sosyal Uyum Çalışmaları Sayesinde Birlikte Yaşam Kültürüne Katkı Sağlanıyor*. Mülteciler Alanında Belediyeler Arası Koordinasyon Platformu. <https://www.koordinasyonplatformu.org/tr/ilhamverenhikayeler/iyi-uygulama-ornekleri/adana-buyuksehir-belediyesi-nden-ornek-alinacak-goc-ve-multeci-calismalari>

Mülteciler Alanında Belediyeler Arası Koordinasyon Platformu. (t.y.b). *Adana Büyükşehir Belediyesi`Nden Örnek Alınacak Göç Ve Mülteci Çalışmaları*. Mülteciler Alanında Belediyeler Arası Koordinasyon Platformu. <https://www.koordinasyonplatformu.org/tr/ilhamverenhikayeler/iyi-uygulama-ornekleri/bagcilar-da-sosyal-uyum-calismalari-sayesinde-birlikte-yasam-kulturune-katki-saglaniyor->

Mülteciler Derneği. (2022). *Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Programı*. Mülteciler Derneği. <https://multeciler.org.tr/yabancilara-yonelik-sosyal-uyum-yardimi-programi-suy/>

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 28 Temmuz 1951, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MultecilerinHukukiDurumunaDairSozlesme.pdf>

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, 4 Ekim 1967, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf>

National Archives. (t.y.a). *Declaration of Independence: A Transcription*. National Archives. <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>

National Archiver. (t.y.b). *Bill of Rights (1791)*. National Archives.
<https://www.archives.gov/milestone-documents/bill-of-rights>

National Research Council. (1997). Immigration`s Effects on Jobs and Wages: First Principles. İçinde Smith, J.P. ve Edmonston, B (Ed), *The New Americans: Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration* (ss. 135-171): The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/5779>.

Özdemir, A.S. (2021). *Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye`ye Ödediği Para*. Mülteciler Derneği. <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/>

Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye`de Sosyal Medya Kullanıcılarının Suriyeli Mültecilere İlişkin Sosyal Temsilleri. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 4(8), 227-244. <https://doi.org/10.7816/nesne-04-08-04>

Özdemir, M.İ. ve Aloklah, W.A. (2022). Suriyeli Öğretmenler: Eğitimdeki Roller ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 2022/7(1), 18-35.

Özkan, R. (2019). Göç Olgusu Ve Toplumsal Yapıya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLVII*, 33(47), 127-145.

Özservet, Y.Ç. (2017). *Göçmenlere Yönelik Önyargı Araştırması*. Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum Araştırmaları Serisi:1. Marmara Üniversitesi Kent Sorunları ve Yerel Yönetimler Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Pasaport Kanunu, 15 Temmuz 1950,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5682.pdf>

Perruchoud, R. ve Redpath – Cross, J. (Ed.). (2013). *No 31 Göç Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).

- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256–266. <https://doi.org/10.2307/2089239>
- PIKTES. (t.y.). *Hakkımızda*. PIKTES. <https://piktes.gov.tr/cms/Home/Hakkimizda>
- Polat, Y. (2021). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikasına Tarihsel Bir Bakış. *Journal of Awareness*, 6(2), 145-160. <https://doi.org/10.26809/joa.6.2.05>
- Ravenstein, E.G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235. <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Ravenstein, E.G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241–305. <https://doi.org/10.2307/2979333>
- Rechel, B., Mladovsky, P., Devillé, W., Rijks, B., Petrova-Benedict, R. ve McKee, M. (2011). Migration and Health in the European Union: an Introduction. İçinde B. Rechel, P. Mladovsky, W. Devillé, B. Rijks, R. Petrova-Benedict ve M. McKee (Ed.), *Migration and Health in the European Union* (ss. 3-13). Open University Press.
- Rudiger, A. ve Spencer., S. (2003). *Social Integration of Migrants and Ethnic Minorities: Policies to Combat Discrimination* [Konferans Oturumu]. The Economin and Social Aspects of Migration Conference. https://www.researchgate.net/publication/260781134_Social_Integration_of_Migrants_and_Ethnic_Minorities_Policies_to_Combat_Discrimination
- Saçan, S., Cizdan, G. ve Tabak, H.D. (2017). Aydın Halkının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Bakış Açısının İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 28-38.

- Sarı, A.Ç., Ok, G., Aksanyar, Y., Kadioğlu, A. K. ve Uylaş, T. (2021). Türkiye`ye Göç Eden Yabancılara Uygulanan Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *G Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 186-206.
- Sarı, R. M. (2018). *Irak`tan Türkiye`ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler zerine Bir Araştırma: Ankara rneği* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=MzP7PYssFqdb3WjIroAkai1-nhvHYeQ3oDaqa5JEdb9KTbXJ2FzmDZGjUTkKBk>
- Sevinç, H., Bozkurt, E., Kn, S. ve Sevinç, D.E. (2016). *Ekonomik Büyüme ve Güç İlişkisi: Gelişmekte Olan lkelere Dayalı Bir Analiz* [Konferans Oturumu]. International Conference on Eurasian Economies 2016, 398-403. <https://www.avekon.org/papers/1715.pdf>
- Sironi, A., Bauloz, C. ve Emmanuel, M. (Ed.). (2019). *No 34 Glossary on Migration*. International Organization for Migration.
- Sosyal Uyum Daire Başkanlığı. (t.y.). Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/sosyal-uyum/>
- Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü (t.y.). *Sosyal Yardım Programlarımız*. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>
- Spor ile Sosyal Uyum. (t.y.). *Geçici ve Uluslararası Koruma Altındaki Bireyler ve Ev Sahibi Toplum için Spor ile Sosyal Uyumunu Güçlendirme Projesi*. Spor ile Sosyal Uyum. <https://sporilesosyaluyum.gsb.gov.tr/Sayfalar/3665/3664/proje-hakkinda.aspx>

SUY. (t.y.). *SUY Kartı Hakkında*. SUY. <https://www.essncard.com/tr/about-card/>

Stein, B. N. (1981). The Refugee Experience: Defining the Parameters of a Field of Study. *The International Migration Review*, 15(1/2), 320–330. <https://doi.org/10.2307/2545346>

Şakacı, B.K. (2020). Türkiye'nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelemesi. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(3), 36-57.

Şimşek, D. (2018). Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Mülteciler Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 367-392.

Taş, P. (2021). *Türkiye'de Suriyeli Göçmenlerin Toplumsal Uyumuna Yönelik Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=v7BkNnnepTnbhn8rNR77LRZx5EMgYFRr_TQIKzvbTEhL4cndILMbYMFp-16Pw_nc

Taştan, C., İrdem, İ. ve Özkaya, Ö. (2018). *Politika ve Uygulama Boyutlarıyla Göç ve Uyum*. Polis Akademisi Yayınları.

Tekin, M. (2009). *Türkiye'de Yaşayan Sığınmacı ve Mültecilerin Entegrasyonunda Yaşanan Sorunlar ve Avrupa Birliği Uygulamaları Bağlamında Çözüm Önerileri* [Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=ZeTyprYuef2HkaF3xt4wYqtk5jN_lyiJRp5QA3bxfclomFR4EizAgYuxeTzUK7V

Tekinyer, S. (2022). *Afganistanlı Mültecilerin Sosyal Uyuma İlişkin Deneyimleri* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=CG8WvdvvxJP04Unr7YecfwOtdjzbwCvsQ6Vv0bJzCSyk0-8dbT5ECnsafyfFJptf>

Tepe, H. (2022). *Etik ve İnsan Hakları: İnsan Haklarının Etik Temelleri*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Tepealtı, F. (2020). *Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye* [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=F5QEpayDXGqGZlp9XiFtNMLCdzwGtcDU3WI_ZFCGdyzMijU0ZRvAASHApRMPd4S

Terlemez, M. (2020). *Toplumsal Kabul ve Uyum Süreci Açısından Kent Sakinlerinin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algısı: Konya Örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=wf-FPgY-5qjHEzEoOgvMs1w_bCzm87pnQn8yMKkvK0YLzsfmY96zudselBKhr7xW

The British Library. (t.y.). *Habeas Corpus Act 1679*. The British Library. <https://www.bl.uk/learning/timeline/item104236.html>

The British Library. (2014). *English Translation of Magna Carta*. The British Library. <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation>.

The Facility For Refugees In Turkey: (2022). *The Facility Results Framework Monitoring Report No10*. European Commission. <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-01/10th%20Facility%20Monitoring%20Report.pdf>

The UN Refugee Agency. (2022a, Ekim). *Refugee Data Finder*. United Nations High Commissioner for Refugees. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

- The UN Refugee Agency. (2022b). *Türkiye Eylül 2022* (Türkiye Bilgi Notu). UNHCR. <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/11/Bi-annual-fact-sheet-2022-09-Turkiye.pdf>
- The UN Refugee Agency. (t.y.). *Refugee Data Finder*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=h0rnQ0>
- The World Bank. (2021). *10 Years on, Turkey Continues Its Support for an Ever-Growing Numbers of Syrian Refugees*. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/06/22/10-years-on-turkey-continues-its-support-for-an-ever-growing-number-of-syrian-refugees>
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci Davranışları ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Tülek, N. (2019). Göç, Bulaşıcı Hastalıklar ve Sürveyansı. İçinde Y. Pekşen, F. Kara, M. Topbaş, M. Ertem ve Ö. Boztaş (Ed.), *Göç ve Sağlık* (ss. 70-82). Uzerler Matbaacılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği. (2019, Ocak). *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK-UNHCR)*. Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği. <http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353727>
- Türkiye'ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 14 Eylül 1994, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022, Aralık). *İç Göç İstatistikleri, 2021*. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2021-45869>

Türkiye`de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun, 14 Kasım 1983, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanundmc066/kanundmc06602922.pdf

Ukraine Refugee Situation. (t.y.). *Operational Data Portal*, UNHCR. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Uluslararası Çalışma Örgütü. (t.y.). *ILO Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklara Destek Programı*. Uluslararası Çalışma Örgütü. <https://www.ilo.org/ankara/projects/refugee-response/lang--tr/index.htm>

UNFPA Türkiye. (t.y.). *İnsani Yardım*. UNFPA. <https://turkiye.unfpa.org/tr/topics/insani-yard%C4%B1m>

UNICEF Türkiye. (t.y.a). *Ne Yapıyoruz*. UNICEF. <https://www.unicef.org/turkiye/ne-yap%C4%B1yoruz>

UNICEF Türkiye. (t.y.b). *Şartlı Eğitim Yardımı Programı (Ş.E.Y)*. UNICEF. <https://www.unicef.org/turkiye/sartli-egitim-yardimi-programi-sey>

UNICEF Türkiye. (2017). *AB ve UNICEF Şartlı Nakit Transferiyle Türkiye`de Binlerce Sığınmacı Çocuğa Ulaşacak*. UNICEF. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/ab-ve-unicef-%C5%9Fartl%C4%B1-nakit-transferiyle-t%C3%BCrkiyede-binlerce-s%C4%B1nmac%C4%B1-%C3%A7ocu%C4%9Fa>

- Uyar, G. ve Ercan, R. (2021). Göç ve Göçmen Davranışlarında Gözlemlenen Sosyal Psikolojik Boyutlar. *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(45), 2071-2085. <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.782>
- Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023. (2018). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>
- Vargas-Silva, C. ve Sumption, M. (Mart, 2023). *The Labour Market Effects of Immigration. The Migration. Observatory At The University Of Oxford.* <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/the-labour-market-effects-of-immigration/>
- Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, 28 Eylül 1954, https://www.nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Vatansiz_kisilerin_statusune_iliskin_sozlesme.pdf
- World Food Programme. (t.y.). *Türkiye*. WFP. <https://www.wfp.org/countries/turkiye>
- Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun, 27 Şubat 2003, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4817&mevzuatTur=Kanun&mevzuatTertip=5>
- Yabancıların Türkiye'de İkamet Ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 15 Temmuz 1950, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5683.pdf>
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 4 Nisan 2013, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>

- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 17 Mart 2016, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21460&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>
- Yasin, Y. (2019). Göç ve Üreme Sağlığı. İçinde Y. Pekşen, F. Kara, M. Topbaş, M. Ertem ve Ö. Boztaş (Ed.), *Göç ve Sağlık* (ss. 100-109). Uzerler Matbaacılık.
- Yıldırım, S.G. (2020). *Suriyeli Kent Mültecilerinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Entegrasyonu (Küçükçekmece İlçesi Örneği)* [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=fl0Kw4p1rmMDotyKRdYv1I5w0xB4MMotO4XYF9A1EchKZdBhT7nqG5CSbIDTPUOS>
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E ve İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 107-126. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/36462/413193>
- Yıldız, E. (2021). *Türkiye`de Yaşayan Sığınmacıların Üçüncü Ülke Bekleme Sürecinde Yaşadıkları Sorunların “İnsan Hakları” Açısından Analizi- Van İli Örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=8tbPippmWV_b-Irrn9YEAlarUXRzeV5gXaJPuJfFbHos5kZ6J_2KoqKqGJIQOmtK
- Yılmaz, S.G. ve Ertürk, D. (2017). Zorunlu Göç Bağlamında Iraklı Ezidiler ve Uyum Süreci (Mardin Örneği). *Mukaddime*, 8(2), 197-214. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.341623>
- Zor, A. (2021). *Türkiye`deki Suriyeli Sığınmacıların Farklılıkla Bir Arada Yaşama Deneyimi (Bursa-Orhangazi Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=9MiDp3x86xrwjpi5-14w-UDETIgz3-Nd0dxS4w00NZbWTFzGdJiB7Q4qMhaFr5jC>

EK 1. TEZ ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 19/06/2023</p> <p>Tez Başlığı : İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TÜRKİYE'DE GÖÇ, TOPLUMSAL KABUL VE UYUM</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 133 sayfalık kısmına ilişkin, 19/06/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %6'dır.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☐ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza 19/06/2023</p> <p>Adı Soyadı: Ruhangiz HUSEYNLİ _____</p> <p>Öğrenci No: _____</p> <p>Anabilim Dalı: İNSAN HAKLARI _____</p> <p>Programı: TEZLİ YÜKSEK LİSANS _____</p>
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: right;">Doç. Dr. Özge Sanem Özates Gelmez _____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HUMAN RIGHTS DEPARTMENT

Date: 19/06/2023

Thesis Title : MIGRATION, SOCIAL ACCEPTANCE AND SOCIAL COHESION OF IMMIGRANTS IN TURKEY ON THE FOCUS OF HUMAN RIGHTS

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 19/06/2023 for the total of 133 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
19/06/2023

Name Surname: Ruhangiz HUSEYNLI
Student No: _____
Department: HUMAN RIGHTS
Program: MASTER OF SCIENCE IN HUMAN RIGHTS

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Özge Sanem Özateş Gelmez

_____
[Title, Name Surname, Signature]

EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 19/06/2023	
Tez Başlığı: İNSAN HAKLARI ODAĞINDA TÜRKİYE'DE GÖÇ, TOPLUMSAL KABUL VE UYUM	
Yukarıda bağlı gösterilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmaması gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. 	
<p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğa kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Tarih ve İmza 19/06/2023	
Adı Soyadı:	Ruhangiz HUSEYNLİ
Öğrenci No:	
Anabilim Dalı:	İNSAN HAKLARI
Programı:	TEZLİ YÜKSEK LİSANS
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünlük Doktora
DANİŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI	
Doç. Dr. Özge Sanem Özates Gelmez (Unvan, Ad Soyad, İmza)	
Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr	
Telefon: 0 312 2926000	Faks: 0 312 292 147
E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr	

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HUMAN RIGHTS DEPARTMENT**

Date: 19/06/2023

Thesis Title: MIGRATION, SOCIAL ACCEPTANCE AND SOCIAL COHESION OF IMMIGRANTS IN TURKEY ON THE FOCUS OF HUMAN RIGHTS

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
19/06/2023

Name Surname: Ruhangiz HUSEYNLI
Student No: _____
Department: HUMAN RIGHTS
Program: MASTER OF SCIENCE IN HUMAN RIGHTS
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Assoc. Prof. Özge Sanem Özateş Gelmez

_____
(Title, Name Surname, Signature)